

**TÜRKİYE'DE KADINLARIN İŞGÜCÜNE
KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN
LOJİSTİK REGRESYON YÖNTEMİYLE ANALİZİ**

Sinan TAHTACI

**Yüksek Lisans Tezi
İktisat Anabilim Dalı
Prof. Dr. Yusuf AKAN
2019
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

Sinan TAHTACI

**TÜRKİYE’DE KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMINI
ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN LOJİSTİK REGRESYON
YÖNTEMİYLE ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Yusuf AKAN**

ERZURUM 2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

13/11/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "**Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörlerin Lojistik Regresyon Yöntemiyle Analizi**" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

13/11/2019

Sinan TAHTACI

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Yusuf AKAN danışmanlığında, Sinan TANIZCI tarafından hazırlanan bu çalışma 17 / 10 / 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından İktisat Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Yusuf AKAN İmza:
Jüri Üyesi Doç. Dr. Ergün ARIK İmza:
Jüri Üyesi Doç. Dr. Hüseyin DARTAK İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
TABLolar DİZİNİ	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
1.1.1. Nüfus	3
1.1.2. İşsiz Nüfus ve İşsizlik Oranı	3
1.1.3. İstihdam ve İstihdam Oranı	6
1.1.4. İşgücü ve İşgücüne Katılım Oranı.....	6
1.1.5. Türkiye Ekonomisinde İşgücü Büyüklükleri	7
1.2. DÜNYADA KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI	8
1.2.1. Sanayi Devrimi ve Kadın İşgücü	9
1.2.2. II. Dünya Savaşı ve Kadın İşgücü.....	10
1.2.3. Küreselleşme ve Kadın İşgücü.....	11
1.2.4. Türkiye ve Dünyada Kadınların İşgücüne Katılım Oranları.....	13
1.3. TÜRKİYE'DE KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI	16
1.3.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Kadın İşgücü	16
1.3.2. Cumhuriyet Dönemi ve Kadın İşgücü.....	19
1.3.3. 1950 ve 1999 Yılları Arasında Kadın İşgücü.....	21
1.3.4. 2000 Yılı ve Sonrasında Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı	23

İKİNCİ BÖLÜM

KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

2.1. TÜRKİYE’DE KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	33
--	----

2.1.1. Eğitim Düzeyi	34
2.1.1.1. Kadının Eğitim Düzeyi	34
2.1.1.2. Kadının Eşinin Eğitim Düzeyi	36
2.1.2. Ailenin ve Toplumun Kültürel Yapısı.....	36
2.1.3. Kadınların Medeni Durumu	37
2.1.4. Kadının Yaşı.....	41
2.1.5. Doğurganlık ve Çocuk Sayısı.....	44
2.1.6. Kentte ve Kırsal Alanlarda Yaşayan Kadınların İşgücüne Katılımı	47
2.2. LİTERATÜR TARAMASI	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA

3.1. ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI ve ÖNEMİ.....	65
3.1.1. Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Önemi	65
3.2. VERİ SETİ VE DEĞİŞKENLER.....	65
3.2.1. Veri Seti	65
3.2.2. Değişkenlerin Tanımlanması ve Betimleyici İstatistikler	66
3.2.2.1. Modelde Kullanılan Bağımlı Değişkenler	68
3.2.2.2. Modelde Kullanılan Bağımsız Değişkenler	68
3.3. EKONOMETRİK MODEL	70
3.3.1. Lojistik Regresyon Analizi	70
3.4. ANALİZ	73
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA	82
ÖZGEÇMİŞ.....	87

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****TÜRKİYE’DE KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMINI ETKİLEYEN
FAKTÖRLERİN LOJİSTİK REGRESYON YÖNTEMİYLE ANALİZİ****Sinan TAHTACI****Danışmanı: Prof. Dr. Yusuf AKAN****2019, 87 Sayfa****Jüri: Prof. Dr. Yusuf AKAN****Doç. Dr. Ergün AKTÜRK****Doç. Dr. Hüseyin DAŞTAN**

1950’li yıllardan sonra dünya genelinde, özellikle gelişmiş ülkelerde, kadınların işgücüne katılımını belirleyen faktörlerdeki değişimler, kadınların işgücüne katılım oranının artmasını sağlamıştır. Fakat bu dönemde Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı kırsal kesimden kentte doğru yoğun göçler nedeniyle önce düşmüş, son yıllarda ise tekrar yükselişe geçmiştir. Bu tezin amacı, Türkiye’de kadınların işgücüne katılım kararının belirleyicilerinin kısmi etkilerini ortaya koymaktır.

Tezin ilk bölümünde kadınların işgücüne katılımının tarihsel gelişimi detaylı bir şekilde ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde kadınların işgücüne katılma kararını belirleyen faktörler tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde ise en az bir defa evlenmiş kadınların işgücüne katılımını belirleyen faktörlerin etkisi tahmin edilmektedir. Analiz sonuçlarına göre doğurganlık, ilk doğumda kadının yaşı, kocanın eğitim yılı kadınların işgücüne katılımını negatif yönde etkilemektedir. Kadınların işgücüne katılımına eğitim pozitif yönde, kadının yaşı ise azalan hızla pozitif yönde etki etmektedir. Kentte yaşayan kadınların işgücüne katılma olasılığı, kırsal alanda yaşayan kadınlara göre yüzdelik olarak 27 birim daha düşüktür. Ayrıca evli kadınlar, dul ve boşanmış kadınlara göre yüzdelik olarak 10 birim daha az bir olasılıkla işgücüne katılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadınların İşgücüne Katılım Oranı, Kadın İşgücü, Lojistik Regresyon Analizi.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****THE DETERMINANTS OF THE LABOR FORCE PARTICIPATION OF
TURKISH WOMEN: A LOGISTIC REGRESSION APPROACH****Sinan TAHTACI****Advisor: Prof. Dr. Yusuf AKAN****2019, 87 Pages****Jury: Prof. Dr. Yusuf AKAN****Assoc. Prof. Dr. Ergün AKTÜRK****Assoc. Prof. Dr. Hüseyin DAŞTAN**

Since 1950's, there have been drastical changes on the determinants of the female labor force participation, especially in the developed countries. These changes led an increase in the female labor force participation. Although it had been decreasing due to the rural-to-urban migration during the first part of this period, the labor force participation rate of Turkish women has been started to increase in the recent years. This thesis aims to investigate the marginal effect of the labor force determinants of Turkish women.

The first chapter shows the evolution of female labor force participation in the last century while the second chapter discusses the determinants of the female labor force participation. Lastly, the third chapter presents the estimates of the marginal effects of the determinants of female labor force participation. The findings show that while female labor force participation is decreasing with fertility, age of women at the first birth and the level of education of the husbands, it is increasing with females' own education. Moreover, the female labor force participation is diminishingly increasing with the age of women. The results also indicate that, on average, women live in the urban areas are 27 percentage points less likely to work than those live in the rural areas and the married women are 10 percentage points less likely to work than those who are divorced or widowed.

Key Words: Female Labor Force Participation Ratio, Female Labor Force, Logistic regression analysis.

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AD	: Araç Değişkenler Yöntemi
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
EKK	: En Küçük Kareler Yöntemi
G7	: Grup 7 (Grup of Seven)
HBA	: Hanehalkı Bütçe Anketi
HİA	: Hanehalkı İşgücü Anketi
HÜNEE	: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
İKO	: İşgücüne Katılım Oranı
2AEKK	: İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TNSA	: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
VAR	: Vektör Otoregresif Modeli

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. İşgücüne Dahil Olmayanların İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri.....	5
Tablo 1.2. 2005-2018 Yıllarında Türkiye Ekonomisinde İşgücü Büyüklükleri.....	7
Tablo 1.3. 1927 Sanayi Sayımına Göre Çalışanların Cinsiyet Dağılımı.....	20
Tablo 1.4. 1988-1999 Döneminde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (15+ Yaş).....	22
Tablo 1.5. 2000-2013 Kır-Kent Ayrımında Kadınların İşgücüne Katılım Oranı.....	25
Tablo 1.6. 2000-2018 Dönemi Kadın İstihdamının Görünümü (15+Yaş, Bin Kişi).....	29
Tablo 1.7. Meslek Gruplarına Göre Kadın İstihdamı (15+ Yaş, Bin Kişi, %).....	31
Tablo 2.1. Eğitim Düzeyine Göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (15+ Yaş, %) ...	35
Tablo 2.2. Kadınların Medeni Durumuna Göre İşgücüne Katılımı (15+ Yaş, %).....	39
Tablo 2.3. Yaş Gruplarına Göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (%)	43
Tablo 3.1. Yıllara Göre Betimleyici İstatistikler	67
Tablo 3.2. Kadınların İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörler ^Δ	73
Tablo 3.3. Kentte Yaşayan Kadınların İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörler ^Δ	76

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. OECD'ye Üye Ülkelerde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (15-64 Yaş)...	14
Şekil 1.2. 1988-2018 Kadınların İşgücüne Katılım Oranının Değişimi (15-64 Yaş).....	15
Şekil 1.3. 1988-2018 Döneminde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (15+ Yaş)	24
Şekil 1.4. 2000-2018 Döneminde Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranı (15+ Yaş) ..	26
Şekil 1.5. Toplam İstihdamın Sektörler Arasında Dağılımı (15+Yaş, Bin Kişi).....	28
Şekil 1.6. 2000-2018 Döneminde Kadın İstihdamının Görünümü (15+Yaş, %)	30
Şekil 2.1. Cinsiyet Bazında Ortalama İlk Evlenme Yaşının Değişimi (2001-2018)	38
Şekil 2.2. 2018 Yılında Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre İKO (15+ Yaş, %).....	42
Şekil 2.3. 2016 Yılı Hanedeki Küçük Çocukların Gündüz Bakımı (%).....	45
Şekil 2.4. 1993-2013 Kadın Başına Düşen Ortalama Çocuk Sayısı.....	46
Şekil 2.5. Kent ve Kır Ayrımında Kadınların İşgücüne Katılımı (15+ Yaş, %).....	48

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında bilgi ve tecrübeleriyle yanımda olan danışman hocam Prof. Dr. Yusuf AKAN'a, tez jürisinde yer alan hocalarım Doç. Dr. Ergün AKTÜRK ve Doç. Dr. Hüseyin DAŞTAN'a vakitlerini ayırarak çalışmama sağladıkları katkılardan dolayı teşekkürlerimi arz ederim.

Bu süre zarfında kendi iş yoğunluğunda bana büyük destek veren değerli arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Hacı Mevlüt KARATAŞ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum – 2019

Sinan TAHTACI

GİRİŞ

Dünya nüfusunun hemen hemen yarısını oluşturan kadınlar; medeniyetin başlangıcından beri, ailenin ve toplumun kültürel yapısına göre şiddeti değişmekle beraber sosyal hayatın dışında tutulmuşlardır. Kadınlara, gerek ekonomik gerekse kültürel olarak gelişmelerine engel ev içi roller biçilmiştir. Kadınların toplumdaki statüsü, Sanayi Devrimi ile birlikte değişmeye başlasa da, ülkeler arasındaki ekonomik ve kültürel farklılıklara göre kadınlara yüklenen görevler ve kadınlardan beklenen roller farklılık göstermektedir.

Sanayi Devrimi'nden önce kadınlar genelde ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi kadını eve mahkum eden işlerle meşgul olmuşlardır. Kadınlar, ev dışında ise tarlada ve ailenin sahip olduğu işletmelerde ücretsiz aile işçisi olarak çalışma hayatında sıkça görülmüştür. Sanayi Devrimi öncesinde ücretli olarak çalışan kadın sayısı çok azdır. Sanayi Devrimi'nden sonra üretim faktörlerinden olan emeğin öneminin anlaşılması, teknolojinin getirdiği yeni buluşlar sayesinde işgücüne olan ihtiyacın artması, imalat ve hizmet sektörlerindeki büyüme kadınların işgücü piyasasında ücretli olarak görülmesini sağlayan olumlu gelişmelerdendir.

Tarımda makineleşme ile birlikte insan gücüne olan ihtiyaç azalmış ve kente göç artmıştır. Kente göç eden kadın işgücü ilk başlarda tekstilde ve kötü çalışma şartları altında düşük ücretle çalışmışlardır. Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da, hizmet sektöründe ve imalat sanayisinde kendine yer edinen kadın işgücünün, işgücüne katılım oranı sürekli olarak artmıştır. İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi'nin yanında Dünya Savaşlarının da kadınların işgücü piyasasına katılmasında olumlu etkileri olmuştur. Savaş zamanlarında erkeklerin silahaltına alınmasıyla işgücü piyasasında oluşan boşluğu kadınlar doldurmuştur. Savaş bittikten sonra erkeklerin eve dönmesiyle birlikte, kadınların bir kısmı işten çıkarılsa da önemli bir kısmı işlerine devam etmiştir. Erkeklerin eve dönmesiyle kadınların işten çıkarılması, kadınlara yedek işgücü gözüyle bakılmasının ve toplumun kadına biçtiği ev kadını rolünün bir yansımasıdır.

Savaş sonrasındaki yıllarda; doğum oranlarındaki önemli düşüş, teknolojik gelişmelerle birlikte ev işlerindeki azalma, kadınların eğitim düzeyinin artması, hizmet sektöründeki büyüme, küreselleşme ve devletlerin işgücü piyasasında kadınları

korumak amacıyla çıkardığı kanunlar, kadınların işgücüne katılım oranının artmasını sağlamıştır.

Dünyada bu gelişmeler yaşanırken Türkiye’de de hemen hemen aynı gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye’de de kadınların ücretli olarak işgücüne katılımı endüstrileşmeyle başlamıştır. Fakat Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı, dünya genelindeki birçok ülkenin gerisinde kalmıştır. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)’ye ve Avrupa Birliği (AB)’ye üye ülkelere göre oldukça düşüktür. 2018 yılında Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı %38,3 olarak ölçülmüşken, OECD’ye üye ülkelerinin işgücüne katılım oranının ortalaması %64,6 ve AB’ye üye 28 ülkede kadınların işgücüne katılım ortalaması ise %68,4’tür.

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanabilmesi ve sürdürülebilmesi için üretim faktörlerden olabildiğince faydalanılması gerekmektedir. İşgücü (emek) önemli bir üretim faktörüdür. Dolayısıyla kadınların işgücüne katılımlarının artırılması, bu amaç için de devletin politikalar üretmesi ve yasalar çıkarması gerekmektedir. Bu politikaların ve yasaların etkili olabilmesi için de kadınların işgücüne katılımını engelleyen faktörlerin belirlenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye’de kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörlerin işgücüne katılım üzerindeki etkisinin tahmin edilmesidir. Bu amaçla çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, dünyada ve Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının tarihsel gelişimi ve konu ile ilgili kavramlar anlatılmıştır.

İkinci bölümde, kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörler incelenmiştir. Kadınların eğitim düzeyi, ailenin ve toplumun kültürel yapısı, kadının medeni durumu, kadının yaşı, doğurganlık ve çocuk sayısı ile kent veya kırsal alanda yaşamanın kadınların işgücüne katılımına etkisi şekiller ve tablolar yardımıyla detaylı olarak incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; dünyada ve Türkiye’de kadınların işgücüne katılımını belirleyen faktörler hakkında yapılan çalışmalar anlatılmıştır. Daha sonra çalışmada kullanılan veri seti ve model tanıtılarak, kadınların işgücüne katılımını belirleyen faktörlerin etkisi tahmin edilmiştir. Sonuç kısmında ise, çalışmanın sonuçlarına yönelik genel değerlendirmeler yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1. Nüfus

Toplam nüfus; hanehalkındaki bireyler, yurtlar, yetimhane, askeri birlikler, cezaevi, hastane, huzurevi, oteller vb. yerlerde ikamet eden bireylerden oluşmaktadır (Kara, 2015). Bu tanıma göre toplam nüfus bir ülkenin sınırları dahilinde, belli bir zamanda yaşayan bütün bireylerin sayısal olarak toplamıdır. Toplam nüfus; doğumların ölümlerden fazla olmasıyla veya dış göçlerle zamanla artar.

Türkiye’de ilk nüfus sayımı 1927 yılında, şimdiki ismiyle Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılmıştır. İkinci nüfus sayımı 1935 yılında yapılarak bundan sonraki yıllarda nüfus sayımı 5 yılda bir yapılmaya başlanmıştır. 2007 yılında ise TÜİK tarafından Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sistemi kurularak, bundan sonraki nüfus sayımları dijital ortamda her yıl düzenli olarak yapılmaya başlanmıştır. Sistemin devamlılık sorumluluğu İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne, elde edilen verileri yayınlama ve verilerden istatistiki bilgiler oluşturma görevi ise TÜİK’e aittir (Kara, 2015).

Kurumsal olmayan nüfus; üniversite yurtları, yetiştirme yurtları (yetimhane), huzurevi, özel nitelikteki hastane, hapishane, kışla vb. yerlerde ikamet edenler dışında kalan nüfustur. Kurumsal olmayan nüfustan 15 yaşından küçük bireylerin çıkarılmasıyla elde edilen nüfusa ise, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus denir. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus; işgücü ve işgücüne dahil olmayanların toplamıdır (Yıldırım ve Özer, 2013).

1.1.2. İşsiz Nüfus ve İşsizlik Oranı

TÜİK işsiz nüfusu; “Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son 4 hafta içinde iş arama

kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki fertler işsiz nüfusa dahildirler. Ayrıca, üç ay içinde başlayabileceği bir iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak işe başlamak ya da işbaşı yapmak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyenler de işsiz nüfus kapsamına dahildirler.” diye tanımlamıştır (*Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2010: 130*).

Bir kişiyi işsiz diye nitelendirebilmek için (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2010);

- Kişinin çalışmayı arzu etmesi gerekir. İş arama kanallarından en az birini kullanarak çalışma isteğinde olduğunu ilan etmiş olur.
- Çalışabilecek durumda veya nitelikte olması gerekir. Örnek olarak, hükümlüler çalışma isteğinde olsalar bile çalışabilecek durumda olmadıkları için işsiz sınıfına girmezler. Aynı durum ağır hastalar, çalışamayacak kadar bedensel engeli olanlar, kişisel bakımlarını yapamayacak durumda olan yaşlılar vb. içinde geçerlidir.
- Cari ücretten çalışmaya gönüllü olması ve bu ücret düzeyinde iş bulunca çalışmaya hazır olması gerekir.

Dolayısıyla iş aramaktan vazgeçmiş, iş bulma konusunda umudunu yitirmiş veya çalışmaya istekli olmayan bireyler işsiz sınıfına girmezler ve işgücüne dahil olmayanlar diye nitelendirilirler. İşgücüne dahil olmayanlar, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfustan istihdamda olanların ve işsizlerin çıkarılmasıyla bulunur. TÜİK’e göre işgücüne dahil olmayanlar 7 gruba ayrılır. Buna göre işgücüne dahil olmayanlar (*TÜİK, 2012: 16*):

- İş bulma ümidi olmayanlar ve diğerleri (İş aramayıp çalışmaya hazır olanlar)
- Mevsimlik çalışanlar
- Ev işleriyle meşgul olanlar
- Öğrenciler
- Emekliler
- Çalışmayacak kadar bedensel özürlü, hasta veya yaşlı olanlar
- Kişisel veya ailevi nedenlerle iş aramayan, çalışmak istemeyen diğer bireyler.

Tablo 1.1’de işgücüne dahil olmayanların yıllara göre sayısı ve işgücüne dahil olmama nedenleri gösterilmiştir. İşgücüne dahil olmayanların toplam sayısındaki değişimin incelenebilmesi açısından 2014-2018 yılları arasındaki verilerden yararlanılmıştır.

Tablo 1.1. İşgücüne Dahil Olmayanların İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri

15+ Yaş		Bin Kişi							
Yıllar	Toplam	İş bulma ümidi olmayanlar	Diğer (1)	Mevsimlik çalışanlar	Ev işleriyle meşgul	Eğitim öğretim	Emekli	Çalışamaz halde	Diğer
2014	28 200	615	1 869	94	11 589	4 470	3 827	3 922	1 814
2015	28 176	676	1 726	94	11 498	4 486	4 082	3 878	1 736
2016	28 185	658	1 762	89	11 098	4 541	4 160	4 036	1 843
2017	28 251	637	1 627	85	11 133	4 467	4 366	4 009	1 926
2018	28 380	546	1 624	155	11 061	4 472	4 536	4 040	1 944

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1.1’de Diğer (1) diye ifade edilen başlık; mevsimlik çalışma, ev kadını olma, öğrencilik, irad sahibi olma, emeklilik ve çalışamaz halde olma gibi nedenlerle iş aramayıp ancak işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişileri göstermektedir. Tablo 1.1’de de görüleceği gibi iş gücüne dahil olmayanlar arasında en büyük paya “ev işleriyle meşgul olanlar” sahiptir. Bu gruptakiler iş aramayan ve iş başı yapmaya da hazır olmayanlardır. 2018 yılı verilerine göre toplam sayının yaklaşık %39’unu bu gruptakiler oluşturmaktadır. Bu gruptakiler ev kadınlarından oluşmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranının düşük olmasına neden olmaktadır.

Tablo 1.1’de değinilmesi gereken ikinci önemli nokta da “iş bulma ümidi olmayanlar” ve “Diğer (1)” diye gruplandırılan kişilerin toplam sayısıdır. Bu kişilerin toplam sayısı, 2018 yılında yaklaşık 2.2 milyondur. Bu gruptakiler; kendi vasıflarına göre veya başka nedenlerle iş bulmaktan ümidini kesip, iş aramaktan vazgeçen kişilerdir. Oysa bu gruptakiler çalışmaya hazır ve çalışma kabiliyetine sahip olan kişilerden oluştuğu için ülkenin işgücü kaybı olması sebebiyle önemlidir.

İşsizlik oranı bir ülkedeki toplam işgücünün yüzde kaçının işsiz olduğunu gösterir. İşsizlik oranı, işsiz nüfusun işgücüne oranıdır.

$$\text{İşsizlik Oranı} = \frac{\text{İşsiz Nüfus}}{\text{İşgücü}} * 100$$

İşsizlik oranının yüksek değeri ekonomi için olumsuz bir durumu ifade ederken, düşük değeri olumlu bir durumu ifade etmektedir. Gelişmiş ülkelerde işsizlik oranı %2 ile %4 arasında seyrederken, bu oran ekonomik problemler yaşayan ülkelerde çift haneli sayılara çıkmaktadır.

1.1.3. İstihdam ve İstihdam Oranı

İşbaşında olanlar ve işbaşında olmayanlar grubuna dahil olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm nüfus, istihdam edilen nüfustur (TÜİK, 2012: 15).

TÜİK'e göre işbaşında olanlar ve iş başında olmayanlar (TÜİK, 2012: 15):

- **İşbaşında olanlar:** Yevmiyeli, ücretli, maaşlı, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişilerdir.
- **İşbaşında olmayanlar:** İşi ile bağlantısı devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmasa da kendi hesabına ve işverenler istihdamda kabul edilmektedir.

İstihdam, insan faktörünün belli bir zamanda üretim süresince kullanılmasını ve bir işe yerleştirilmesini ifade eder. İşgücünün tamamının istihdam edilememesi sonucu, işsizlik meydana gelir. İstihdam ve işsizlik birbirinin zıttı olan durumlardır. Bir ülkenin ekonomik olarak başarısı emek faktörünü istihdam edebilme başarısına bağlıdır.

$$\text{İstihdam Oranı} = \frac{\text{İstihdam Edilenler}}{\text{Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus}} * 100$$

İstihdam oranı kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun ne kadarının istihdam edildiği ölçmektedir.

1.1.4. İşgücü ve İşgücüne Katılım Oranı

İstihdam edilenler ile işsizlerin oluşturduğu tüm nüfus işgücünü oluşturmaktadır (TÜİK, 2012: 15). Çalışanlar ve işsizler toplamı bir ülkenin işgücünü oluştururken,

çeşitli nedenlerden iş aramayanlar yani işgücüne dahil olmayanlar grubu işgücü olarak nitelendirilmezler.

İşgücüne katılım oranı (İKO), kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun ne kadarının işgücüne katıldığını ölçer.

$$İKO = \frac{\text{İşgücü}}{\text{Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus}} * 100$$

Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun bir kısmını oluşturan işgücüne dahil olmayan bireylerin, işgücüne dahil olmasıyla işgücüne katılım oranı artmaktadır.

1.1.5. Türkiye Ekonomisinde İşgücü Büyüklükleri

Tablo 1.2’de, 2005-2018 yılları ve arasında Türkiye ekonomisinde kurumsal olmayan nüfusun işgücü durumu gösterilmiştir. Tablo 1.2, TÜİK’in yayınladığı işgücü istatistikleri tablosundan derlenerek hazırlanmıştır. İşgücü büyüklüklerindeki değişimin daha iyi görülebilmesi açısından 2005 yılından 2018 yılına kadarki İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılmıştır.

Tablo 1.2. 2005-2018 Yıllarında Türkiye Ekonomisinde İşgücü Büyüklükleri

(Bin kişi)								
Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	İşgücüne dahil olmayan nüfus	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
2005	48 356	21 691	19 633	2 058	26 665	44,9	9,5	40,6
2006	49 275	21 913	19 933	1 980	27 362	44,5	9,0	40,5
2007	50 177	22 253	20 209	2 044	27 925	44,3	9,2	40,3
2008	50 982	22 899	20 604	2 295	28 083	44,9	10,0	40,4
2009	51 833	23 710	20 615	3 095	28 124	45,7	13,1	39,8
2010	52 904	24 594	21 858	2 737	28 310	46,5	11,1	41,3
2011	53 985	25 594	23 266	2 328	28 391	47,4	9,1	43,1
2012	54 961	26 141	23 937	2 204	28 820	47,6	8,4	43,6
2013	55 982	27 046	24 601	2 445	28 936	48,3	9,0	43,9
2014	56 986	28 786	25 933	2 853	28 200	50,5	9,9	45,5
2015	57 854	29 678	26 621	3 057	28 176	51,3	10,3	46,0
2016	58 720	30 535	27 205	3 330	28 185	52,0	10,9	46,3
2017	59 894	31 643	28 189	3 454	28 251	52,8	10,9	47,1
2018	60 654	32 274	28 738	3 537	28 380	53,2	11,0	47,4

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1.2’de görüldüğü gibi Türkiye’nin 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusu, işgücüne katılanların ve istihdam edilenlerin sayısı 2005-2018 döneminde sürekli artmıştır. 2005 yılında Türkiye’de yaklaşık 2 milyon işsiz varken bu değer giderek artarak, 2018 yılında yaklaşık 3.5 milyon olmuştur. İşgücünün, 15 ve üstü yaştaki nüfus içerisindeki payını gösteren işgücüne katılım oranı ise %44,9’dan, %53,2’ye çıkmıştır. Devlet ve bireyler için önemli bir ekonomik gösterge olan, düşürülmesi için çaba sarf edilen işsizlik oranı ise bu dönemde %9,5’ten, %11’e yükselmiştir. İşsizlik oranı en küçük değerini, %8,4 ile 2012 yılında almıştır. Bu yıldan sonra sürekli artmıştır. Yine önemli bir ekonomik gösterge olan istihdam oranı da, %40,6’dan %47,4’e yükselmiştir.

1.2. DÜNYADA KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI

Dünyanın bütün ülkelerinde toplam nüfusun hemen hemen yarısını oluşturan kadınlar, medeniyetin başlangıcından beri asıl yerinin evi olduğu görüşüne dayanılarak neredeyse ekonomik hayatın dışında tutulmuşlardır. Endüstri öncesi zamanda kadınlar, ev işlerinin yanında tarım, dokuma ve mandıra gibi genelde aile işlerine dayanan işlerde çalışmışlardır (Durmaz, 2016). Kadınlar, yedek işgücü rolüyle işgücü piyasasında erkeklerin her zaman gerisinde kalmıştır. Kadınların işgücü piyasasında yedek işgücü olmasının sebebi geleneksel iş bölümünün bir yansımasıdır. Her toplum ve kültürde cinsiyete dayalı bu iş bölümü farklı şekillerde ve düzeyde uygulansa da genelde ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı kadınlar tarafından yapılmaktadır. Erkeğin iş bölümünden payına düşense ailenin geçimini sağlamak için para kazanmaktır (Özer ve Biçerli, 2003). Ev işleri ve çocuk bakımı kadınların asıl işi olmakla beraber, kırsal alanda yaşayan kadınlar en az erkekler kadar çalışma hayatının içinde yer almışlardır. Çünkü bu çalışma ev işlerinin bir uzantısı olarak görülmüş ve ücretsiz aile işçisi olsa da çalışma hayatının içinde varlığını sürdürmüştür (Kara, 2015).

Kadınlar ancak; emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimci diye sınıflandırılan üretim faktörlerinden emeğin önemi anlaşıldıktan sonra işgücü piyasasında yer edinmeye başlamıştır. Kadınların işgücü piyasasında daha aktif ve ücretli olarak yer alması, 18. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimine kadar uzanır. Bu dönemde gelişen teknoloji ve teknolojinin getirdiği yeni buluşlar sayesinde üretim artmış, imalat sanayi canlanmış ve işgücüne olan talep artmıştır. Kadınlara karşı toplumsal bakış açısındaki değişimlerin ve teknolojik yeniliklerin bir araya gelmesiyle

kadın işgücü, zamanla işgücü piyasasında daha aktif rol almaya başlamıştır (Gündoğdu, 2018).

1.2.1. Sanayi Devrimi ve Kadın İşgücü

Sanayi Devrimi; insanlık tarihinin, devrim niteliğinde yeniliklere şahit olduğu bir dönemdir. 18. yüzyıl sonlarına doğru İngiltere’de başlayan bu devirde, buharlı makinelerin icat edilmesiyle birçok sektörde büyük değişimler ve gelişmeler yaşanmıştır. İmalat, hizmet, ulaşım, tarım, tekstil vb. gibi sektörlerde yaşanan köklü değişimler işgücüne olan talebi arttırarak, kadınların işgücü piyasasında daha aktif bir rol almasını sağlamıştır. Üretimin örgütlenmesiyle daha seri üretim yapabilen işletmelerin, düşük ücrette çalıştırabileceği işgücüne ihtiyaç duymasıyla kadın işgücü çalışma hayatında yer almaya başlamıştır (Yılmaz, Bozkurt ve İzci, 2008).

Sanayi Devriminin getirdiği yenilikler ve değişimlerden, kadınların yoğun olarak çalıştığı tarım sektörü de payını almıştır. Avrupa tekstil sektöründe ilerleme kaydetmiş ve tekstilin hammaddesini oluşturan hayvancılık için verimsiz topraklar işlenerek mera ve çayırılara dönüştürülmüştür. Ayrıca, yeni alet ve makineler tarım sektöründe yoğun bir biçimde kullanılmaya başlanınca işgücüne olan ihtiyaç azalmış ve boşta kalan kadın işgücü, kente göç ederek emek sektöründe ücretli işçi olarak çalışmaya başlamıştır (Biçerli, 2003).

Kente göç eden kadın işgücü tekstil sektöründe kötü çalışma koşullarında ve düşük ücretle çalışmıştır. İmalat sanayisinde kadın işgücünün payı 1841 yılında %35 iken, bu oran on yıl gibi kısa bir zamanda %45’e yükselmiştir. Aynı dönemde, kente göç etmiş olan kadınların yarısına yakını temizlikçi olarak çalışmıştır. İngiltere’de başlayan sanayileşme sonucunda sektörlerde yaşanan değişimler, diğer Avrupa ülkelerine de yayılmış ve kadın işgücünün ülkeler ekonomisindeki payı artmaya devam etmiştir. Sanayileşmenin kadın işgücü üzerindeki olumlu etkisi sadece Avrupa’daki ülkelerle sınırlı kalmamış, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de bu değişimlerin ve gelişmelerin benzerini yaşamıştır. Kadınlar imalat sanayisinin yanında hizmet sektöründe de yoğun olarak çalışmışlardır. Hizmet sektöründe temizlikçi, tezgâhtar, sekreter, muhasebeci olarak çalışmışlardır (Özer ve Biçerli, 2003).

1.2.2. II. Dünya Savaşı ve Kadın İşgücü

Kadınların ücretli olarak işgücüne katılmasının, işgücü piyasasındaki yapısal değişimlerin, tarım ve tarım dışı sektörlerde meydana gelen teknolojik gelişmelerin başlangıç noktası 18. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimidir. Sanayi Devrimi kadınlar için, düşük ücret ve kötü çalışma şartları altında olsa da işgücü piyasasına girdiği önemli dönemlerden biri olmuştur. Sanayi Devriminden sonra kadınların işgücüne katılımına olumlu etkileri olan bir başka olaysa II. Dünya Savaşıdır.

II. Dünya Savaşı başladığı zaman erkek nüfusun çoğu orduya katılmış ve işgücü piyasasında büyük bir boşluk oluşmuştur. İşgücü piyasasında yaşanan bu boşluğu kadın işgücü doldurmuştur (Boyraz ve Cantürk, 2014). Savaş öncesi; ev işleri, çocuk bakımı gibi ev içi görevler üstlenen kadın, erkeklerin silahaltına alınması, aile gelirinin düşmesi, evin geçiminin kadına kalması ve en önemlisi de işgücü piyasasında oluşan boşluğun kadının işgücüne katılımını zorunlu kılmasıyla işgücü piyasasına girmiştir. Kadının işgücüne katılımında vatanseverlik duygusu, aileyi geçindirmek için para kazanma mecburiyeti ve işgücü piyasasında artan işgücü talebi nedeniyle ücretlerin yükselmesi teşvik edici olmuştur (Özer ve Biçerli, 2003).

ABD; II. Dünya Savaşı’na katıldığı zaman, Başkan Franklin D. Roosevelt ülkede yeni bir kalkınma programının başlatılacağını açıklamıştır. Kalkınma programının başlıklarından biri de erkeklerin yokluğunda, orduda aktif olarak görev almayan milli işgücünün üretime katılmasını hedefliyordu. Bu hedef için Roosevelt Hükümeti başarılı bir propaganda yürütmüştür. Özellikle kadınların işgücüne katılımının sağlanması için çeşitli kitle iletişim araçları propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Tamamen kadınları hedef alan, kadınların savaş sanayisi gibi ağır işlerde çalışmasını teşvik etmek amacıyla güçlü kadın (Rosie the Riveter) tiplemesini içeren posterler bu propaganda yöntemlerinden biridir. Böylece; askeri sanayi başta olmak üzere birçok sektörde oluşan işgücü boşluğu, milyonlarca Amerikalının özellikle de kadınların katılımıyla doldurulmuş oldu. 1929’da 49.2 milyon olan toplam işgücü, 1946 yılında 57.5 milyona yükselmiştir (Boyraz ve Cantürk, 2014).

Kadınların işgücüne katılımında ABD’de yaşanan olumlu gelişmelerin bir benzeri de İngiltere’de yaşanmıştır. İngiltere de ABD gibi, işgücü piyasasında oluşan boşluğu doldurmak için çabalar sarf etmiş ve kadınların işgücüne katılımını sağlamak için çeşitli

önlemler almıştır. İlk kez kadınların nerede ve hangi işlerde çalışacağı düzenlenmiş, çocuk bakım üniteleri kurulmuştur. Fakat kurulan bu çocuk bakım üniteleri savaş sonrası, kadınların tekrar evlerine dönmeleri için kapatılmıştır (Gündoğdu, 2018).

II. Dünya Savaşı bittikten sonra erkeklerin eve dönmesiyle, işgücüne katılan kadınların evlerine geri dönmeleri için yeni kampanyalar düzenlenmiştir. Hatta işgücüne teşvik için açılan kreşler ve çocuk yuvaları kapatılmıştır. 1929 yılında yaşanan Büyük Bunalım sonrası işsizlik nedeniyle evlerine gönderilen kadınların II. Dünya Savaşı sonrasında tekrar evlerine dönmeleri için teşvikler yapılması, kampanyalar düzenlenmesi ve hatta caydırıcı (çocuk yuvası ve kreşlerin kapatılması gibi) önlemlerin alınması, kadın işgücünün toplumda hala yedek işgücü olarak görüldüğünün bir kanıtıdır (Yılmaz, Bozkurt ve İzci, 2008). Savaş sonrası, kadınların işgücü piyasasından çekilmeleri ve evlerine geri dönmeleri için kampanyalar düzenlenmiş olsa da önemli bir kısmı çalışmaya devam etmiştir. Savaş sonrası işgücü piyasasından çekilen kadınların da %5,4-%6,3'ü sonradan işgücü piyasasına geri dönmüştür. 1950 yılında çalışıyor olan kadınların yarısından fazlasının, savaş döneminde işgücü piyasasına girdikleri tespit edilmiştir (Özer ve Biçerli, 2003). ABD ve İngiltere'nin savaş döneminde işgücü piyasasında tecrübe ettikleri bu süreci hemen hemen bütün Avrupa ülkeleri ve savaşa katılan diğer ülkeler de yaşamıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında, kadınların işgücüne katılım oranında büyük düşüşler yaşanmış olsa da, bu dönem kadınların işgücüne katılımı için büyük bir tecrübe olmuştur. Savaş sonrasındaki yıllarda; doğum oranlarında gözlenen düşüş, teknolojik gelişmelerle birlikte ev işlerindeki azalma, kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi, çeşitlenen işgücü piyasası ve özellikle kadınların çalıştığı hizmet sektöründeki büyüme kadınların işgücüne katılım oranının yükselmesini sağlamıştır.

1.2.3. Küreselleşme ve Kadın İşgücü

Küreselleşme; literatürde genel geçer bir tanımı olmamakla beraber ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel birçok alandaki değişimi ve bu alanların uluslararası düzeyde serbestçe harekât etmesini ifade eder. Ekonomik anlamda küreselleşme mal ve hizmetlerin, sermayenin, işgücünün uluslararası serbestçe dolaşmasıdır (Gündoğdu, 2018). “Toplumsal yapının tüm alt sistemlerini etkileyen küreselleşme konusunda farklı

tez ve görüşler mevcuttur. Kuşkusuz küreselleşme, paranın ve malların serbest dolaşımından daha fazla şeydir. Küreselleşme kavramı genel olarak değişim süreci ve uluslararası politika, ekonomi ve kültürel yapıdaki dönüşümü tanımlamak için kullanılmaktadır.” (Şenkal, 2003: 99)

Sanayi Devrimi ve getirdiği yenilikler, teknolojik gelişmeler hız kesmeden ilerlemiş, ulaşımın ve haberleşmenin daha da gelişmesini sağlamıştır. Ulaşım ve haberleşmede yaşanan gelişmeler ile beraber üretilen mal ve hizmetler daha geniş alanlara, daha hızlı bir şekilde ulaşmaya başlamıştır. Üretilen mal ve hizmetlerin çeşitliliği, miktarı, dayanıklılığı artmış ve ülkeler dış ticarete daha aktif rol almaya başlamıştır. Mal ve hizmetin yanında sermaye, işgücü, teknoloji de ülkeler arasında daha rahat bir şekilde dolaşım yapabilmıştır.

Sanayi Devrimi’nden sonra gelişen küreselleşme süreci, dünya savaşlarıyla duraksamış, II. Dünya Savaşı’ndan sonra tekrar yükselişe geçmiştir. Sermaye birikimi ile beraber birçok ülke, dünya pazarına giriş yapmıştır (Yayla, 2016). Özellikle Japonya’da uygulanmaya başlayan esnek üretim biçimi, küreselleşme sürecinde üretim biçiminin değişmesine neden olmuş ve kadınların işgücüne katılım oranında olumlu değişiklikler yaşanmıştır (Gündoğdu, 2018). Esnek üretim biçiminin önemli bir özelliği çalışma saatlerinin sabit olmamasıdır. Firmaların oluşturdukları çerçeve çalışma sürelerinden hangisinde çalışılacağına işçinin kendisi karar vermektedir. İşletmelerin zamanla, yarı zamanlı ve geçici personel istihdamına veya fason çalışma biçimlerine yönelmesi, ev işlerinden vakit bulamayan kadın işgücünün atıl durumdan kurtulmasını sağlamıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranının artması, esnek üretim sistemine bağlanmıştır (Özer ve Biçerli, 2003).

Küreselleşme sürecinde üretim sisteminde yaşanan değişimler kadınların işgücü arzını etkilemiştir. Esnek üretim sistemiyle çalışma saatlerinde yaşanan esneklik, evli kadınların işgücüne katılımını kolaylaştırmıştır. Sanayi Devrimi’nden sonra ücretsiz aile işçiliğinden kurtulan kadın, başta hizmet sektörü olmak üzere birçok sektörde boy göstermiş ve kadınların işgücüne katılım oranı zamanla artmıştır. Küreselleşme süresince kadınların işgücüne katılımı önemli oranda artmış olsa da, küreselleşmenin olumsuz etkileri de vardır. Birincisi; teknolojinin her gün biraz daha gelişmesiyle birlikte nitelikli işgücüne olan ihtiyaç, eğitim düzeyi konusunda erkeğin gerisinde kalan

kadınları işgücü piyasasında zorlamaktadır. İkincisi; Sanayi Devrimi ile imalat sanayisinde işgücünü arz etmeye başlayan kadın, daha sonra hizmet sektöründe düşük ücret düzeyinde çalışmaya başlamıştır (Yayla, 2016).

Küreselleşme döneminde; teknoloji, ulaşım ve haberleşmede yaşanan gelişmelerin sonucunda uluslararası ticaret artmış ve uluslararası dış ticaretin artmasıyla da daha fazla işgücüne ihtiyaç duyulmuştur. İşgücüne olan yoğun talebin sonucunda da kadınların ücretli olarak işgücüne katılımı her geçen gün artmıştır. Yine küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan ve zamanla yaygınlaşan esnek çalışma biçimi; çocuk bakımı ve ev işlerinin yoğunluğu gibi nedenlerden çalışmamayı tercih eden kadınların işgücüne katılımını sağlamıştır. Kadın haklarında yaşanan olumlu gelişmeler küreselleşme sürecinin bir başka boyutudur. Kadınların sosyal ve ekonomik hayatta erkeklerle aynı haklara sahip olması için yasalar çıkarılmış ve bu konuda birçok düzenlemeler yapılmıştır. Eğitimde eşitlik, eşit istihdam, eşit ücret, mesleki eğitim, firmaların kreş ve çocuk bakım üniteleri açma zorunluğu gibi hukuki düzenlemeler buna örnek olarak gösterilebilir (Demirtaş ve Yayla, 2017).

1.2.4. Türkiye ve Dünyada Kadınların İşgücüne Katılım Oranları

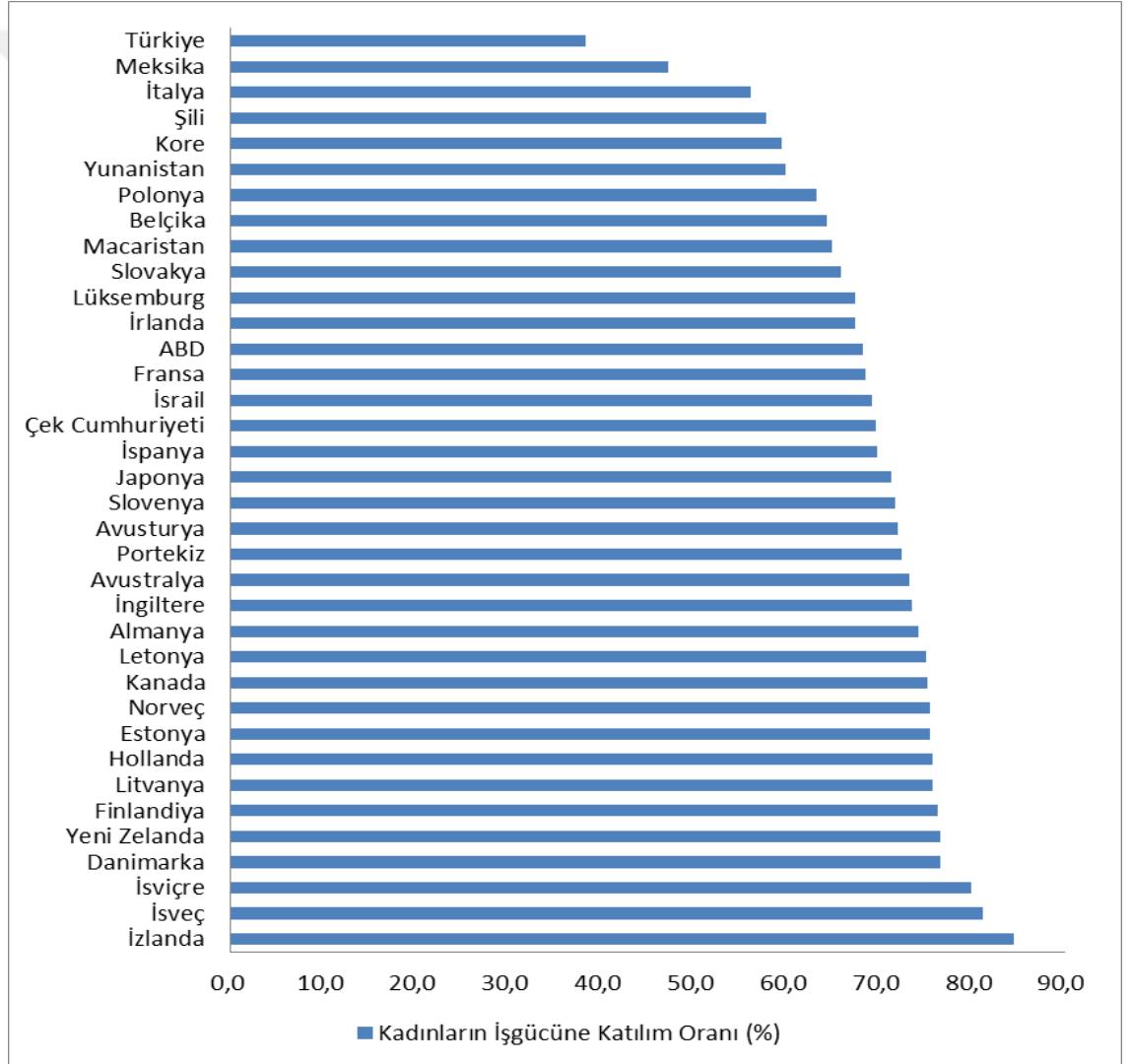
Dünya genelinde kadınların ücretli olarak işgücüne katılımının Sanayi Devrimi ile başladığını söylemek yanlış olmaz. Sanayi Devrimi'nden önce ev işleri yapan, çocuk bakımından sorumlu olan, tarımda ya da ailenin sahip olduğu küçük işletmelerde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın, Sanayi Devrimi ile birlikte ücretli olarak işgücüne katılmıştır. Hizmet sektörünün büyümesi ve kadınların özellikle bu sektörde yoğun olarak istihdam edilmesi zamanla kadınların işgücüne katılım oranının artmasını sağlamıştır.

Türkiye'de kadınların ücretli olarak işgücüne katılımı, dünya genelinde olduğu gibi endüstrileşmeyle başlamıştır. Fakat işgücüne katılım oranı diğer ülkelerdeki gibi yüksek seviyelere çıkamamıştır. Kadınların çalışmasına karşı toplumsal bakış açısının değişmemesi, kadınların eğitim düzeyinin düşük olması, ev işlerinden ve çocuk bakımından genellikle kadınların sorumlu olması gibi nedenlerden dolayı kadınlar işgücü piyasasına girememektedir. Endüstrileşme ve kentleşme ile toplumun yaşam tarzının değişmesi, kentteki ihtiyaçların kırsal kesime göre daha farklı ve daha pahalı

olması, sadece erkeğin geliri ile kentteki yaşam maliyetinin karşılanamaması veya kadınların ekonomik özgürlüklerini almak istemesi gibi nedenler kadınları işgücüne katılmaya yönlendirmiştir (Kuzgun ve Sevim, 2004).

Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı, son yıllarda artmasına rağmen gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin gerisindedir. Türkiye’de 2018 yılında kadınların işgücüne katılım oranı %38,3 olarak ölçülmüştür. Bu oran OECD’ye üye ülkelerin ortalamasının oldukça altındadır.

Şekil 1.1’de OECD’ye üye ülkelerde 15-64 yaş arasındaki kadınların 2018 yılında işgücüne katılım oranlarını gösterilmiştir.

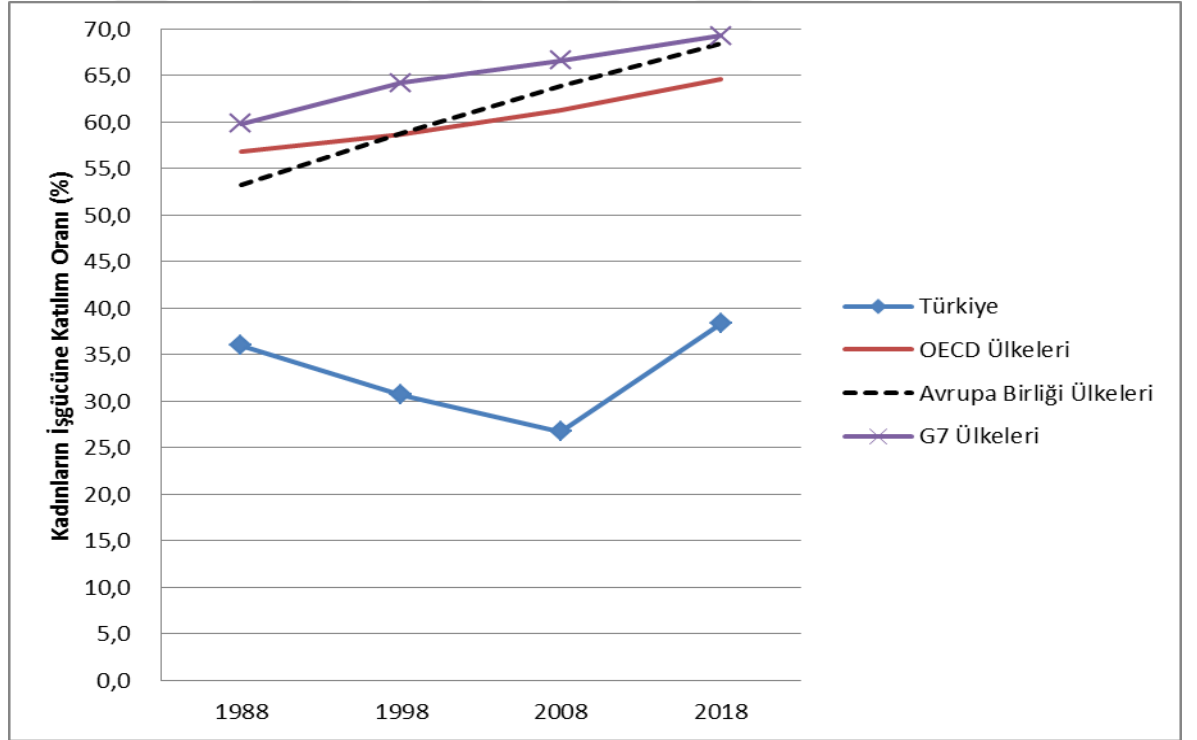

Kaynak: Şekil OECD verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Stats.oecd.org; E.T. 20.07.2019.

Şekil 1.1. OECD’ye Üye Ülkelerde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (15-64 Yaş)

Şekil 1.1’de görüldüğü gibi 2018 yılında OECD ülkeleri arasında, kadınların işgücüne katılım oranının en düşük olduğu ülke Türkiye’dir. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı 2018 yılında %38,3 olarak ölçülmüştür. Şekil 1.1’de dikkat çeken diğer ülkeler ise İsviçre, İsveç ve İzlanda’dır. Türkiye’nin yaklaşık 2 katı katılım oranına sahip İsviçre, İsveç ve İzlanda’da 2018 yılında kadınların işgücüne katılım oranı sırasıyla; %79,9, %81,2 ve %84,5 olarak ölçülmüştür.

Şekil 1.2 1988, 1998, 2008 ve 2018 yıllarında 15-64 yaş arasındaki kadınların işgücüne katılım oranındaki değişimi; Türkiye, OECD Ülkeleri, AB Ülkeleri ve G7 Ülkeleri (Grup 7, Group of Seven) için göstermektedir. Türkiye ve AB ülkeleri için 1988 yılı öncesi kadınların işgücüne katılım oranına ait verilere ulaşılamadığı için Şekil 1.2’de, 1988 yılından itibaren 30 yıllık süreçte kadınların işgücüne katılım oranındaki değişim gösterilmiştir.

Kaynak: Şekil OECD verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır. Stats.oecd.org; E.T. 20.07.2019.

Şekil 1.2. 1988-2018 Kadınların İşgücüne Katılım Oranının Değişimi (15-64 Yaş)

Şekil 1.2’de görüldüğü gibi 1988 yılında Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı, OECD, G7 ve AB Ülkelerinin işgücüne katılım oranının ortalamasının oldukça altındadır. 1998 yılında Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı 1988 yılına göre

5,3 birim düşerek %30,7 olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılında kadınların işgücüne katılım oranı %26,7 olarak gerçekleştikten sonra 2018 yılında kadınların işgücüne katılım oranı %38,3 olarak ölçülmüştür. 30 yıllık süreçte Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı 2,3 birim artmıştır. Kadınların işgücüne katılım oranının ortalaması OECD Ülkelerinde yaklaşık 8 birim, G7 Ülkelerinde 15 birim ve AB Ülkelerinde 10 birim artarak sırasıyla %64,6, %68,4 ve %69,2 olarak gerçekleşmiştir.

1.3. TÜRKİYE’DE KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI

Türkiye’de kadınların ücretli olarak işgücüne katılımı, dünya genelinde olduğu gibi endüstrileşmeyle başlamıştır. Fakat Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı, diğer ülkelerdeki gibi yüksek seviyelere çıkamamıştır. Özellikle 1950’li yıllardan itibaren kadınların işgücüne katılım oranı düşmüş, 2004 yılından sonra bu düşüş trendi kırılmış ve kadınların işgücüne katılım oranı bu yıldan sonra artışa geçmiştir. Kadınların işgücüne katılımında hangi faktörlerin etkili olduğunu daha iyi tespit edebilmek için bu bölümde, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının tarihsel gelişimi anlatılacaktır.

1.3.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Kadın İşgücü

Günümüz Türkiye’sindeki kadın işgücünün, işgücü piyasasındaki rolünü daha iyi anlayabilmek için Osmanlı dönemindeki kadının, ekonomik faaliyetler içindeki yerini bilmek gerekmektedir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Türkiye’si arasında her açıdan bir devamlılık ve geçiş vardır. Osmanlı Döneminde, çalışma hayatında kadının önemli bir yeri olmadığına dair düşünceler ise gerçeği yansıtmamaktadır (Makal, 2010).

Cumhuriyet öncesi dönemde kırsal kesimde yaşayan kadınlar sosyal hayatın içindeydi. Üretime katkı sağlayıp, istedikleri gibi alışveriş yapmaktaydılar. Şehirlerde yaşayan zengin kadınlar ya bizzat kendileri ya da aracılar vasıtasıyla daha sonra satmak maksadıyla ev veya mülk sahibi olarak nakitlerini değerlendirmekteydiler (Dingeç, 2010).

Kırsal kesimde yaşayan kadınların çoğunluğu ücretsiz aile işçisi olarak tarımda çalışmaktaydı. Ücretli olarak ise geçici tarım işçiliği, evlerde kurulu tezgahlarda halıcılık, dokumacılık kadınların faaliyet gösterdiği alanlardı (Makal, 2010). Bu tür

geleneksel iş kollarında çalışan kadın sayısı oldukça fazlaydı. Kendi evlerindeki dokuma tezgahlarında, kendi hesaplarına çalışmanın yanında ayrıca ücret karşılığında küçük atölyelerde de çalışmaktaydılar. Sermayesi imalatçının olan başka bir çalışma usulüne göre yine kendi evlerinin bir köşesinde kurulu tezgahlarda çalışan ve parça başına ücret alan bir çok kadın vardı. 1913 yılında üretilen halıların %42'sinin bu usule göre temin edildiği tahmin edilmektedir (Makal, 2011).

Osmanlı Döneminde kadınlar ticari faaliyetlerde de bulunmaktaydılar. Avrat pazarı diye adlandırılan alışveriş yerlerinde ürettikleri ürünleri satarak ev ekonomisine katkıda bulunmaktaydılar. Sattıkları ürünler arasında süt, yoğurt, peynir, el işi vb. ürünler vardı. Bu ürünleri satıp karşılığında başka ürünler satın almaktaydılar (Dingeç, 2010).

Şehirlerde ve kasabalarda yaşayan kadınlar pamuk ipliği eğirerek çeşitli kumaşlar ve kilimler dokuyup, bunları pazarlamaktaydılar. Başka bir ekonomik faaliyetleri ise çamaşır yıkamaktı. Dükkan kiralayıp veya başkalarına ait dükkanlarda çamaşır yıkayarak evlerini geçindirmeye çalışmaktaydılar. Fakat bu dükkanlarda kadınların çalışması daha sonraki dönemlerde yasaklanmıştır. Kadınların ev dışında çalışması zamanla çeşitli yasaklarla engellense de ebelik ve kadın tabipliği gibi meslekler tamamen kadınlara özgüydü. Ebelik ve kadın tabipliği gibi alanlarda çalışan kadınların önemli ölçüde servet edindikleri bilinmektedir. Ebeler, doğum yapacak kadın veya ailesi tarafından para karşılığında tutulur ve doğum ebeler eşliğinde gerçekleştirilmekteydi. Doğum haricinde bu uzman tabibeler, birçok kadın hastalıklarının tedavisi için de ücret karşılığında çalışmaktaydı (Dingeç, 2010).

Avrupa'da başlayan Sanayi Devrimi, Osmanlı topraklarında da etkili olmuştur. Küçük atölyeler zamanla yeniliklere yenik düşerek yerini fabrika niteliğinde olan işletmelere bırakmıştır. Böylece ev içinde kendilerine ait dokuma tezgahlarında veya ev dışında küçük atölyelerde çalışan kadınlar Sanayi Devrimi sonrasında fabrika niteliğinde olan bu işletmelerde de çalışmaya başlamışlardır. Ülkenin önde gelen, büyük kuruluşlarını kapsayan 1913-1915 Sanayi Sayımı sonuçlarına göre; 1913 yılında bu kuruluşlarda çalışanların %33,44'ünü kadınlar oluşturmaktaydı. Toplam çalışan kadın sayısının tamamına yakını dokuma ve gıda sanayisinde çalışmaktaydı (Makal, 2011).

19. yüzyılda, Tanzimat Dönemi'nde ve sonrasında kadınların eğitimi için birçok okullar açılmış ve bu okullarda kadınlara mesleki eğitim verilmekteydi. 1842 yılında ilk ebelik kursları, 1858 yılında kız ortaokulları, 1863 yılında sanayi okulları ve 1870 yılında kız öğretmen okulları açılmıştır (Çakmak, 2001). 1876'da ise Kanun-i Esasi ile kız ve erkekler için ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir. Bu şekilde nitelik kazanan kadınlar işgücü piyasasına daha rahat girebilmiş ve sosyal hayatta daha aktif olmuşlardır.

I. Dünya Savaşı zamanında erkek işgücü savaşa katıldığı için kadınlar işgücü piyasasında daha fazla görülmeye başlamışlardır. Avrupa'da gözlenen değerlere ulaşılmasa da bu dönemde, kadınların işgücüne katılımında belirgin artışlar olmuştur. Sürekli yaşanan savaşlar yüzünden işgücü piyasasında oluşan boşluk kadın işgücüyle tamamlanmıştır. Kadınlar fabrikalarda, sokak temizliğinde, yol yapımı gibi güç gerektiren işlerde ve kamuda memur olarak çalışmaya başlamıştır. Fakat, Avrupa ve ABD'de olduğu gibi savaş bittikten sonra kadın işgücü işten çıkarılmaya başlanmıştır. Yine Avrupa ve ABD'de olduğu gibi kadın işgücünün ücret düzeyi çok düşük ve çalışma şartları ise çok kötüdür (Makal, 2011).

Sonuç olarak; Osmanlı Dönemi'nde kadınların çoğunluğu ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktaydılar. Ücretli olarak ise yine tarımda geçici işçi statüsünde çalışmaktaydılar. Geçici işçi statüsünde çalışan kadınların sayısı azımsanmayacak kadar çoktu. Sanayi Devrimi'nden önce evde kurulan dokuma tezgahlarında ve küçük atölyelerde dokumacılık ve halıcılık yaparak ev ekonomisine katkıda bulunmaktaydılar. Ayrıca ebe ve uzman tabibe olarak da işgücü piyasasında etkin rol oynamaktaydılar. Sanayi Devrimi'nden sonra ise ipek ve gıda fabrikalarında, hizmet sektöründe çalışmaktaydılar. Bu fabrikalarda çalışan kadınların çalışma saatleri uzun, çalışma şartları kötü ve ücret düzeyi oldukça düşüktü. Tanzimat Dönemi'nde açılan okullar sayesinde eğitim düzeyi artan kadınlar ise kamu sektöründe iş imkanı bulmuşlardır. Savaş dönemlerinde özellikle kamuda çalışan kadın sayısı artmasına rağmen savaş bittikten sonra işten çıkarılmış ve kadınların işgücüne katılım oranı düşmüştür.

1.3.2. Cumhuriyet Dönemi ve Kadın İşgücü

Cumhuriyetin ilk yıllarında, kadınların önemli bir kısmı tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktaydılar. Fakat tarım dışı iş kollarında ücretli olarak çalışan kadın sayısının artışı da devam etmiştir. Endüstrileşme ve kentleşme ile toplumun yaşam tarzının değişmesi, sadece erkeğin geliri ile kentteki yaşam maliyetinin karşılanamaması, kadınların ekonomik özgürlüklerini almak istemesi ve kadına olan geleneksel bakış açısının yavaş yavaş değişmesi gibi nedenler kadınların işgücüne katılımını hızlandırmıştır. Kadınların işgücüne katılım oranını artıran bir başka neden de, kadınların toplumdaki yerini ve iş hayatındaki sorunlarını ele alan yasal düzenlemelerdir.

Cumhuriyetin ilanından sonra 3 Mart 1924 tarihinde, Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilerek kız ve erkek çocuklarının eşit haklarla eğitim görmesi sağlanmıştır. Ayrıca ilköğretim bütün çocuklar için zorunlu hale getirilmiştir. 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu'nu ile kadınlara boşanma hakkı, velayet hakkı, malları üzerinde tasarruf hakkı, mirasta ve iş hayatında kadın erkek eşitliği tanınmıştır. Böylece kadınlar erkeklerle aynı haklara sahip olmaya başlamış ve yavaş yavaş kadın erkek eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır (Çakmak, 2001).

1930 yılına gelindiğinde kadınlar, siyasal haklara sahip olmaya başlamışlardır. 20 Mart 1930 yılında kadınlar belediye seçimlerinde seçme hakkı kazanmışlardır. 1933 yılında muhtar seçme ve köy heyetine seçilme hakkı, 1934 yılında ise milletvekili seçme ve seçilme hakkı kazanmışlardır. Böylece ilk defa kadınlar 18 milletvekiliyle meclise girmişlerdir.

Cumhuriyetin ilanından sonra kadınların toplumdaki yerini, iş hayatındaki konumunu ve sorunlarını ele alan birçok önemli düzenlemeler yapılmış ve bu konularda çeşitli uluslararası örgütlere üye olunarak sözleşmeler imzalanmıştır. Yeni bin yıla girerken Türkiye imzaladığı uluslararası sözleşmeler ve çıkardığı kanunlar ile kadınların sosyal statüsünü yükseltmiş, kadınların okuryazarlık oranının ve eğitim düzeylerinin artmasını sağlamış, iş hayatında yaşadıkları sorunları biraz olsun azaltmıştır. Günlük hayatın her noktasında, kadın ve erkekler arasında eşitlik sağlanmaya çalışılmış ve cinsiyetçi yaklaşımlara son verilmek istenmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra kadınlar seçme ve seçilme hakkı, eğitim hakkı, mirasta eşitlik hakkı, malları üzerinde tasarruf

hakkı, istihdamda eşitlik, doğum izni, süt izni, analık sigortası, eşit işe eşit ücret ve eşit sosyal haklar gibi birçok yeniliklerle, işgücüne ve sosyal hayata kazandırılmak istenmiştir. Fakat bütün bu yeniliklere rağmen kadınların iş hayatındaki sorunları henüz tam olarak çözüme kavuşmamış ve Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı gelişmiş ülkelerdeki katılım oranına yaklaşamamıştır.

Türkiye’de kadın çalışanlara ait ilk veriler İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından yapılan 1927 Sanayi Sayımı’na dayanmaktadır. Tablo 1.3’te ülkedeki bütün sanayi kuruluşlarını kapsayan 1927 Sanayi Sayımı sonuçları gösterilmiştir. 1927 Sanayi Sayımı’nda çalışanların cinsiyeti hakkındaki bilgiler sadece 4 veya daha fazla işçi çalıştıran işletmelerde mevcut olduğu için, 4’ten az işçi çalıştıran işletmelerdeki çalışanların cinsiyet dağılımı hakkındaki bilgi Tablo 1.3’te bulunmamaktadır. Tablo 1.3, 4 veya daha fazla işçi çalıştıran işletmelerde, 14 yaş üstü çalışanların ve 14 yaş altı çalışanların cinsiyeti ile ilgili bilgiler vermektedir.

Tablo 1.3. 1927 Sanayi Sayımına Göre Çalışanların Cinsiyet Dağılımı

	Toplam Çalışan Sayısı	Kadın ve Kız Çalışan Sayısı	Kadın ve Kız Çalışanların Toplamdaki Payı (%)	Erkek Çalışan Sayısı	Erkek Çalışanların Toplamdaki Payı (%)
14 + Çalışan Sayısı	124 444	29 533	23,73	94 911	76,27
14 - Çalışan Sayısı	22 684	8 107	35,74	14 577	64,26
Toplam Çalışan Sayısı	147 128	37 640	25,58	109 488	74,42

Kaynak: Tablo, Makal (2010) sayfa 21’deki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1.3’teki verilere göre, 1927 yılında 4 veya daha fazla işçi çalıştıran işletmelerde, 14 yaşından büyük kadınların 14 yaşından küçük kızların toplam çalışanlar içindeki payı %25,58’dir. Bu oran, erkeklerin oranının yaklaşık 3’te 1’ine eşittir. 14 yaşından büyük kadınların, 14 yaşından büyük toplam çalışanlar içindeki payı %23,73 iken, 14 yaşından küçük kızların; 14 yaşından küçük toplam çalışanlar içindeki payı %35,74’tür. 1927 Sanayi Sayımı sonucuna göre toplam kadın işgücü sayısı 37 640’dır ve toplam kadın işgücünün yaklaşık %23’ü çocuk işçidir. Erkeklerde ise çocuk işçi oranı yaklaşık %13 olarak görülmektedir.

1927 yılında, 15 yıl boyunca devam edecek Teşvik-i Sanayi Kanunu kabul edilmiştir. 1927 Sanayi Sayımında işletme sayısı 65 245 iken, Teşvik-i Sanayi Kanunu kapsamına başlangıçta yalnızca 324 büyük işletme dahil edilmiştir. Teşvik-i Sanayi kapsamına giren kuruluşlardaki 14 yaş üzerindeki ve 14 yaş altındaki kadınların toplam işgücündeki payı; 1932, 1933 ve 1934 yıllarında yaklaşık olarak %25'tir. Bu sonuçlar, 1927 Sanayi Sayımı sonucu ile birlikte değerlendirildiğinde, kadınların toplam çalışanlar içindeki payının hemen hemen aynı olduğu ve her dört kişiden birinin kadın işçi olduğu görülmektedir. 1937 yılında, İş Kanunu kapsamına giren ücretliler içerisinde kadınların oranı %18,89'dur. 1943 yılında ise bu oran %20,7 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, yine aynı yıllarda 12-18 yaş arasındaki çalışanların sayısı 23 347'den 51 871'e çıkmaktadır. Dikkati çeken bu artışların sebebi II. Dünya Savaşı olabilir. Türkiye, II. Dünya Savaşı'na katılmasa da erkek işgücünün silahlı kuvvetlere alınmasıyla işgücü piyasasında boşluk oluşmuştur ve bu boşluk kadın işgücünü istihdam etmekle doldurulmuştur. Dünya genelinde, kadınların işgücüne katılım oranının savaş dönemlerinde arttığı fakat savaş ve savaşın etkilerinin son bulması halinde kadınların işgücüne katılım oranının düştüğü gözlenmiştir. Nitekim 1943 yılında çalışan kadın sayısı 56 937 iken, 1947 yılında bu sayı düşerek 50 851 olmuştur. 12-18 yaş arasındaki kadın çalışanların sayısı ise 51 871'den, 20 845'e düşmüştür (Makal, 2010).

İş Kanunu kapsamına giren işçi sayısı 1947 yılında toplam 289 147 iken, 1965 yılında 938 269 olmuştur. Yine aynı yıllarda kadın işçi sayısı 50 851'den ve 105 268'e çıkmıştır. Erkek işçi sayısı ise 217 451'den, 810 862'ye çıkmıştır. Kadın işçi sayısı 2 katına çıkarken, erkek işçi sayısı neredeyse 4 katına çıkmıştır. Zaten işgücündeki payı erkek işçiye göre az olan kadın işçisi sayısı, erkek işçi sayısı kadar artmamıştır. Kadın işçilerin sayısı 2 katına çıkmış olsa da, toplam işgücü içerisindeki payı yaklaşık %18'den, %11'e düşmüştür. Kadınların özel sektördeki payı düşerken, kamu görevlileri arasındaki payı sürekli artmıştır. 1938, 1946 ve 1963 yıllarında kadınların kamu görevlileri arasındaki payı sırasıyla; %9,5, %13,5 ve %16,2'dir (Makal, 2011).

1.3.3. 1950 ve 1999 Yılları Arasında Kadın İşgücü

1950'li yıllarda başlayan sanayileşme süreci ve hızlı kentleşme ile birlikte kırsal alanlardan kentte doğru büyük göçler yaşanmıştır. Sanayileşme süreci ile birlikte istihdam olanakları çeşitlenmiş ve kadınlar geleneksel iş kollarından farklı iş kollarında

da çalışmaya başlamışlardır. Sanayileşme süreci, kentleşme ve istihdam olanaklarının çeşitlenmesine rağmen 1950 ve 1999 yılları arasında kadınların işgücüne katılım oranında düşüş yaşanmıştır. Bu düşüşün başlıca nedeni kırsal alanda ücretsiz aile işçisi statüsünde çalışan kadınların gerekli mesleki eğitim ve niteliklerden yoksun olmalarından dolayı kentte göç ettikten sonra işgücü piyasasına girememesidir.

1955, 1960 ve 1965 yıllarında kadınların işgücüne katılım oranı sırasıyla yaklaşık %72, %65 ve %56'dır (Makal, 2011). Bu yıllardan sonra kadınların işgücüne katılım oranı düşmeye devam etmektedir.

Tablo 1.4 1988-1999 döneminde kadınların işgücüne katılım oranındaki değişimi Türkiye geneli ve kır-kent ayrımında göstermektedir.

Tablo 1.4. 1988-1999 Döneminde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (15+ Yaş)

Yıllar	Türkiye Geneli Kadınların İKO (%)	Kırsal Alanda Kadınların İKO (%)	Kentte Yaşayan Kadınların İKO (%)
1988	34,3	50,7	17,7
1989	36,1	55,1	17,8
1990	34,1	52	17
1991	34,1	55,5	15,6
1992	32,7	51,9	17
1993	26,8	40,5	15,7
1994	31,3	48,9	17,4
1995	30,9	49,3	16,8
1996	30,6	49,8	16
1997	28,8	45	16,9
1998	29,3	46,9	16,8
1999	30	47,4	17,8

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

Tablo 1.4, kadınların işgücüne katılım oranındaki düşüşü göstermektedir. 1988 yılında %34,3 olan kadınların işgücüne katılım oranı, 1999 yılına gelindiğinde %30'a düşmektedir. OECD verilerine göre 1988 yılından 1999 yılına gelindiğinde; OECD ülkelerinde kadınların işgücüne katılım oranı %56,8'den %59'a, ABD'de %66,8'den %70,7'ye, G7 ülkelerinde ise %59,8'den %64,5'e yükselmektedir. Dünya genelinde birçok ülkede kadınların işgücüne katılım oranı artmışken, Türkiye'de zaten düşük olan işgücüne katılım oranı daha da düşerek 1999 yılında %30 olmaktadır.

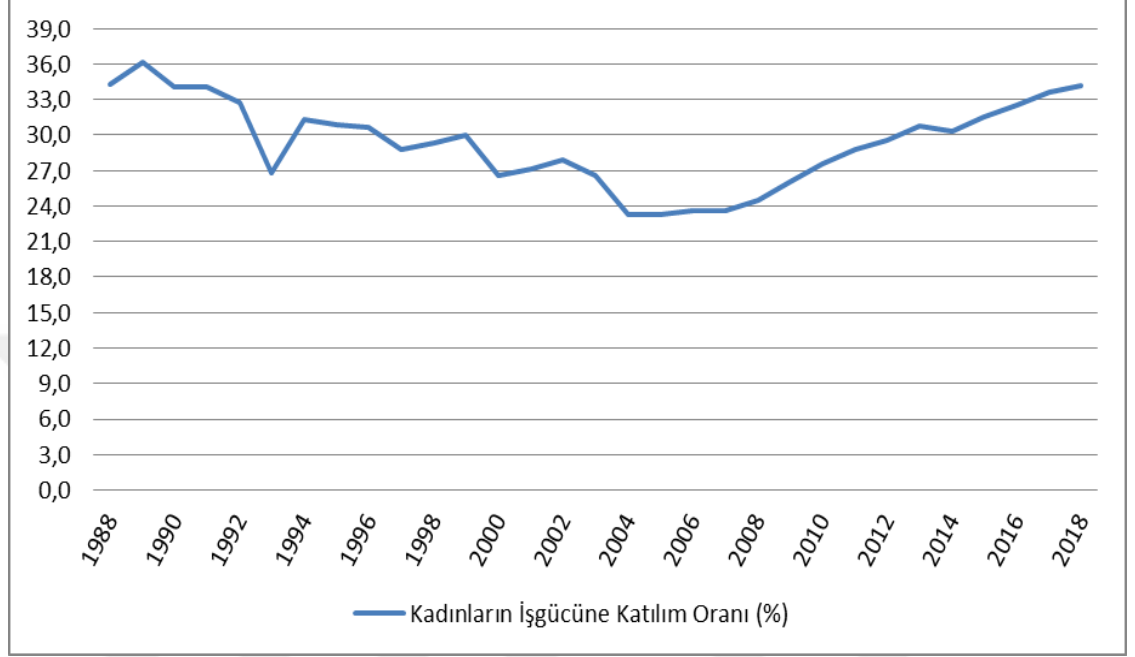
Tablo 1.4'e göre kentte yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı 1988 yılında %17,7 iken 1999 yılında neredeyse hiç değişmeden %17,8 olmaktadır. Kırsal alanlarda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı ise 1988 yılında %50,7 iken 1999 yılında 3,3 birim düşerek %47,4 olmuştur. Kırsalda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranındaki düşüş, Türkiye genelindeki 4,3 birimlik düşüşü açıklamaktadır. Yani katılım oranlarındaki düşüşün nedeni olarak; tarım sektörünün git gide önemi kaybetmesi, sanayileşme ile birlikte kırsal alanlardan kente göçlerin artması, kırsal alanda işgücüne dahil olan kadın işgücünün kentte göç ettikten sonra eğitim düzeyinin düşüklüğü veya başka nedenlerden işgücüne katılmaması gösterilebilir.

1.3.4. 2000 Yılı ve Sonrasında Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı

Türkiye'de 2000 yılı sonrasında ekonomik, sosyal ve siyasal alanda köklü değişiklikler yaşanmıştır. Kamunun ekonomideki etkinliği gitgide azalmış, tarım sektörü eski önemini kaybetmiş, hizmet sektörü büyüyerek istihdamda önemli bir paya sahip olmaya başlamıştır. Yaşanan ekonomik krizler ile işsizlik artmış, izlenen politikalar işsizliği azaltmada yetersiz kalmıştır. Erkek işgücü gibi kadın işgücü de yaşanan ekonomik krizlerden etkilenmiştir (Karabıyık, 2012).

Dünya genelinde kadınların işgücüne katılım oranı, sanayileşme ve hizmet sektöründeki büyümeyle birlikte artarken Türkiye'de işgücüne katılım 1950'li yıllardan itibaren düşmeye başlamıştır. Kadınların işgücüne katılım oranının 1950'li yıllardan sonra sürekli düşmesinin önemli bir nedeni, kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yaşanan göçlerdir. Kırsal alanlarda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın; kentte mesleki eğitim yetersizliği, geleneksel tavır ve düşünceler gibi birçok nedenden işgücüne katılamayarak ev kadını olarak hayatına devam etmiştir. 1988-2004 yılları arasında kentsel alanlarda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı ise sabit kalmıştır. Kentte göç ettikten sonra ev kadını sıfatıyla işgücüne katılmayan kadınların, kentsel alanlardaki işgücüne katılım oranını düşürmemesinin nedeni ise işgücü hesaplamalarının yöntemiyle alakalıdır. Yani; kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar işgücü hesaplamalarına dahil edilirken, kentte ev kadını olunca işgücü hesaplamalarına dahil edilmemektedirler. İşgücü hesaplamalarına dahil edilmediği için de kentte yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı düşmemiş ve yıllar boyunca sabit kalmıştır (Önder, 2013).

Şekil 1.3; 15 yaş üzerindeki kadınların işgücüne katılım oranındaki değişimi göstermektedir. Kadınların işgücüne katılım oranındaki dalgalanmanın ve 2004 yılında yaşanan kırılımla daha net görülebilmesi için Şekil 1.3 çizilirken 1988-2018 yılları arasındaki kadınların işgücüne katılım oranı gösterilmiştir.

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1.3. 1988-2018 Döneminde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (15+ Yaş)

Şekil 1.3'te görüldüğü gibi, Türkiye'de 15 yaş üzerindeki kadınların işgücüne katılım oranı 1988 yılından 2004 yılına kadarki süreçte düşme eğilimi göstermekteyken, 2004 yılında kadınların işgücüne katılım oranında kırılım yaşanmış ve işgücüne katılım oranı artmaya başlamıştır. 1988 yılında kadınların işgücüne katılımı %34,3 olarak ölçülmüşken, 2004 ve 2005 yıllarında %23,3 olarak ölçülmüştür. 2004 yılından sonra ise katılım oranındaki bu düşüş trendi kırılmış, kadınların işgücüne katılım oranı tekrar yükselmiş ve 2018 yılında %34,2'ye çıkmıştır. 2004 yılı; kadınların işgücüne katılım oranının arttığı, düşüş trendinin kırıldığı bir yıldır. Bu yıldan sonra hem kentsel alanda yaşayan kadınların hem de Türkiye genelinde kadınların işgücüne katılım oranı artmaya başlamıştır.

Tablo 1.5 2000-2013 yılları arasında kentte ve kırsalda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranlarını vermektedir. 2013 yılından sonra kentte ve kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranlarına TÜİK sitesinden erişilemediğinden

dolayı, Türkiye geneli kadınların işgücüne katılım oranı da 2000-2013 yılları arası için gösterilmektedir.

Tablo 1.5. 2000-2013 Kır-Kent Ayrımında Kadınların İşgücüne Katılım Oranı

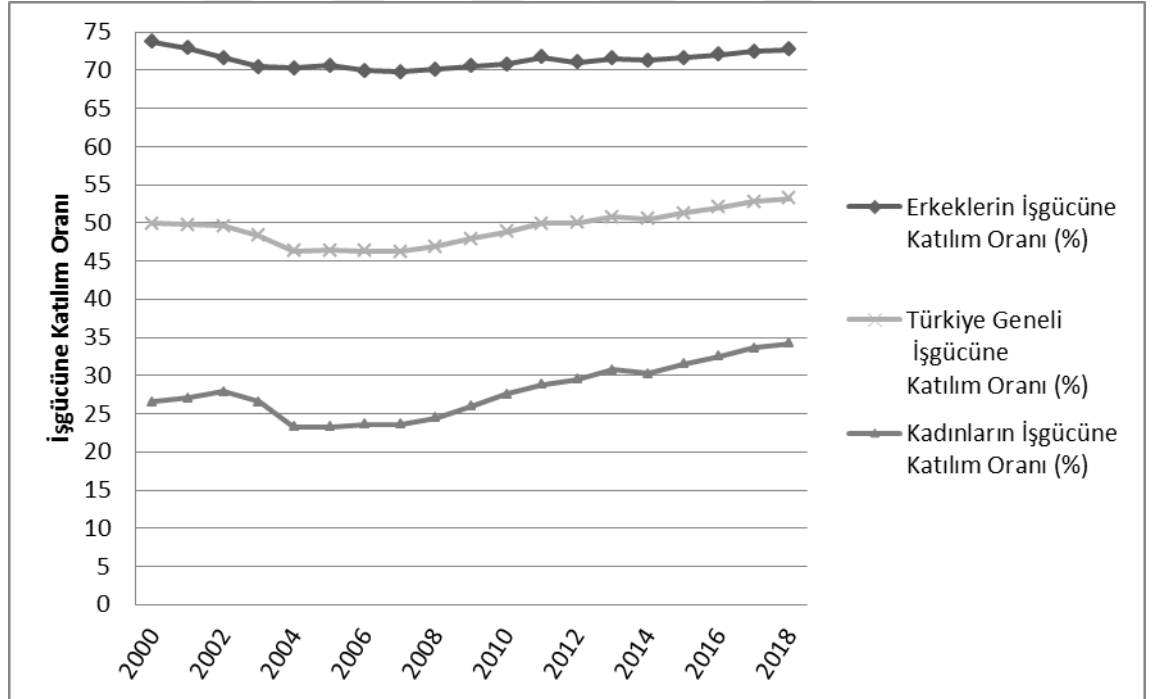
Yıllar	Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (%)	Kırsal Alan İKO (%)	Kentsel Alan İKO (%)
2000	26,6	40,2	17,2
2001	27,1	41,7	17,4
2002	27,9	41,4	19,1
2003	26,6	39	18,5
2004	23,3	36,7	17,7
2005	23,3	33,9	18,7
2006	23,6	33,1	19,5
2007	23,6	32,5	19,8
2008	24,5	32,9	20,8
2009	26	34,6	22,3
2010	27,6	36,3	23,7
2011	28,8	37,5	24,8
2012	29,5	36,9	26,1
2013	30,8	36,7	28

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1.5'te görüldüğü gibi 2000 yılında Türkiye genelinde kadınların işgücüne katılım oranı %26,6'dır. Sonraki dört yılda kadınların işgücüne katılım oranı yaklaşık 3 birim düşmüş, 2004 ve 2005 yılında %23,3 olmuştur. Bu yıllardan sonra ise artarak %30,8'e çıkmaktadır. Kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı ise 2008 yılına kadar düşmektedir. 2008 yılından sonra kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı yaklaşık 4 birim artarak, 2013 yılında %36,7 olmaktadır. Fakat 2008 yılından sonraki artışa rağmen kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı 2000 yılındaki %40,2'lik değerine ulaşamamaktadır. Tablo 1.5'e göre kentsel alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı 2000 yılında %17,2'dir. 2004 yılından sonra kentsel alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı sürekli artarak 2013 yılında %28 olmaktadır. 2000 yılından 2013 yılına kadarki süreçte, kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranında düşüş görülmekteyken, Türkiye geneli ve kentte yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı artmaktadır. Türkiye genelinde kadınların işgücüne katılım oranındaki bu artış kentsel alanlarda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranında yaşanan yaklaşık 11 birimlik artış sayesinde olmuştur.

İşgücüne katılımı etkileyen önemli değişkenlerden biri de eğitimidir. Eğitim düzeyindeki artış işgücüne katılımı pozitif yönde etkilerken, eğitim düzeyinin düşük olması işgücüne katılımı negatif yönde etkilemektedir. Eğitim ayrıca işgücünün statüsünü, ücret düzeyini ve çalışılan iş kolunu da etkilemektedir. Kırsal alanlardan göç eden kadınlar gerekli bilgi ve becerilere sahip olmadıkları için işgücüne katılamamaktadır. Çalışmak zorunda olan kadınlar ise kayıt dışı işlerde, düşük ücret düzeyinde çalışmaya mecbur kalmaktadırlar. Düşük ücret düzeyi de, özellikle evli ve çocuklu kadının yaşam maliyetini karşılayamadığında işgücünden çekilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla kentsel alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranının yıllar boyunca sabit kalmasının veya Türkiye geneli kadınların işgücüne katılım oranının düşmesinin nedeni olarak eğitim, ücret düzeyi ve kayıt dışı ekonomi gösterilebilir.

Şekil 1.4; erkeklerin, kadınların ve toplam işgücünün işgücüne katılım oranlarını 18 yıllık süreçte nasıl değiştiğini göstermektedir.

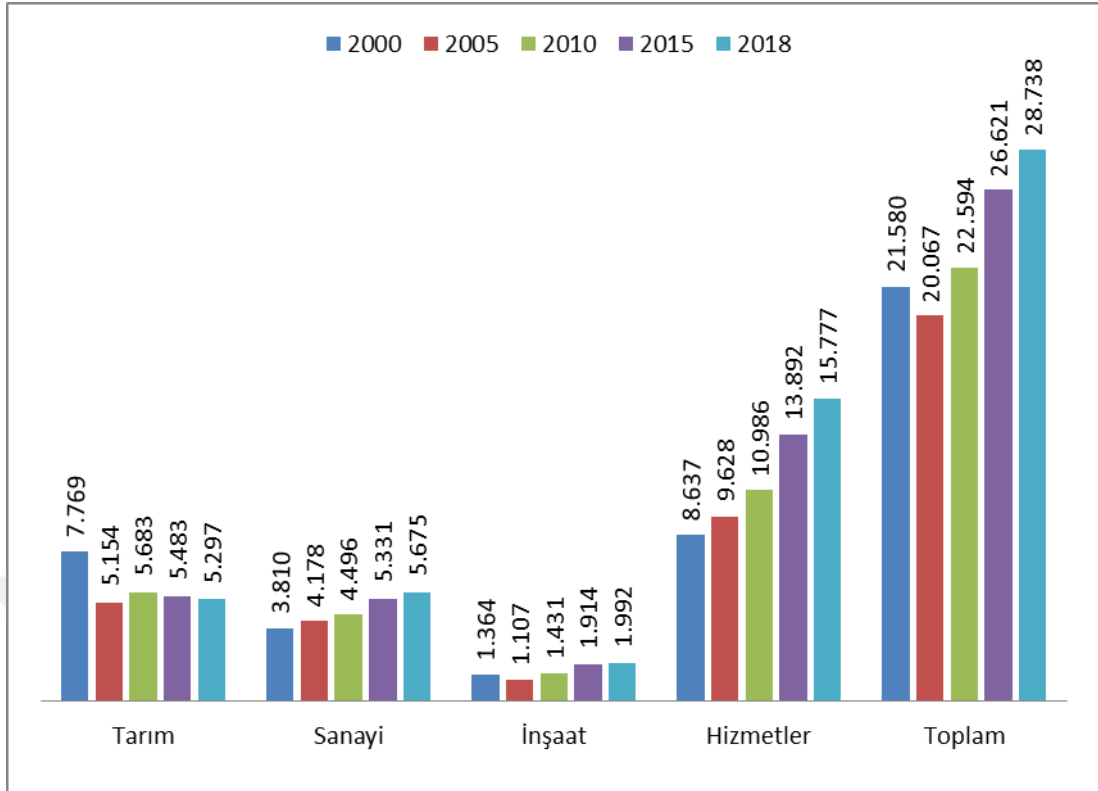
Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1.4. 2000-2018 Döneminde Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranı (15+ Yaş)

Şekil 1.4'te görüldüğü gibi erkeklerin işgücüne katılım oranı çok az olmakla beraber düşmüştür. 2000 yılında erkeklerin işgücüne katılım oranı %73,7 iken, 2018 yılında %72,7 olmuştur. Erkeklerin aksine kadınların işgücüne katılım oranı 2000-2018 döneminde yaklaşık 7,5 birim artarak %34,2 olmuştur. Türkiye geneli işgücüne katılım oranı bu süreç içerisinde 3,3 birim artarak %53,2'ye çıkmıştır. Şekil 1.4'te görüldüğü gibi son yıllarda kadınların işgücüne katılım oranı, erkeklerin işgücüne katılım oranından daha fazla artmıştır. 2000-2018 yılları arasında kadınların işgücüne katılım oranı yaklaşık 7,5 birim artarken, erkeklerin işgücüne katılım oranı yaklaşık 3 birim artmıştır. Bu durum; hem kadınlar açısından hem de ülkenin atıl durumda olan işgücünü kullanabilmesi açısından olumlu bir gelişmedir. Fakat yine de, nüfusun hemen hemen yarısını oluşturan kadınların; işgücüne katılım oranı, erkeklerin işgücüne katılım oranından kıyaslanamayacak kadar azdır.

Gelişmiş ülkelerde ekonomik alt yapıyı sanayi ve hizmet sektörü oluşturmaktadır. Yani gelişmiş ülkelerde sanayi ve hizmet sektörü ekonominin lokomotifi olarak çalışmaktadır. Ekonomik kalkınmayla birlikte sanayi ve hizmet sektöründeki istihdam oranı zamanla artarken, tarım sektöründeki istihdam oranı azalmaktadır (Karabıyık, 2012). Dolayısıyla işgücünün yoğunlaştığı iktisadi faaliyet kolu bir ülkenin gelişmişlik düzeyini gösterir. Bu durum kadın işgücü için de geçerlidir. Gelişmiş ekonomilerdeki kadın işgücünün yoğunlaştığı iktisadi faaliyet koluna baktığımızda, kadınların hizmet sektöründe yoğunlaştığını görürüz. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörü ön planda olduğu için kadın işgücü, işgücü piyasasında ücretsiz aile işçisi olarak kendine yer bulurken; gelişmiş ülkelerde sanayi ve hizmet sektörünün ön planda olması, kadın işgücünün işgücü piyasasında ücretli olarak çalışmasına imkan tanımaktadır (Berber ve Eser, 2008).

Şekil 1.5; 2000 ve 2018 yılları arasında seçilmiş 5 yıl için, Türkiye'de 15 yaş üzerindeki istihdam edilenlerin iktisadi faaliyet kollarındaki toplam sayısını göstermektedir. Şekil 1.5'te görüldüğü gibi tarım sektörünün istihdamı zamanla azalırken, hizmet sektöründe istihdam artmıştır. Yani tarım sektöründeki istihdam hizmet sektörüne kaymıştır. Hizmet sektöründeki istihdam zamanla artmış olsa da gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında, Türkiye'nin hizmet sektöründeki istihdamı hala çok düşüktür.

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1.5. Toplam İstihdamın Sektörler Arasında Dağılımı (15+Yaş, Bin Kişi)

Türkiye’de 2000 yılında istihdam edilen yaklaşık 22 milyon kişinin; %36’sı tarımda, %17,7’si sanayi sektöründe, %6,3’ü inşaat sektöründe ve %40’ı hizmetler sektöründedir. Şekil 1.5’te görüldüğü gibi tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısı 2018 yılına gelindiğinde 7.7 milyondan, 5.2 milyona düşerken; hizmetler sektöründe çalışan kişi sayısı 2018 yılına gelindiğinde yaklaşık 2 kat artarak 15.7 milyon olmaktadır. Son haliyle 2018 yılında istihdam edilen yaklaşık 29 milyon kişinin; %18,4’ü tarımda, %19,7’si sanayi sektöründe, %6,9’u inşaat sektöründe ve %54,9’u hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Tarım sektörünün toplam istihdamdaki payı düşmüş ve hizmetler sektörünün toplam istihdamdaki payı artmıştır. Sanayi sektöründeki istihdam da bu süreçte sürekli artmış olmakla beraber toplam istihdamdaki payı hala düşüktür.

Türkiye’de kadınların işgücüne katılımını daha iyi anlamak için istihdam edilen kadınların, istihdam edildikleri iktisadi faaliyet kollarına da bakmak gerekmektedir. Tablo 1.6 istihdam edilen kadınların yıllara göre çalıştıkları iktisadi faaliyet kollarını göstermektedir.

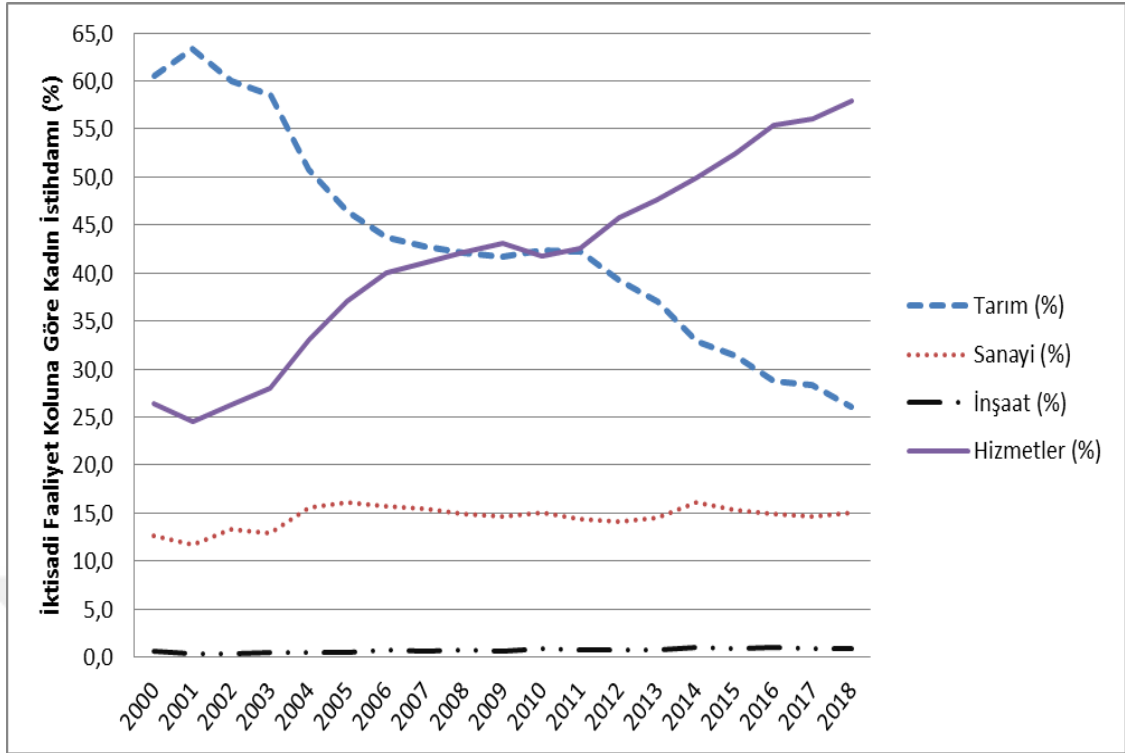
Tablo 1.6. 2000-2018 Dönemi Kadın İstihdamının Görünümü (15+Yaş, Bin Kişi)

Yıllar	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Toplam
2000	3.508	730	33	1.529	5.800
2001	3.780	703	21	1.465	5.969
2002	3.674	817	23	1.607	6.122
2003	3.447	762	29	1.654	5.892
2004	2.565	787	26	1.669	5.047
2005	2.367	822	28	1.892	5.108
2006	2.295	824	37	2.103	5.258
2007	2.288	827	35	2.205	5.356
2008	2.354	838	42	2.362	5.595
2009	2.445	857	40	2.530	5.871
2010	2.724	966	56	2.680	6.425
2011	2.944	1.003	54	2.973	6.973
2012	2.872	1.031	57	3.350	7.309
2013	2.826	1.109	62	3.645	7.641
2014	2.533	1.235	79	3.839	7.689
2015	2.527	1.230	71	4.231	8.058
2016	2.384	1.239	83	4.606	8.312
2017	2.471	1.278	82	4.897	8.729
2018	2.353	1.363	82	5.219	9.018

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1.6’da görüldüğü gibi Türkiye’de tarımda çalışan kadın işgücü her geçen yıl azalmaktadır. 2000 yılında tarımda yaklaşık 3,5 milyon kadın istihdam edilmişken, 2018 yılında yaklaşık 2,3 milyon kadın istihdam edilmiştir. Sanayi ve inşaat sektöründe istihdam edilen kadın işgücünün sayısı 2 katından fazla artmış olsa da, toplam istihdamdaki payı oldukça düşüktür. Hizmet sektöründeki kadın istihdamı ise 2000 yılında yaklaşık 1,5 milyonken, 2018 yılında 5,2 milyon olmuştur.

Tablo 1.6’daki verilere dayanarak tarımda istihdam edilen kadınların, zamanla hizmet sektörüne yöneldiğini söyleyebiliriz. Bu ifade; Şekil 1.6’daki, kadınların iktisadi faaliyet koluna göre istihdam oranını gösteren eğrilerin zamanla aldıkları görünüme bakılarak daha iyi anlaşılabilir. Tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın işgücü kırsal alanlardan kente göç ettikten sonra hizmet sektöründe çalışmaya başlamıştır. Böylece, tarım sektöründe istihdam edilen kadınların sayısında yaşanan düşüşe karşılık, hizmet sektöründe istihdam edilen kadınların sayısında artış yaşanmıştır.

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1.6. 2000-2018 Döneminde Kadın İstihdamının Görünümü (15+Yaş, %)

Şekil 1.6'ya göre 2000 yılında istihdam edilen 5.8 milyon kadının; %60,5'i tarım sektöründe, %12,6'sı sanayi sektöründe, %0,6'sı inşaat sektöründe ve %26,4'ü hizmetler sektöründedir. Tarım sektöründe istihdam edilen kadınlar zamanla hizmet sektörüne kayarak, hizmet sektörünün toplam kadın istihdamındaki payını 2018 yılında %57,9'a çıkarmıştır. Dolayısıyla tarım sektörünün toplam kadın istihdamındaki payı da 2018 yılında %26,1'e düşmüştür. Sanayi ve inşaat sektöründeki kadın istihdamı da artmış olmasına rağmen, bu sektörlerdeki kadın istihdamı hala çok düşüktür.

Tablo 1.7; 2001 ve 2018 yılında meslek gruplarına göre kadın istihdamının sayısını ve bu meslek gruplarında çalışan kadınların, toplam kadın istihdamı içindeki payını göstermektedir.

Tablo 1.7. Meslek Gruplarına Göre Kadın İstihdamı (15+ Yaş, Bin Kişi, %)

Meslek Grupları/Yıllar	2001	2001 (%)	2018	2018 (%)
Yöneticiler	138	2	220	2
Profesyonel meslek mensupları	410	7	1 434	16
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	316	5	459	5
Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar	330	6	866	10
Hizmet ve satış elemanları	262	4	1 901	21
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünlerinde çalışanlar	3 660	61	1 532	17
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	389	7	489	5
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	119	2	308	3
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	345	6	1 810	20
Toplam	5 969	100	9 019	100

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1.7’de; kadınların meslek gruplarına bakıldığında, 2001 yılında istihdam edilen kadınların %61’inin tarıma dayalı mesleklerde yoğunlaştığını görürüz. 2018 yılına geldiğimizde tarıma dayalı mesleklerde kadın istihdamının %17’ye düştüğünü, hizmet ve satış elemanı olarak çalışan kadınların payının ise %4’ten %21’e, profesyonel meslek mensuplarının payının %7’den %16’ya, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan kadınların payının ise %6’dan %20’ye çıktığını görürüz. Yönetici olarak istihdam edilen kadınların sayısı 2018 yılına gelindiğinde artmış olsa da, istihdam edilen kadınlar arasındaki payı değişmemiştir. Tablo 1.7’de dikkati çeken bir diğer husus ise; kadınların, toplumsal bakış açısının bir yansıması olarak daha hafif, nitelik

gerektirmeyen işlerde ve hizmet sektöründe yoğun olarak görülmesidir. Kadınların genellikle öğretmen, memur, sekreter, avukat, bankacı, turizm çalışanı, sağlık personeli gibi iş ve iş kollarını tercih etmesi bu durumu açıklamaktadır.

Sonuç olarak; kadınların meslek gruplarına göre dağılımına bakıldığında, cinsiyete dayalı işlerde çalıştıklarını görülmektedir. Kadınlar genelde düşük statülü ve nitelik gerektirmeyen işlerde yoğunlaşmıştır. Ayrıca fiziksel güç gerektirmeyen işlerde kadın istihdamı daha fazlayken, fiziksel güç gerektiren; makine operatörlüğü ve montajcılık gibi işlerde kadın istihdamı daha azdır (Karabıyık, 2012).

İKİNCİ BÖLÜM

KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Dünya genelinde kadınların işgücü piyasasına ücretli olarak girişleri, Sanayi Devrimi'ne kadar uzanır. Kadınlar işgücü piyasasına girdikten sonra, işgücü piyasasında tutunabilmek ve ekonomik özgürlüklerini kazanıp, yaşam mücadelesinde tek başlarına ayakta durabilmek için birçok sorunla yüzleşerek bugünlere kadar gelmişlerdir. Kadınların işgücü piyasasında karşılaştıkları sorunlar, işgücüne katılım kararlarını etkilemiş ve bu sorunlarla baş edemeyen kadınlar işgücü piyasasından çekilmek zorunda kalmıştır.

Kadınların işgücüne katılım kararını doğrudan veya dolaylı yoldan etkileyen birçok faktör vardır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi farklılık gösterse de, bütün ülkelerde kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörler hemen hemen aynıdır. Fakat ülkenin gelişmişlik düzeyine, toplumun kadına karşı tutum ve davranışlarına göre bu faktörlerin etkisi değişmektedir.

2.1. TÜRKİYE'DE KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Literatürdeki çalışmalara dayanarak kadınların işgücüne katılım kararını etkileyen faktörleri şöyle sıralayabiliriz; eğitim düzeyi, ailenin ve toplumun kültürel yapısı, kadının medeni durumu, kadının yaşı, doğurganlık ve çocuk sayısı. Aslında bu faktörler dolaylı olarak veya doğrudan birbirlerini de etkilemektedir. Birbirlerini etkileyen bu faktörler de daha sonra kadının işgücüne katılımını etkileyebilmektedir. Örnek olarak; eğitim düzeyinin artması doğurganlığın düşmesine sebep olmakta, doğurganlığın düşmesiyle de kadının çocuk sorumluluğu ve ev işleri azalmaktadır. Böylece kadın, işgücüne katılabilmektedir. Eğitim düzeyinin artmasıyla toplumun, kadının çalışmasına karşı tutum ve davranışları değişmekte ve bunun sonucunda yine kadının işgücüne katılımı artmaktadır.

2.1.1. Eğitim Düzeyi

İşgücüne katılımı etkileyen faktörlerin arasında, eğitim düzeyinin önemli bir yeri vardır. Eğitim kurumlarında alınan eğitimin yanında; bireylerin bilgi, beceri ve tecrübesi de işgücüne katılım konusunda önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü bireyin işe ilk girişinde eğitim düzeyine bakılsa da, bu işte kalıcı olması veya terfi imkanlarından yararlanabilmesi için becerilerini geliştirmesi, yapısal ve teknolojik değişimlere ayak uydurması gerekmektedir. Dolayısıyla eğitim düzeyi derken bireyin diplomasının yanında mesleki bilgisi, becerileri ve tecrübeleri de önemli olmaktadır. Böylece eğitim düzeyine göre birey, nitelikli veya niteliksiz işlerde istihdam edilme şansı bulabilmektedir.

2.1.1.1. Kadının Eğitim Düzeyi

Türkiye’de işgücüne katılımını etkileyen en önemli faktör eğitimidir. Eğitim düzeyi hem erkeklerin hem de kadınların işgücüne katılımını, ücret düzeyini ve istihdam edileceği işin niteliğini etkilemektedir. İşgücü piyasasına girişte zaten birçok sorunla karşılaşan kadınlar için eğitim düzeyinin düşük olması, kadınların işgücüne katılımı üzerinde negatif yönde etki etmektedir.

Kentlerde yaşayan kadınlar için eğitim düzeyi, kırsal kesimde yaşayan kadınlara göre daha da önemlidir. Kentlerde yaşayan 25-44 yaşları arasındaki kadınlar arasında; okuma yazma bilmeyen veya ilkokulu bitirmemiş kadınların, ortaokulu bitirmiş kadınlara göre işgücüne katılım oranı oldukça düşüktür. Ortaokulu bitirmiş kadınların işgücüne katılım oranı ise, üniversite mezunu kadınların işgücüne katılım oranından daha düşüktür. Okuma yazma bilmeyen veya ilkokulu bitirmemiş kadınların işgücüne katılım oranının çok düşük olması, bu kadınların çalışabileceği işin niteliğinden ve ücret düzeyinin düşük olmasından kaynaklanıyor olabilir (Uraz, Aran, Hüsamoğlu, Şanalmiş ve Çapar, 2010). Türkiye’de toplumsal bakış açısına göre; ev işlerini yapmak, çocuklara bakmak ve yaşlılarla ilgilenmek kadının görevi iken evin maddi ihtiyaçlarını karşılamak için ev dışında ücretli olarak çalışmak erkeğin görevidir. Dolayısıyla ev ekonomisine katkı yapmak isteyen, eğitim düzeyi düşük, kentli kadınların işgücüne katılması için ev işlerinin az, çocuk bakımı ünitelerinin hem ucuz hem de yaygın olması gerekir. Eğitim

düzeyi düşük olduğu için ücret düzeyi de düşük olacağından çocuk bakım üniteleri eğer ucuz değilse, işgücüne katılmama kararının alınması muhtemeldir.

Kırsal kesimde yaşayan kadınların işgücüne katılım kararı üzerinde eğitim düzeyi, kentte yaşayan kadınlara göre daha az etkili olmaktadır. Kırsal kesimde yaşayan kadınların eğitim düzeyi çok düşük olsa da işgücüne katıldıkları görülmektedir. Tarımda sektöründe çalışan kadınların %90'ının eğitim düzeyi ilkokul veya ilkokuldan daha düşüktür (Uraz vd., 2010). Kırsal kesimde yaşayan kadınlar, genellikle ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Dolayısıyla eğitim düzeyi, kırsal kesimde yaşayan ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar için bir engel oluşturmamaktadır.

Tablo 2.1'de; 1993-2013 döneminde kentte ve kırsal kesimde yaşayan kadınların eğitim düzeylerine göre işgücüne katılım oranları gösterilmiştir.

Tablo 2.1. Eğitim Düzeyine Göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (15+ Yaş, %)

Eğitim Düzeyi	Okur-Yazar Olmayanlar		İlkokul		Genel Lise		Lise Dengi Meslek Okul		Yüksekokul veya Fakülte	
Yıl	Kent (%)	Kır (%)	Kent (%)	Kır (%)	Kent (%)	Kır (%)	Kent (%)	Kır (%)	Kent (%)	Kır (%)
1993	4,9	37,3	11,5	45,5	35,8	44,7	45,4	66,2	76,9	88,7
1998	5,4	41,2	9,7	51,9	30,8	41,9	44,4	61,3	75,1	76,9
2003	5,5	37,6	11,8	41,4	24,6	28,4	36,0	38,6	69,3	71,4
2008	5,4	24,4	13,1	38,3	28,9	30,7	37,3	45,0	69,8	72,1
2013	7,3	26,3	20,7	46,5	31,7	33,8	38,8	42,3	72,4	70,1

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 2.1'de görüldüğü gibi bütün yıllarda, kentte yaşayan ve okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı çok düşüktür. 2013 yılında kentte yaşayan, okuryazar olmayan kadınların sadece %7,3'ü işgücüne katılabilmektedir. Kentte yaşayan kadınların, bütün yıllarda eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılım oranının da arttığı görülmektedir. 2013 yılında kentte yaşayan ilkokul eğitimi almış kadınlar içinde işgücüne katılım oranı %20,7 iken genel lise eğitimi alan kadınlar içinde işgücüne katılım oranı %31,7, mesleki lise veya teknik lise eğitimi alanlarda %38,8, yükseköğretim düzeyinde eğitim alanlarda ise %72,4 olarak ölçülmüştür.

Tablo 2.1'e göre, kırsal kesimde yaşayan kadınların eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılım oranı da artmaktadır. Fakat daha önce de bahsettiğimiz gibi kırsal kesimde eğitim düzeyi düşük olsa da kadınlar işgücüne yine de katılabilmektedir. 2013 yılı verilerine göre okuryazar olmayan kadınların kırsal kesimde işgücüne katılım oranı %26,3 iken, kentte yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı %7,3'tür. 1993 yılında okuryazar olmayan kadınların kırsal kesimde işgücüne katılım oranı %37,3 iken, kentte yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı %4,9'dur.

2.1.1.2. Kadının Eşinin Eğitim Düzeyi

Kadının eğitim düzeyinin yanında, eşinin eğitim düzeyi de kadının işgücüne katılım kararı üzerinde etkili olmaktadır. Eğitim düzeyinin artmasıyla, ücret düzeyinin artması ve çalışılan işin niteliğinin daha iyi olması beklenmektedir. Kadının eşinin geliri yüksekse kadın işgücüne katılmama kararı alabilmektedir. Fakat bu etkinin derecesi kadının kentte veya kırsal alanda yaşamasına ve eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

2.1.2. Ailenin ve Toplumun Kültürel Yapısı

Ataerkil toplumların kadının sosyal hayattaki rolüne yönelik bakış açısı; kadını ev işlerinden, çocuk ve yaşlı bakımından sorumlu tutmaktadır. Bu bakış açısına göre kadından istenilen; ev kadını olması, çocuk doğurması ve bir anne olarak çocuklarla ilgilenmesidir. Erkeklerden beklenen ise evin maddi ihtiyaçlarını karşılamak ve soyun devamını sağlamaktır. Bu bakış açısının şiddeti ülkenin gelişmişlik durumuna ve ülke vatandaşlarının eğitim düzeyine göre değişmekle beraber hemen hemen bütün ülkelerde cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyete dayalı işbölümü hala devam etmektedir.

Toplumda kadına biçilen ev içi roller nedeniyle kadınların işgücüne katılım oranı düşük kalmaktadır. Kadınların çoğunluğu daha küçük yaşlardan itibaren belli davranış kalıplarına göre yetiştirilmekte ve ailenin maddi durumuna göre sunduğu eğitim imkanlarından öncelikle erkek çocukları yararlanmaktadır. Dolayısıyla kız çocukları büyüdüklerinde ya evlenip ev kadını olarak hayatlarına devam etmekte ya da küçük yaşlardan itibaren ailenin ve toplumun benimsettiği, kadına uygun davranış kalıpları nedeniyle ev işlerinin bir tür uzantısı ve benzeri olan meslekler edinmektedirler. Bu

nedenle kadınlar daha çok hizmet sektöründe; sağlık, eğitim, gıda ve iletişim gibi iş kollarında yoğun olarak istihdam edilmektedirler (Önder, 2013). Böylece, kadınları dar bir kalıp içine hapseden toplumsal bakış açısı, kadınların işgücü piyasasına girişlerine kısıtlamalar getirerek, kadınların işgücüne katılım oranının düşmesine neden olmaktadır. Kadının çalışmasına yönelik tavırlar ve düşünceler; kadının ve eşinin eğitim düzeyinin artması, kentleşme, ailenin gelir düzeyinin değişmesi gibi birçok nedene bağlı olarak zamanla değişir.

TÜİK'in 2016 Aile Yapısı Araştırması verilerine göre; yemek yapma, makineyle bile olsa bulaşık yıkama, basit dikiş işleri, çay servisi, sofra kurulup kaldırılması, evin günlük temizliği ve toplanması, evin haftalık veya aylık temizliği, makineyle bile olsa çamaşır yıkama, ütü yapma gibi işleri hepsinde ayrı ayrı yaklaşık %90 oranında kadınlar yapmaktadır. Evin badana ve boyası yaklaşık %80, aylık faturaların ödenmesi %77, küçük bakım onarım işleri ise %89 oranında erkeklerin sorumluluğundadır. Günlük veya haftalık yiyecek içecek alışverişi ise ortak bir şekilde yapılmaktadır. TÜİK'in bu araştırması ev işlerinin kadınlara ait olduğunu, ev işlerinde de geleneksel yapıya uygun olarak kadın işi ve erkek işi diye bir paylaşım bulunduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Türk toplumunun kadına yüklediği sorumluluk genellikle ev içi faaliyetlere yöneliktir diyebiliriz. Ev işlerinin yoğunluğu, çocuk bakımı ve toplumun kültürel yapısı ise kadınların işgücüne katılımını olumsuz yönde etkilemektedir.

2.1.3. Kadınların Medeni Durumu

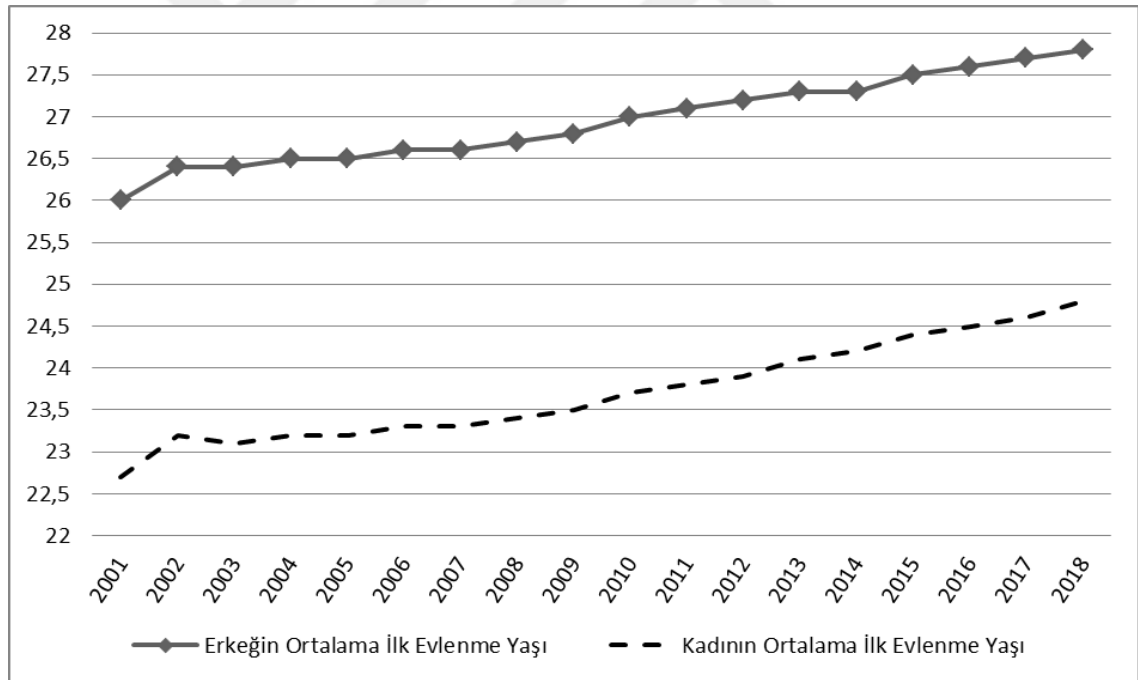
Kadınların medeni durumu, işgücüne katılımlarını etkileyen önemli bir faktördür. TÜİK verilerine bakıldığında; hiç evlenmemiş veya boşanmış kadınların işgücüne katılım oranlarının, evli kadınların işgücüne katılım oranından bütün yıllarda daha yüksek olduğunu görürüz. Bunun yanında kırsal ve kent ayrımında da işgücüne katılım ve istihdam oranlarında farklılıklar vardır. Kırsal alanda yaşayan evli kadınların işgücüne katılım oranı, kentte yaşayan evli kadınların işgücüne katılım oranından yüksektir.

Evli kadınlara toplumun yüklediği annelik ve ev kadınlığı rolünden dolayı evli kadınların, evli olmayan kadınlara göre işgücüne katılımları daha düşük olabilmektedir. Evli kadınlar sahip oldukları çocukların sayısına ve özellikle çocukların yaş gruplarına, çalışacağı işin çalışma saatlerine, ev işlerinin yoğunluğuna, çalışacağı işten elde edeceği

gelire ve nihayetinde çocuk bakım ünitelerinin ücretine göre çalışıp çalışmama kararı vermektedir. Toplumun bakış açısına göre iyi ve başarılı kadın; ev işlerini yapan, çocuğuna bakan kadındır. Bu tutumlar nedeniyle evli kadınlar işgücüne katılım konusunda çekimser davranabilmektedir (Korkmaz ve Korkut, 2012).

Kırsal alanlardaki kadınlar, kentsel alanlardaki kadınlara göre daha genç yaşlarda evlenmektedirler. Ülke genelinde ise ilk evliliğin yaş ortalaması her geçen yıl artmaktadır. Evlilik yaşının her geçen yıl artması sonucunda kadınların işgücüne katılım oranı da artmaktadır. Özellikle kentsel alanlardaki kadınların zamanla işgücüne katılım oranlarındaki artış, ilk evliliğin ileriki yaşlara ertelenmesiyle bir ilgisi vardır (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010).

Şekil 2.1’de ortalama ilk evlenme yaşının değişimi gösterilmektedir. Ortalama ilk evlenme yaşına ait en eski veri 2001 yılından başladığı için Şekil 2.1 2001-2018 yıllarını kapsamaktadır.

Kaynak: TÜİK, Evlenme İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.1. Cinsiyet Bazında Ortalama İlk Evlenme Yaşının Değişimi (2001-2018)

Şekil 2.1’deki verilere göre hem erkeklerin hem de kadınların ortalama ilk evlenme yaşı zamanla artmaktadır. Ortalama ilk evlenme yaşı 2001 yılında erkeklerde 26 iken, kadınlarda 22,7 olarak görülmektedir. 2018 yılına doğru hem erkeklerde hem

de kadınlarda ortalama ilk evlenme yaşı giderek artmaktadır. Kadınların ilk evlenme yaşı erkeklere göre daha fazla artmıştır. Kadınların ortalama ilk evlenme yaşı 2,1 yıl artarken, erkeklerin 1,8 yıl artmıştır. Böylece, 2018 yılında erkeklerin ortalama ilk evlenme yaşı 27,8 olmuşken, kadınların ilk evlenme yaşı 24,8 olmuştur. Evliliğin, kadınların işgücüne katılımına olumsuz yönde etkisi göz önüne alınırsa, ortalama ilk evlenme yaşının artması ve kadınların evliliklerini ileriki yıllara ertelemesi, kadınların işgücüne katılımını artırmaktadır.

Medeni durumun, kadınların istihdamına büyük etkisi vardır. Evli kadınların istihdam oranı, evli olmayan veya boşanmış kadınların istihdam oranından daha düşüktür. TÜİK İşgücü İstatistikleri verilerine göre 2018 yılında evli kadınların istihdam oranı %30,7 iken, hiç evlenmemiş kadınların istihdam oranı %33,5 ve boşanmış kadınların istihdam oranı ise %43,4'tür. Evli kadınların istihdam oranı, sadece eşi ölmüş kadınların istihdam oranından (%8,1) fazladır.

Evli kadınların işgücüne katılım oranının, hiç evlenmemiş veya boşanmış kadınların işgücüne katılım oranından daha düşük olması, evliliğin işgücüne katılıma etkisinin mevcut olduğuna işaret eder. Kentsel alanlardaki evli kadınların işgücüne katılım oranının, kırsal alanda yaşayan evli kadınların işgücüne katılım oranından daha düşük olması da yine evliliğin, kentsel alanlarda daha fazla etkili olduğunu göstermektedir. Evli kadınların daha düşük katılım oranına sahip olması; toplumun kadınlara yüklediği annelik rolüne dayandırılabilir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010). Ev işleri ve çocuk bakımının kadınların zamanını alma ve enerjilerini tüketme durumu göz önüne alınca, evli kadınların işgücüne katılmama yönünde karar alacaklarını öngörebiliriz.

Tablo 2.2. Kadınların Medeni Durumuna Göre İşgücüne Katılımı (15+ Yaş, %)

Gruplar	Hiç Evlenmemiş			Evli			Boşanmış			Eşi Ölmüş		
Yıllar	Kır	Kent	Toplam	Kır	Kent	Toplam	Kır	Kent	Toplam	Kır	Kent	Toplam
1993	47,7	29,1	37,5	40,6	11,7	24,7	41,2	43,1	42,7	17,5	5,8	10,9
1998	50,2	32,1	39,5	48,2	12	27,1	53,8	40,8	43,3	26,3	5,7	14,5
2003	40	32	35	41,2	14,5	25,3	42,9	40,8	41,2	19,5	5,6	11,5
2008	32,2	36,5	35,3	35,6	16,4	22,4	42,4	43	42,9	15	5,1	8,6
2013	33,6	39,6	37,9	41,8	25,1	30,5	41,5	52,6	50,9	13,1	6,2	9

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 2.2, Türkiye geneli, kentte ve kırsal alanlarda yaşayan kadınların, medeni duruma göre işgücüne katılım oranlarının zamana bağlı olarak değişimini göstermektedir. Türkiye genelinde eşi ölenler kadınlar haricindeki grupların kır-kent ayrımı yapmadan, işgücüne katılım oranlarının 1993 yılından 2013 yılına gelindiğinde arttığı görülmektedir. Türkiye genelinde bütün yıllarda hiç evlenmemiş kadınların ve boşanmış kadınların işgücüne katılım oranlarının, evli kadınların işgücüne katılım oranından fazla olduğu dikkati çeken diğer bir durumdur. Kırsal alanda yaşayan hiç evlenmemiş, evli ve boşanmış kadınların işgücüne katılım oranı arasında çok fazla fark görülmemektedir. Kırsal alanda yaşayan kadınlar için medeni durum (eşi ölmüş kadınlar hariç) kadınların işgücüne katılımında çok fazla etkili olmamaktadır.

Tablo 2.2’de görüldüğü gibi 2013 yılında kentte yaşayan hiç evlenmemiş kadınların (%39,6) ve boşanmış kadınların işgücüne katılım oranı (%52,6), evli olan kadınların işgücüne katılım oranından (%25,1) daha fazladır. Evli olmayan kadınların işgücüne katılım konusunda daha istekli oldukları görülmektedir. Kentte yaşayan evli kadınların işgücüne katılım oranının düşük olması; özellikle küçük yaşta çocukların sayısına, ev işlerinin yoğunluğuna, çalışacakları işten elde edecekleri ücretin miktarına, kreş ve çocuk yuvalarının ücreti ve ulaşılabilirliğine bağlanabilir. Tablo 2.2’ye göre kentte yaşayan kadınların işgücüne katılımında, kadının medeni durumu belirleyici olabilmektedir.

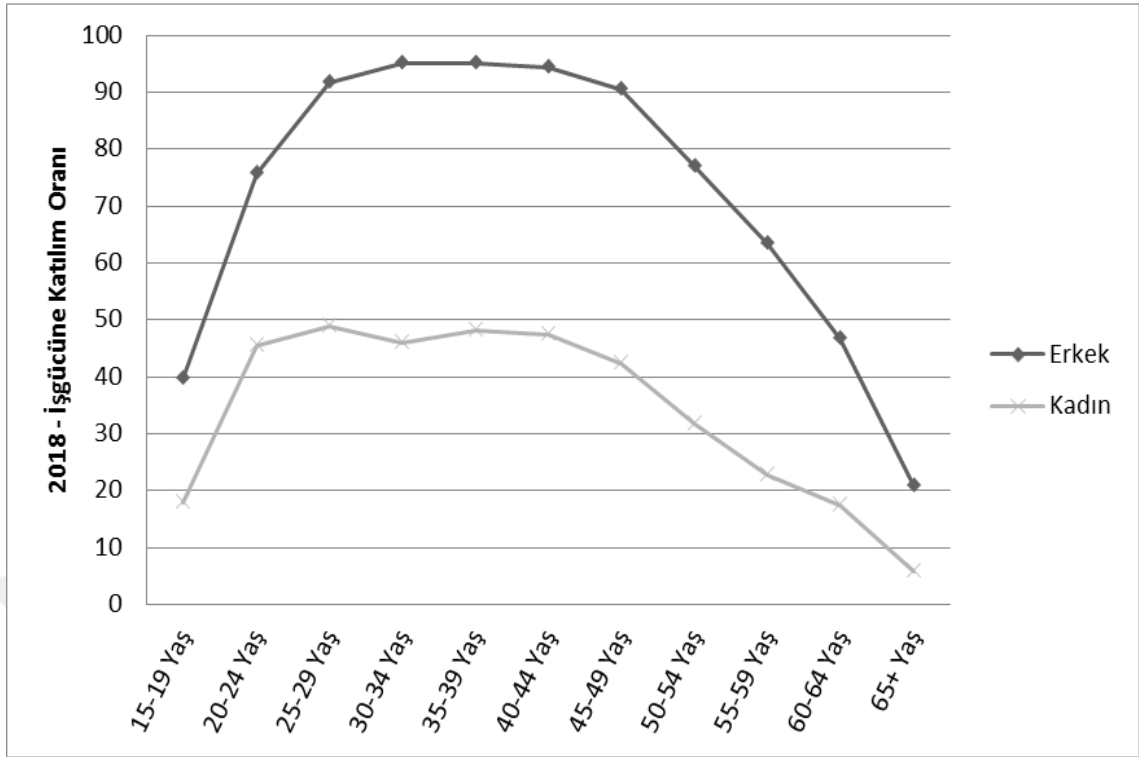
Tablo 2.2’de, 2013 verilerine göre kırsal alanda yaşayan evli kadınların işgücüne katılım oranı %41,8’dir. Kentte yaşayan evli kadınların işgücüne katılım oranının aksine kırsal alanda yaşayan evli kadınların katılım oranı, kırsal alanda yaşayan boşanmış kadınların ve hiç evlenmemiş kadınların işgücüne katılım oranından fazladır. Kırsal alanda yaşayan kadınların genelde ücretsiz aile işçisi olması ve çocuklarını bırakabilecek birilerinin bulunması veya bakıma muhtaç çocukları çalıştıkları yere götürebilme imkanlarının olması, onları kentte yaşayan evli kadınlardan ayıran özelliklerden biridir. Bu özelliğin ise, kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranlarının daha yüksek olmasının bir nedeni olabilir.

Sonuç olarak; kadınların medeni durumu, işgücüne katılımlarını etkileyen önemli bir faktördür. Hiç evlenmemiş veya boşanmış kadınların işgücüne katılım oranı, evli kadınların işgücüne katılım oranından genelde daha fazladır. Evli kadınların işgücüne

katılım oranlarının düşük olması; çocuk sayısına (özellikle bakıma muhtaç, küçük yaştaki çocukların sayısına), ev işlerinin yoğunluğuna ve toplumun kadına yüklediği annelik rolüne bağlanabilir. Kadınların evlilikteki yaş ortalaması gittikçe artmaktadır. Kadınların evliliklerini ileriki yaşlara ertelemeleri ise, evli kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olması durumuyla beraber düşünüldüğünde, kadınların işgücüne katılımına olumlu yönde etki ettiği söylenebilir. Son olarak, kırsal alanda yaşayan evli kadınların işgücüne katılım oranı, kentte yaşayan evli kadınların işgücüne katılım oranından daha fazladır. Evlilik ister kırsal alanda ister kentte yaşayan kadınlar olsun işgücüne katılımı olumsuz yönde etkilerken, evliliğin işgücüne katılım konusundaki etkisini kentte yaşayan kadınlar daha fazla hissetmektedirler.

2.1.4. Kadının Yaşı

İşgücüne katılım oranını etkileyen önemli faktörlerden biri de yaştır. Yaş özellikle kadınların işgücü piyasasına girişi veya işgücü piyasasından çıkışı için önemli bir etken olabilmektedir. Kadınların ve erkeklerin işgücüne katılım oranları 11 yaş grubuna göre bir şekilde gösterildiğinde, işgücüne katılımlarının benzer eğilime sahip olduğu görülmektedir. Gençlik çağlarında işgücüne katılım oranının düşük, olgunluk çağında en yüksek ve bu çağdan sonra ise katılım oranının düşüşe geçtiği bir eğri ile karşılaşmaktayız.

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.2. 2018 Yılında Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre İKO (15+ Yaş, %)

Şekil 2.2; 15 yaş üzerindeki kadınların ve erkeklerin 2018 yılındaki işgücüne katılım oranlarını, yaş gruplarına göre göstermektedir. Şekil 2.2'ye göre; kadınların ve erkeklerin işgücüne katılım oranını temsil eden eğriler birbirine benzemektedir. İşgücüne katılım oranı, 15-19 yaş arasında düşüktür. İşgücüne katılımın bu yaşlarda düşük olmasının nedeni, eğitim süresinin 12 yıla çıkarılmasıdır. Bu yaşlardaki birey eğitimde olduğu için işgücüne katılamamaktadır. Erkeklerde işgücüne katılım oranı en yüksek değerini 25-45 yaş aralığında almaktadır. 45-49 yaş grubunda ise işgücüne katılım oranı çok az düşmekte ve bu yaş grubundan sonra katılım oranında daha sert düşüşler görülmektedir. Kadınların işgücüne katılım oranı en yüksek değerini, 25-29 yaş grubunda almaktadır. 30-34 yaş grubunda katılım oranı biraz düşmekte ve 35-39 yaş grubunda tekrar yükselmektedir. Kadınların işgücüne katılım oranındaki sert düşüşler ise 45-49 yaş grubundan sonra başlamaktadır.

Tablo 2.3, seçilmiş bazı yıllarda 11 yaş grubuna göre kadınların işgücüne katılım oranlarını göstermektedir. Küçük yaşlarda işgücüne katılan kadınların işgücüne katılım oranının, 1993 yılından 2018 yılına gelindiğinde düştüğü görülmektedir.

Tablo 2.3. Yaş Gruplarına Göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (%)

Yaş Grupları	1993	1998	2003	2008	2013
15-19	29,1	28,4	20,9	17,1	16,6
20-24	33,6	35	32,3	33,2	39,5
25-29	29,6	33,3	32,1	33,3	41,4
30-34	28,7	29,4	31	31,5	41,3
35-39	30,1	32,1	31,1	32,4	42,4
40-44	28,9	31,6	29,5	28,7	41,8
45-49	27,4	28,7	27,1	24,7	35,2
50-54	24,4	28,8	23,7	20,3	26,9
55-59	20,8	28	23,1	16,4	20,7
60-64	22,9	15,9	16,2	13,1	19,4
65+	13,2	6,5	6,2	5,8	10,5

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 2.3, yaş gruplarına göre kadınların işgücüne katılım oranlarındaki değişimi 1993 yılından 2013 yılına kadar göstermektedir. Tablo 2.3'te görüldüğü gibi 1993 yılında 15-19 yaş grubundaki kadınların işgücüne katılım oranı diğer yaş gruplarına yakındır. 2013 yılına gelindiğinde okul çağındaki olan bu yaş grubunun işgücüne katılım oranını %29,1'den %16,6'ya düşmektedir. 15-19 yaş arasındaki bu genç nüfusunun işgücüne katılım oranının bu kadar çok düşmesinin nedeni; 12 yıllık mecburi eğitim ve üniversitelerin yaygınlaşmasıdır. Yani eğitimde geçen sürenin uzaması ve eğitime verilen önemin artması, bu yaş grubunun işgücüne katılım oranının düşmesine neden olmuştur. 20-24 yaş grubundaki kadınların işgücüne katılımında ise bu dönemde çok fazla artış yaşanmamıştır. 20-24 yaş grubundaki kadınların işgücüne katılımının çok fazla artmamasının nedeni de eğitime bağlanabilir.

Tablo 2.3'e göre 1993 yılında işgücüne katılım oranının en yüksek olduğu grup 20-24 yaş grubudur. 2013 yılında ise işgücüne katılım oranının en yüksek olduğu grup 35-39 yaş grubudur. 1993 yılından 2013 yılına kadar işgücüne katılım oranı en fazla artan grup 40-44 yaş grubudur. 1993, 1998 ve 2003 yıllarında 45-49 yaş grubundan sonra işgücüne katılım oranı çok fazla düşmemişken, 2008 ve 2013 yıllarında 50-54 yaş grubuna geçişte işgücüne katılım oranı çok fazla düşmüştür. 50 yaşından itibaren gözlenen sert düşüşler kadınların emekli olmaya başlamasına bağlanabilir. Bu yaştan sonra işgücüne katılım oranı sürekli düşmektedir.

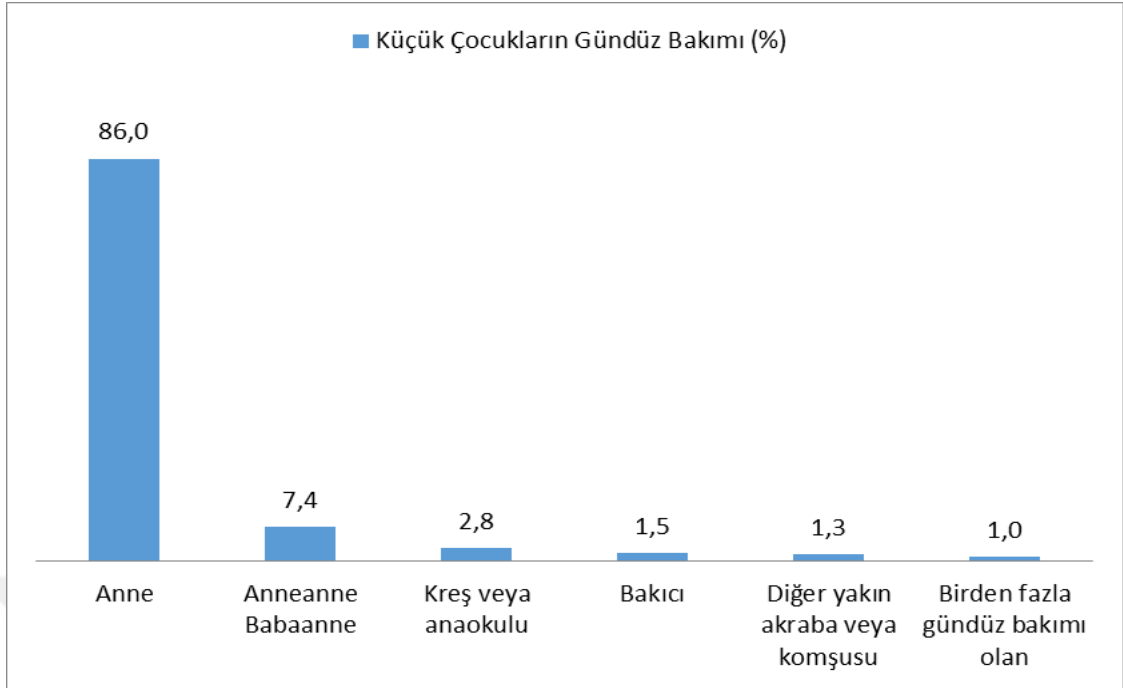
2.1.5. Doğurganlık ve Çocuk Sayısı

Kadınların işgücüne katılımını belirleyen önemli faktörlerden biri de çocuk sayısıdır. Çocuk sahibi olan kadınların işgücüne katılımı ile çocuk sahibi olmayan kadınların işgücüne katılımı farklılık göstermektedir.

Evli kadınlar işgücüne katılmayı düşündüklerinde ev işlerinin yoğunluğunu, çocuk sayısını ve çocukların yaş gruplarını, çalışacağı işin çalışma saatlerini ve yaşlı bakımı gibi durumları göz önüne alarak çalışma ya da çalışmama kararı vermektedirler (Korkmaz ve Korkut, 2012). Kadınlar, özellikle çocuklarının çok küçük oldukları dönemlerde işgücüne katılamamakta veya işgücü piyasasından çekilmektedirler. Kadının tekrar çalışma kararı alabilmesi, çocuğunun bakımını üstlenecek güvenilir bir kurum veya bakıcı bulmasına bağlıdır. Aksi durumda kadın iş hayatına dönememektedir (Hüseyinli ve Hüseyinli, 2016). Kadının çalışma kararı alabilmesi için güvenilir bakıcı bulmasının yanında bu bakıcının, kadının evine veya işyerine yakın olması ve bakıcı maliyetinin düşük olması çok önemli bir etkidir. Kadının çalışması halinde elde edeceği ücret ile bakıcı maliyeti arasındaki farkın kadın için kabul edilebilir olması, kadının işgücüne katılım kararı vermesi açısından önemlidir. Eğer elde edilen ücret, bakıcı maliyetinden düşük ise kadının işgücüne katılmama kararı verme ihtimali daha yüksektir (Korkmaz ve Korkut, 2012).

Kadınların işgücüne katılımı açısından önemli bir etken olan çocuk bakımı sorunun çözülmesi, kadınların işgücüne katılımını olumlu yönde etkileyecektir. Bunun için de devletin çocuk bakımı hizmetini üstlenmesi ve çocuk bakımı hizmetini gerçekleştirecek kurumların sayısını artırması gerekmektedir. Çalışan anneler açısından tam gün çocuk bakım hizmetinin devlet tarafından sağlanması, sorunun çözümü ve kadınların işgücüne katılımı için önemli bir atılım olacaktır (Hüseyinli ve Hüseyinli, 2016).

Ailedeki küçük çocukların gündüz bakımı, kadınların çalışma veya çalışmama tutumunun belirlenmesi açısından önemlidir. TÜİK, 2006 ve 2016 yıllarında Aile Yapısı Araştırması yapmıştır. Şekil 2.3; 2016 yılında yapılan Aile Yapısı Araştırmasına göre hanedeki küçük çocukların gündüz bakımını kimlerin üstlendiğine dair bilgiler vermektedir.

Kaynak: TÜİK, Aile Yapısı Araştırması (2016) verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.3. 2016 Yılı Hanedeki Küçük Çocukların Gündüz Bakımı (%)

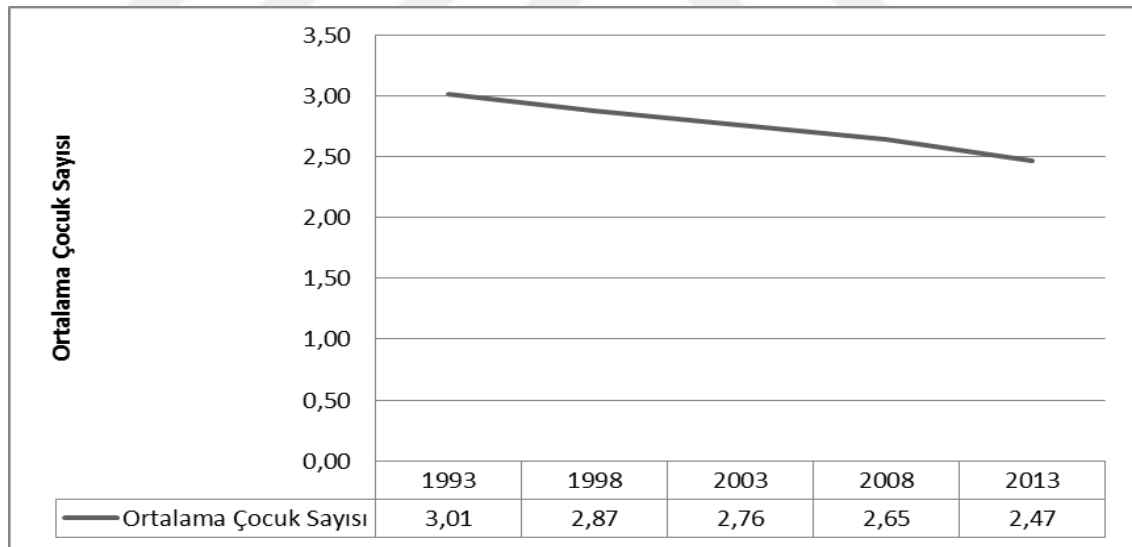
Şekil 2.3'te kullanılan TÜİK Aile Yapısı Araştırması (2016) verilerine göre hanedeki küçük çocukların %86'sının gündüz bakımı anneleri, %7,4'ünün bakımı anneanne veya babaannesi, %2,8'inin bakımı kreş ve anaokulları, %1,5'inin bakımı çocuk bakıcısı tarafından yapılmaktadır. Bu veriler hanedeki küçük çocukların gündüz bakımının anneler tarafından yapıldığını göstermektedir. Çocukların gündüz bakımı annelere kaldığı için de kadınların işgücüne katılımı düşmektedir diyebiliriz. Kadınların işgücüne katılımının artırılması için kreş ve anaokulu sayısının artması ve maliyetlerinin düşmesi gerekmektedir. Anne, çocuğunu güvenilir ve elde ettiği ücrete göre nispeten düşük maliyetli bir kreşe veya anaokuluna verebilirse işgücüne katılım kararı olumlu olacaktır.

Kadınların işgücüne katılma olasılığı üzerinde, ilk çocuğun doğumu etkili olmaktadır. Kentte yaşayan vasıf düzeyi yüksek kadınların işgücüne katılma olasılığı, ilk çocuğun doğumuna kadar artarken, ilk çocuk doğduktan sonra işgücüne katılma olasılığı düşmektedir. Sonraki yıllarda da eski düzeyine ulaşamamaktadır. Kentte yaşayan düşük vasıflı kadınların işgücüne katılma olasılığı üzerinde ilk hamileliğin büyük ve olumsuz bir etkisi vardır. İlk doğumdan sonra kentte yaşayan vasıf düzeyi

düşük kadınların büyük bir çoğunluğu doğum sonrasında işgücüne katılmamaktadır. Kırsal alanlarda yaşayan kadınlar için ise durum farklıdır. Kırsal alanlarda yaşayan kadınların ilk hamilelikleri sırasında işgücüne katılımları düşmekte fakat doğum sonrasında işgücüne katılımları tekrar eski düzeyine ulaşmaktadır (Uraz vd., 2010).

Kentte yaşayan çocuklu kadınların işgücüne katılımı, çocuksuz kadınlara göre daha düşüktür. Kırsal alanda yaşayan kadınlar için de aynı durum söz konusu olsa da bu farklılık kentsel alanlarda olduğu kadar güçlü değildir. Çocuklu ve çocuksuz kadınların işgücüne katılım oranlarındaki farklılıklar; kadınların işgücüne katılımı ile çocuklar arasında olumsuz bir bağlantı olduğuna işaret etmektedir. Fakat Türkiye’deki doğurganlık oranı giderek düşmektedir. Doğurganlık oranındaki değişim ise ilerleyen yıllarda kadınların işgücüne katılımının artabileceğini göstermektedir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010).

Şekil 2.4 kadın başına düşen ortalama çocuk sayısını göstermektedir. Ortalama çocuk sayısı, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)’nın 1993-2013 yılları arasında yapılmış beş anket verileri kullanılarak elde edilmiştir.

Kaynak: TNSA verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 2.4. 1993-2013 Kadın Başına Düşen Ortalama Çocuk Sayısı

Şekil 2.4’e göre kadın başına düşen ortalama çocuk sayısı 1993 yılında 3,01 iken bu sayı 2013 yılına gelindiğinde 2,47 olarak ölçülmüştür. Buna göre, Türkiye’de kadın başına düşen ortalama çocuk sayısı düşme eğilimindedir. Çocuk sayısındaki artış ile kadınların işgücüne katılımı arasındaki ters ilişki göz önüne alındığında, Şekil 2.4’teki

ortalama çocuk sayısındaki düşüğe karşılık kadınların işgücüne katılım oranının artması beklenmektedir.

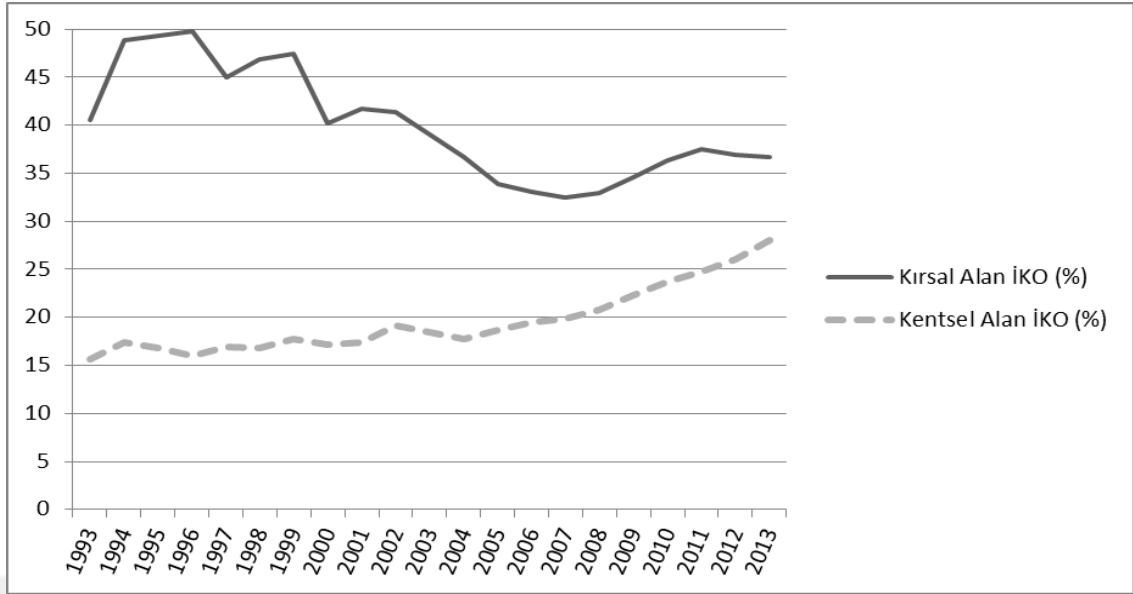
2.1.6. Kentte ve Kırsal Alanlarda Yaşayan Kadınların İşgücüne Katılımı

Türkiye’de istihdam edilen kadınların işteki durumu incelendiğinde, kadınların önemli bir kısmının ücretsiz aile işçisi olarak işgücüne dahil olduğu görülür. Ücretsiz aile işçiliği kırsal alanda yaygın iken, kentte ücretsiz aile işçiliği çok fazla yaygın değildir. Kent ve kırsal alan arasındaki bu farklılık kadınların işgücüne katılım oranlarının kentte ve kırsal alanda çok farklı olmasına sebep olmaktadır (Özer ve Biçerli, 2003).

TÜİK verilerine göre; 1988 yılında kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı %50,7 iken, kentte yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı %17,7’dir. 2013 yılında ise kadınların işgücüne katılım oranı kırsal alanda %36,7 olarak ölçülmüşken, kentsel alanda %28 olarak ölçülmüştür. Kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı zamanla düşse de, hala kentte yaşayan kadınların katılım oranından yüksektir. Kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranının kentte yaşayan kadınların katılım oranından yüksek olmasının önemli bir nedeni ücretsiz aile işçiliğidir.

Tarımın zamanla önemini yitirmesi ve kırsal alanlarda iş imkanlarının azalması, kırsal alanlardan kentte doğru göçü hızlandırmıştır. Tarımdaki istihdamın azalmasıyla da ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların sayısı giderek azalmıştır. Kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar kentte göç ettiklerinde eğitim durumlarının düşük olması nedeniyle işgücüne katılamamaktadırlar. İşgücüne katılamadıkları için ya düşük ücret karşılığında kayıt dışı sektörlere yönelmekte ya da ev kadını olarak hayatlarına devam etmektedirler. Kayıt dışı çalıştıkları ve ev kadını oldukları için de işgücüne dahil edilmemektedirler (Önder, 2013).

Şekil 2.5, kentte yaşayan kadınlar ve kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranlarının zamanla nasıl değiştiğine dair bilgiler vermektedir.

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.5. Kent ve Kır Ayrımında Kadınların İşgücüne Katılımı (15+ Yaş, %)

Şekil 2.5'e göre kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı 1993 yılında yaklaşık %40 iken, 1996 yılında yaklaşık %50'ye çıkmış ve bu yıldan sonra düşerek 2013 yılında yaklaşık %35 olarak ölçülmüştür. Yani kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı 20 yıllık süreçte düşme eğilimi göstermiştir. Kentte yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı ise, kırsal alanda yaşayan kadınların katılım oranının aksine artış eğilimindedir. Kentte yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı 1993 yılında yaklaşık %15'tir. 2004 yılına kadar bu oran çok fazla değişmemekle beraber çok az artmıştır. Fakat 2004 yılı kentte yaşayan kadınların işgücüne katılım oranının kırılım yaşadığı bir yıl olmuştur. Bu yıldan sonra katılım oranı sürekli artmış ve 2013 yılında %28 olarak gerçekleşmiştir. Yani kentte yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı 20 yıllık süreçte yaklaşık 13 birim artarak 2 katına çıkmıştır ve kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılım oranı ile arasındaki fark oldukça azalmıştır.

2.2. LİTERATÜR TARAMASI

Kadınların işgücüne katılımı, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmanın önemli göstergelerinden birisidir. Bundan dolayı kadınların işgücüne katılımının tarihsel gelişimi ve işgücüne katılımını etkileyen faktörler hakkında iktisat literatüründe çok sayıda teorik ve ampirik çalışma yapılmıştır.

Bu bölümde kadınların işgücüne katılımı üzerine Türkiye’de yapılmış çalışmalar ile diğer ülkelerde yapılmış ve çocuk sayısının kadınların işgücüne katılımı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar özetlenmiştir.

Türkiye’de yapılmış çalışmaları, makro ve bireysel veriler kullanmalarına göre iki grupta toplayabiliriz. İlk önce mikro verilerle yapılan çalışmalar, daha sonra da makro veriler kullanılarak yapılan çalışmalar kısaca özetlenecektir.

Dayıoğlu ve Kırdar (2010), Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası için hazırladıkları raporda, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörleri ve kadınların işgücüne katılımının temel özelliklerini araştırmışlardır. Logit regresyon kullanarak yaptıkları analizlerinde, 2006 Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA) ve 2003 TNSA verilerinden yararlanmışlardır. Dayıoğlu ve Kırdar (2010)’a göre kadınların işgücüne katılım oranındaki düşüşün en önemli nedenlerinden biri kentleşmedir. Bunun yanında eğitim düzeyinin yüksek olması, işgücüne katılımı olumlu yönde etkilemektedir. Bu etki kentte yaşayan kadınların işgücüne katılımında daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Kentte yaşayan meslek lisesi ve üniversite mezunu kadınların işgücüne katılma olasılıkları diğer eğitim seviyesine sahip kadınlara göre daha yüksektir. Kadınların işgücüne katılımı ile yaş arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Yani ilk önce kadınların yaşı arttıkça, işgücüne katılımları artıyor. Yaş daha da arttıkça, yaşı etkisi azalmakta ve hatta işgücüne katılımları düşmektedir. Ayrıca Dayıoğlu ve Kırdar (2010), kadınların medeni durumları ve çocuk sayısının işgücüne katılım üzerinde önemli ölçüde etkili olduğunu belirtmektedir. Evli olan kadınlar evli olmayan kadınlara göre hem kentte hem de kırsalda daha düşük oranda işgücüne katılmaktadır. Diğer yandan çocuk sayısının (15 yaşından küçük) kentte yaşayan kadınların işgücüne katılımına olumsuz etkisi varken, kırsalda yaşayan kadınlar için bu durum geçerli değildir.

Kızılgöl (2012), çalışmasında Türkiye genelinde kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörleri araştırmıştır. Bununla birlikte bu faktörlerin kır-kent ayrımına ve evli-bekar olma durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. TÜİK’in 2002-2008 yıllarını kapsayan 7 yıllık HİA verilerini bir araya getirilerek birleştirilmiş veri seti ile logit regresyon modeli kullanarak işgücüne katılımın belirleyicilerini tahmin etmiştir. Çalışmanın sonucuna göre, Türkiye genelinde evli veya bekar kadınların

eğitim düzeyi yükseldikçe işgücüne katılımları artmaktadır. Aynı zamanda, hanede çalışan bireylere bağımlı kişi sayısı arttıkça yine işgücüne katılım artmaktadır. Bunun yanında ailedeki çocuk sayısındaki artış evli kadınların işgücüne katılımını arttırmaktadır. Diğer taraftan yaştan işgücü arzı üzerindeki etkisi incelendiğinde; Kızılgöl (2012), yaş ilerledikçe evli kadınların işgücüne katılımlarını düşürdükleri ancak bekar kadınların işgücüne katılımlarını arttırdıkları bulmuştur. Ayrıca, hane halkının gelir düzeyinin önemli olduğunu ve gelir arttıkça hem bekar kadınların hem de evli kadınların işgücüne katılımlarının düştüğünü tespit etmiştir. Kızılgöl (2012), Türkiye geneli için yaptığı analizin yanında kentte ve kırsalda yaşayan kadınlar için de ayrı ayrı kadınların işgücüne katılımını analiz etmiştir. Eğitimin, kırsal kesimde yaşayan kadınların işgücüne katılım kararlarında etkisinin olmadığını, ancak kentte yaşayan kadınların işgücüne katılımı üzerine çok büyük pozitif bir etkisinin olduğu sonucuna varmıştır. Çocuk sayısı kentte yaşayan kadınların işgücüne katılımını azaltırken, kırsalda yaşayan kadınların işgücüne katılımını arttırmaktadır. Son olarak, Türkiye geneli için yapılan analizde olduğu gibi yaş ilerledikçe hem kentte hem de kırsalda yaşayan evli kadınların işgücüne katılım oranları düşerken, bekar kadınların işgücüne katılım oranlarının arttığını bulmuştur.

Kuzgun ve Sevim (2004), dini yönelimle kadınların işgücüne katılımına yönelik tutumlar arasında bir ilişkinin var olup olmadığını araştırmışlardır. Araştırmaya 67'si kadın ve 37'si erkek olmak üzere toplam 104 kişi katılmıştır. Araştırma sonucunda, dini yönelim düzeyi ve kadının çalışmasına karşı olumlu tutum arasında zayıf bir negatif ilişki bulmuşlardır. Kadınların eğitim düzeyi arttıkça, kadının çalışmasına yönelik olumlu tutumların arttığını tespit etmişlerdir. Ayrıca erkeklerin eğitim düzeyinin artması sonucunda kadınların çalışmasına yönelik olumlu tutumun arttığını bulmuşlardır.

Gürler ve Üçdoruk (2007), çalışmalarında kadın ve erkeklerin işgücüne katılımını etkileyen faktörleri ve kadın-erkek arasındaki gelir eşitsizliğinin düzeyini belirlemeyi amaçlamışlardır. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)'nin 2002 yılına ait Bütçe Anketi'nin verilerini kullanarak ve probit modeli ile işgücünün belirleyicilerini tahmin etmişlerdir. Tahmin sonuçlarına göre eğitim kadınların işgücüne katılımında önemli bir rol oynamaktadır ve eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte işgücüne katılım oranı da artmaktadır. Öte yandan ailedeki 0-6 yaş arasındaki çocuk sayısının kadınların işgücüne katılımlarını düşürdüğünü belirtmişlerdir.

Doğrul (2008), 2001 krizi sonrasında Türkiye’de kentsel alanlarda yaşayan kadınların işgücüne katılımının belirleyicilerini tüm kadınlar ve evli kadınlar için tespit etmeye çalışmıştır. TÜİK’in 2003 yılına ait Hanehalkı Bütçe Anketi (HBA) verilerini kullanarak, lojistik regresyon yardımıyla kadınların işgücüne katılım kararını etkileyen faktörleri belirlemiştir. Doğrul (2008), kadınların medeni durumunu dikkate aldığı anda evli kadınların dul ve boşanmış kadınlara göre işgücüne katılma ihtimalini daha düşük; bekar kadınların dul ve boşanmış kadınlara göre işgücüne katılma ihtimalini ise daha yüksek olarak tahmin etmiştir. Bunun yanında evli kadınların eğitim düzeyinin işgücüne katılım kararı üzerinde önemli olduğunu ve eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte işgücüne katılımın arttığını belirtmiştir. Diğer taraftan evli kadınların işgücüne katılımını artıran bir başka faktörün ise 7-18 yaş aralığındaki çocukların varlığı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca hanedeki çocuk sayısının artmasıyla birlikte tüm kadınların işgücüne katılımının arttığı ancak evli kadınların işgücüne katılma ihtimalini azalttığını tahmin etmiştir. Doğrul (2008), son olarak ailenin yıllık kullanılabilir gelirinin artışının, yaşanan evin mülkiyet sahipliğinin, kocanın eğitim düzeyinin yüksek olmasının ise kadınların işgücüne katılımını düşürdüğünü ifade etmiştir.

Yamak, Abdioğlu ve Mert (2012), çalışmalarında lojistik regresyon analiziyle, Türkiye’de bireylerin işgücü piyasasına katılım kararını etkileyen değişkenleri kır-kent ve kadın-erkek ayrımı yaparak tespit etmeye çalışmışlardır. Bu çalışmada, TÜİK veri tabanından elde edilen 2008 yılına ait Hanehalkı İşgücü Anketi ve Hanehalkı Bütçe Anketi’nden yararlanılmışlardır. Bağımsız değişken olarak hanenin gelirini, hanenin büyüklüğünü (hanedeki toplam fert sayısı), hanenin tipini (tek çocuklu, iki çocuklu, çocuksuz, ataerkil...), medeni durumu, mülkiyeti, yaşı (15-55 yaş arası) ve eğitim düzeyini seçmişlerdir. Analizler sonucunda işgücüne katılım oranını belirleyen temel faktörleri hanehalkının yıllık kullanılabilir gelir, eğitim, yaş, hanehalkının büyüklüğü ve medeni durum olarak bulmuşlardır. Tahmin edilen modellerde hanenin gelirindeki artış, bireylerin işgücüne katılım kararını negatif yönde etkilemektedir. Bunun tek istisnası olarak kentte yaşayan erkekler için hanenin yıllık kullanılabilir gelirinin artışı işgücüne katılım kararını pozitif yönde etkilemektedir. Tahmin edilen bütün modellerde eğitim düzeyinin işgücüne katılım kararını pozitif yönde etkilediğini bulmuşlardır. Bunun yanında bireylerin yaşının işgücüne katılma olasılığı üzerinde önemli derecede bir etkiye sahip olduğunu ve aktif çalışma çağı olan 24-44 yaş aralığında bulunmanın

işgücüne katılma olasılığını pozitif yönde etkilediğini bulmuşlardır. Diğer taraftan bireylerin oturdukları eve sahip olmalarının, eve sahip olmayanlara göre işgücüne katılma olasılığının daha az olduğunu bulmuşlardır. Yamak vd. (2012) bireylerin medeni durumunun bireylerin işgücüne katılım oranı üzerinde etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Bekar veya evli olan bireylerin dul veya boşanmış bireylere göre daha fazla olasılıkla işgücüne katıldığını bulmuşlardır. Ancak kentte yaşayan evli kadınların kentte yaşayan dul veya boşanmış kadınlara göre işgücüne katılma konusunda daha isteksiz oldukları tespit etmişlerdir. Hanede yaşayan birey sayısı arttıkça bireylerin işgücüne katılma ihtimallerinin daha yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Karabıyık (2012), TÜİK verilerinden yararlanarak, Türkiye’de kadın istihdamını betimsel düzeyde değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu bağlamda, Türkiye’de kadın işgücünün eğitim düzeyinin yeterli olmadığı, bu nedenle işgücü piyasasının dışında kaldığını sonucuna varmıştır. Kırsal alanlarda “ücretsiz aile işçisi” olarak tarımsal üretim sürecine katılan kadınların, kente göç ettiklerinde gerekli donanım ve mesleki eğitimden yoksun oldukları için iş bulamadıklarını, böylece “ev kadını” olarak üretim sürecinin dışına çıktıklarını ifade etmektedir.

Göksel (2013), çalışmasında kadınların işgücüne katılım kararını şekillendirmede muhafazakârlığın rolünü araştırmıştır. En küçük kareler yöntemiyle yaptığı analiz sonuçlarına göre muhafazakârlık; kentsel alanlarda yaşayan kadınların işgücüne katılımında negatif bir etkiye sahipken, kırsal alanlarda yaşayan kadınların işgücüne katılımı üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Ayrıca, kentte yaşayan kadınların işgücüne katılımında eğitim ile yaşın pozitif ve önemli bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir. Öte yandan eşin gelirinin ve eşin muhafazakârlığının kadınların işgücüne katılma olasılığı üzerinde negatif bir etkisi olduğunu bulmuştur. Ancak çocuk sayısının ve evde büyükannenin olmasının kadınların işgücüne katılımı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna varmıştır.

Özer ve Biçerli (2003), DİE Hanehalkı İşgücü Anketlerinin 1988-2001 dönemine ait verilerini kullanarak oluşturdukları panel veri seti ile Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranını etkileyen faktörleri tespit etmeye çalışmışlardır. Bu çalışmada, kısıtlı en küçük kareler regresyonu ile birimlere özgü sabit terimlerle sabit etkiler ve rassal etkiler modeli gibi panel veri regresyon modellerini kullanmışlardır. Gruba özgü değişken olan

aktif kadın nüfusu içinde ev kadınlarının oranı, istihdam edilen kadın işgücü içinde ücretsiz aile işçilerinin oranı, 12 yaş üstü nüfus içinde toplam emeklilerin oranı bu çalışmadaki açıklayıcı değişkenlerdir. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı ile enflasyon, büyüme hızı, ücretler, işsizlik oranları ve yarı zamanlı çalışan kadınların oranı gibi makro değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamasına rağmen kadınların işgücüne katılım oranının mikro özellikli değişkenlerden yani gruba özgü değişkenlerden etkilendiğini belirlemişlerdir. Çalışmada bulunan sonuca göre modelde kullanılan açıklayıcı değişkenlerden olan aktif kadın nüfusu içinde ev kadınlarının oranının artışı ile kadınların işgücüne katılım oranı azalmaktadır. İkinci açıklayıcı değişken olan istihdam edilen kadın işgücü içinde ücretsiz aile işçilerinin oranının artışı ise kadınların işgücüne katılım oranını artırmaktadır. Üçüncü açıklayıcı değişken olan 12 yaş üstü nüfus içinde toplam emeklilerin oranının artışının ise kadınların işgücüne katılım oranını azalttığını bulmuşlardır.

Bozkaya (2013), çalışmasında TÜİK’in 1988-2012 yıllarını kapsayan yıllık verilerini kullanmıştır. Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı belirleyen faktörleri Vektör Otoregresif Model analizi (VAR) ile test ederek, değerlendirmelerde ve önerilerde bulunmuştur. Çeşitli faktörlerin, kadınların işgücü piyasasına katılımına nasıl etki ettiğini belirlemek için yapılan çok değişkenli analiz sonucunda, eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte işgücüne katılım oranlarının arttığını bulmuştur. Bunun yanında Türkiye’de kadın işgücünün genel ve mesleki eğitim düzeyinin düşük olmasının, kadınların işgücü piyasasına girmekte zorlanmasına neden olduğu sonucuna varmıştır. Özellikle kırsal alanlarda “ücretsiz aile işçisi” olarak çalışan kadınların kentte göç ettikten sonra işsiz kaldığını ifade etmektedir. Bozkaya (2013), analiz sonuçları ışığında kadınların işgücüne katılımının artırılması için; tarım dışı sektörlerde çalışma şartlarının kadınlar için uygun hale getirilmesinin, çocuk ve yaşlı bakımı için kamusal hizmet kurumlarının açılmasının ve kadınların genel ve mesleki eğitim düzeylerinin artırılmasına yönelik planların yapılmasının gerekliliğini ifade etmiştir.

Gündoğdu (2018), gecikmesi dağıtılmış otoregresif model kullanarak yaptığı analizlerinde Türkiye’de kadının işgücüne katılımını belirleyen faktörleri incelemiştir. Çalışmada kullandığı bağımsız değişkenler; büyüme, enflasyon oranı, işsizlik oranı, doğurganlık oranı ve verimliliklerdir. Araştırmasında, TÜİK ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) veri tabanından elde ettiği, 2005 Ocak ayı dönemi ile 2017

Aralık ayı dönemini kapsayan aylık verileri kullanmıştır. Analiz sonuçlarına göre büyüme kısa dönemde kadınların işgücüne katılım oranını negatif, uzun dönemde ise pozitif yönde etkilemektedir. İşsizlik oranının artmasının, kadınların işgücüne katılım oranını kısa dönemde azalttığını tespit etmiştir. Verimlilik kısa dönemde kadınların işgücüne katılım oranı üzerinde pozitif bir etkiye sahipken uzun dönemde negatif bir etkiye sahiptir. Gündoğdu (2018), kısa dönemde doğurganlık oranının artmasının, kadınların işgücüne katılım oranını düşürdüğünü bulmuştur. Ayrıca enflasyon oranının, kısa dönemde kadınların işgücüne katılım oranlarını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Yukarıda kısaca özetlenen Türkiye’de yapılan çalışmalardan mikro veriye dayanan analizler lojistik regresyon kullanarak kadınların işgücüne katılım oranlarını belirleyen faktörleri belirlemeye çalışmıştır. Literatürde özellikle kadınların işgücü piyasasındaki davranışını anlamak amacıyla doğurganlığın işgücüne katılımı üzerinde nasıl bir etkisinin olduğu en fazla ilgi çeken konu olmuştur. Dünya literatüründe bu konuda makro ve mikro veriler kullanılarak çok sayıda çalışma yapılmıştır. Aşağıda makro veriler kullanan çalışmalardan bazıları özetlenmiştir. Daha sonra bu çalışmayla birebir ilgili olan mikro veriler kullanarak doğurganlığın kadınların işgücüne katılımı üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar geniş bir şekilde özetlenmiştir.

Mishra, Nielsen ve Smyth (2010), çalışmalarında, 1960-2006 yıllık zaman serisi verilerini kullanarak G7 ülkelerindeki kadınların işgücüne katılım oranı ve toplam doğurganlık oranı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Ülkelerin her biri için toplam doğurganlık oranının, kadınların işgücüne katılımı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Toplam doğurganlık oranındaki %1’lik artışın, G7 ülkelerindeki kadınların işgücüne katılım oranında yaklaşık %0,4’lük düşüşe yol açtığını tahmin etmişlerdir.

Mishra ve Smyth (2010), 28 OECD ülkesi için kadınların işgücüne katılım oranı ve toplam doğurganlık oranı arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin yönünü tahmin etmişlerdir. Bu çalışmalarında, 15-64 yaş arası kadınlar için, kadınların işgücüne katılım oranlarını kullanmaya ek olarak, 15-34 yaş arası kadınlar için kadınların işgücüne katılım oranları hakkında yaşa özel veriler kullanmışlardır. Bunun nedeni ise, belli bir yaştan sonra doğurganlığın hızla düşmesi, daha sonra sıfıra yaklaşmasıdır. Bu nedenle yalnızca 15-64 yaş arası kadınlar için katılım oranlarını kullanmanın bulguları önyargılı

hale getirdiğini ifade etmişlerdir. 40 yaşından sonra doğurganlığın belirgin bir şekilde düşmesi nedeniyle, 15-44 yaş arası verilerin kullanılmasının daha sağlıklı sonuçlar verebileceğini, fakat bunun için elde veri olmadığı açıklamışlardır. Tamamen değiştirilmiş en küçük kareler yöntemi tahminine göre, kadın işgücüne katılım oranı ile toplam doğurganlık oranı arasında negatif bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. 1995-2005 döneminde 15-65 yaş arası kadınlarda; kadınların işgücüne katılım oranındaki %1'lik artışın, toplam doğurganlık oranını %2,5 azalttığını ve toplam doğurganlık oranındaki %1'lik artışın ise kadınların işgücüne katılım oranını %0,13 azalttığını tahmin etmişlerdir. Yine 1995-2005 döneminde 15-34 yaş arası kadınlarda ise; kadınların işgücüne katılım oranındaki %1'lik artışın, toplam doğurganlık oranını %0,16 oranında düşürdüğünü bulmuşlardır.

Lee ve Lee (2014), çalışmalarında 1971–2009 dönemi için Japonya'da çocuk bakım hizmetlerinin kullanılabilirliğini, yaşa özgü kadınların işgücüne katılım oranı ile doğurganlık arasındaki ilişkiyi ve nedenselliği incelemişlerdir. Uzun vadede, 20-29 yaş arasındaki kadınların daha fazla çocuğa sahip olmasının işgücüne katılımını engellemediğini ve çalışan kadınların daha az çocuğa sahip olma eğiliminde olmadığını bulmuşlardır. Ayrıca, 30-44 yaş aralığındaki kadınlarda çocukların varlığının yeniden istihdamı ve sürekli istihdamı engellediğine dair kanıt bulamadıklarını ifade etmişlerdir.

Angrist ve Evans (1998), çalışmalarında doğurganlığın kadınların işgücüne katılımları üzerindeki nedensel ilişkiyi tahmin etmişlerdir. Kadınların çocuk sahibi olmasının veya sahip oldukları çocuk sayısının işgücü piyasasındaki etkilerini ölçmek, kadınların bu iki kararı alırken hangi değişkenin hangisini etkilediğini tam olarak bilememekten dolayı çok zordur. Diğer bir ifade ile kadınların çocuk sahibi olması işgücüne katılıp katılmama kararlarını etkilerken diğer taraftan kadınların işgücünde olup olmaması da çocuk sahibi olma kararları üzerinde etkili olabilir. Bu durumda kadınların işgücüne katılımını açıklayan geleneksel model tahminleri çocuk sayısının içselliği nedeniyle yanlış sonuçlar verebilmektedir. İçsellik problemini çözüp daha yansız tahminler elde edebilmek için araç değişken (AD) yöntemi kullanılabilir. Bu noktada karşılaşılan en büyük zorluk uygun araç değişkeni bulmaktır. Angrist ve Evans (1998), bu noktada Amerikan toplumunda ebeveynlerin çocuklarının cinsiyet tercihlerinin, çocuk sayısı için araç değişken olarak kullanılabileceğini göstermişlerdir. Amerikan toplumunda iki kız veya iki erkek çocuğu olan ebeveynlerin üçüncü bir çocuk yapma

ihtimali bir kız ve bir erkek çocuğu olan ebeveynlere göre daha yüksek olduğu daha önceki çalışmalarda tespit edilmiştir. Bu da göstermektedir ki Amerikalı aileler çocuklarının farklı cinsiyette olmasını tercih etmektedirler.

Bir değişkenin araç değişken olabilmesi için o değişkenin içsel değişken ile yüksek korelasyona sahip olması ve bağımlı değişken üzerine doğrudan bir etkisinin olmaması gerekmektedir. Angrist ve Evans (1998), ilk iki çocuğun aynı cinsiyete sahip olmasının kadınların üçüncü çocuk yapmaları ile yüksek korelasyona sahip olduğunu ve kadınların işgücüne katılımları üzerine doğrudan bir etkisinin olmadığını göstermişlerdir. Dolayısıyla ilk iki çocuğun aynı cinsiyette olup olmamasını, üçüncü çocuğun doğumu için araç değişken olarak kullanmışlardır. Bunun yanında daha önceki çalışmalarda kullanılan çocukların ikiz olmasına dayanan araç değişkenini de kullanarak sonuçları karşılaştırmışlardır. Modelde kadınların işgücüne katılımları için kadınların çalışıp çalışmaması, yılda çalışılan hafta sayısı, haftalık çalışma saatleri ve yıllık gelir değişkenlerini bağımlı değişkenler olarak tanımlayıp her biri için ayrı tahmin yapmışlardır. Diğer taraftan çalışmanın temel ilgi noktası olan doğurganlık için de ikiden fazla çocuk sahibi olup olmama kukla değişkeni ve çocuk sayısı değişkeni modeldeki içsel bağımsız değişken olarak alınmıştır. Bunun yanında modelde kadının yaşını, ilk doğum sırasındaki yaşını, eğitim yılını ve etnik kökenini de dışsal bağımsız kontrol değişkenleri olarak kullanmışlardır.

Angrist ve Evans (1998), analizlerinde 1980 ve 1990 yıllarına ait nüfus sayımı mikro verilerini kullanmışlardır. Örnekleme 18 yaşından küçük iki veya daha fazla çocuk sahibi olan 21-35 yaş arasındaki kadınlarla sınırlandırmışlardır. Kadınların ikiden fazla çocuk sahibi olmasının işgücü arzları üzerindeki etkiyi ölçmek için EKK ve iki aşamalı en küçük kareler (2AEKK) yöntemlerini kullanarak sonuçları karşılaştırmışlardır. İlk olarak EKK yöntemiyle kadınların ikiden daha fazla çocuğa sahip olmasının, kadınların işgücüne katılma ihtimalini yüzdelik olarak 18 birim düşürdüğünü, haftalık çalışma saatlerini 6,7 saat azalttığını ve yıllık gelirlerini 3768 dolar azalttığını bulmuşlardır. Ancak bu tahminler çocuk sayısının modelde dışsal olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bunun için doğurganlığın içselliğini kontrol etmek için 2AEKK yöntemini ile de model tahmin edilmiştir. Birinci aşamada ilk iki çocuğun aynı cinsiyete sahip olmasının kadınların ilave olarak bir çocuk sahibi daha olmaları ihtimalini yüzdelik olarak 6 birim civarı artırdığını bulmuşlardır. Daha sonra bu

aşamada tahmin edilen çocuk sayısını temel modeldeki çocuk sayısı değişkeni yerine kullanarak kadınların ikiden daha fazla çocuk sahibi olmasının işgücüne katılımları üzerindeki etkisini tahmin etmişlerdir. Bu sonuçlara göre kadınların ikiden daha fazla çocuğa sahip olması işgücüne katılma ihtimalini yüzdelik olarak 12 birim azaltmakta, haftalık çalışma saatlerini 4,6 saat düşürmekte ve yıllık geliri ise 1961 dolar azaltmaktadır. Bu tahminlere göre; çocuk sayısının işselliği göz ardı edilerek elde edilen tahminler, gerçek etkiden daha yüksek bir etkiye sahip olduğunu göstermişlerdir. Diğer taraftan Angrist ve Evans (1998), daha önceki çalışmalarda kullanılan çocukların ikiz olması araç değişkenini de kullanarak 2AEKK yöntemi ile daha da küçük etkiler tahmin etmişlerdir. Buna göre kadınların ikiden fazla çocuk sahibi olmasının işgücüne katılma ihtimalini yüzdelik olarak 8 birim, haftalık çalışma saatini 3,3 saat ve yıllık geliri 1262 dolar düşürdüğünü bulmuşlardır.

Iacovou (2001), İngiltere’de doğurganlığın, kadınların işgücüne katılımı ve çalışma saatleri üzerindeki etkisini AD yöntemiyle tahmin etmiştir. Modelde içsel bağımsız değişken olarak kadınların üçüncü çocuğunun olup olmaması kukla değişkeni kullanmıştır. Bu içsel bağımsız değişken için ilk iki çocuğun erkek olması, ilk iki çocuğun kız olması ve ikinci doğumda ikiz çocuk olması için oluşturulmuş üç kukla değişken, birlikte araç değişken olarak kullanmıştır. Çünkü gelişmiş ülkelerdeki anne ve babalar eşit sayıda kız ve erkek çocuk tercihinin dayanan cinsiyet kompozisyonuna daha çok yatkındırlar. İlk iki çocuğun cinsiyeti aynıysa üçüncü çocuk için daha istekli olurlar.

Iacovou (2001), çalışmasında İngiltere’nin iki panel veri seti olan Ulusal Çocuk Gelişimi Araştırması’nın (National Child Development Study) 1991 yılı anketini ve İngiliz Hanehalkı Panel Anketi’nin (British Household Panel Study) 1992 yılı anketini kullanmıştır. Ulusal Çocuk Gelişimi Araştırması sadece 1958 yılında doğmuş olan insanlar üzerine yapıldığı için veri setindeki kadınların hepsi 33 yaşındadır ve genel olarak nüfusu temsil etmemektedir. İngiliz Hanehalkı Panel Anketi ise 21-49 yaşları arasındaki kadınları içermektedir. İşgücü arzı denklemlerinde bağımsız kontrol değişkeni olarak kadının yaşını, yaşının karesini, eğitim seviyesi kukla değişkenlerini ve kocanın gelirini kullanmıştır. Model EKK ve 2AEKK yöntemleriyle tahmin edilip karşılaştırma yapılmıştır. EKK yöntemi ile yapılan tahmin sonuçlarına göre üçüncü çocuğun olması kadınların işgücüne katılma ihtimalini yüzdelik olarak 12 birim ve haftalık çalışma saatini 5,9 saat düşürdüğünü bulmuştur. Diğer taraftan üçüncü çocuk sahibi olmanın

içsellliğini kontrol etmek için 2AEKK yöntemi kullanmıştır. Birinci aşamada ilk iki çocuğun kız olması, ilk iki çocuğun erkek olması ve ikinci doğumda ikiz olması değişkenlerinin kadınların üçüncü çocuğa sahip olma ihtimalini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde artırdığını bulmuşlardır. Bu aşamada kadınların üçüncü çocuğa sahip olma ihtimali tahmin edilerek ikinci aşamada üçüncü çocuk değişkeni yerine kullanılmıştır. Bunun sonucunda elde edilen 2AEKK sonuçlarına göre üçüncü çocuğun olmasının kadınların işgücüne katılma olasılığını ve haftalık çalışma saatlerini artırdığını tespit etmiştir. Ancak tahmin edilen değerlerin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını bulmuştur.

Cruces ve Galiani (2007), Arjantin ve Meksika’da doğurganlığın annenin işgücü arzı üzerindeki etkisini araç değişken kullanarak tahmin etmişlerdir. Bu çalışmada, iki orta gelirli Latin Amerika ülkesi olan Arjantin ve Meksika’da, çocuk doğurmanın annenin işgücü arzı üzerindeki etkisini tahmin etmede Angrist ve Evans (1998)’ın tanımlama stratejisinden faydalanmışlardır. Böylece, Angrist ve Evans (1998)’ın tanımladığı nedensel bağlantının, ABD ile gelişmekte olan ülkeler bağlamında ne ölçüde genelleştirilebileceği araştırmışlardır. Meksika 2000 ve Arjantin 1991 nüfus sayımı anketlerinden yararlanmışlardır. Cruces ve Galiani (2007) modelde bağımlı değişken olarak kadınların işgücüne katılma değişkenini kullanmışlardır. İçsel bağımsız değişken olarak da kadınların ikiden fazla çocuğu olup olmadığını gösteren kukla değişken kullanılmışlardır. Araç değişken olarak ise Angrist ve Evans (1998)’ın kullandığı ilk iki çocuğun aynı cinsiyette olup olmadığını gösteren kukla değişken kullanmışlardır. Bunun yanında modelde kadınların yaşını, ilk doğumdaki yaşını, ilk çocuğun cinsiyeti ve ikinci çocuğun cinsiyeti için oluşturulan kukla değişkenleri diğer bağımsız değişkenler olarak kullanmışlardır. Meksika’da ve Arjantin’de ilk iki çocuğun cinsiyetinin aynı olmasının kadınların üçüncü çocuk yapma ihtimalini yüzdelik olarak 3 birim artırdığını göstermişlerdir. Cruces ve Galiani (2007), EKK yöntemi analizleri sonucunda kadınların ikiden fazla çocuk sahibi olmasının işgücüne katılma ihtimallerini yüzdelik olarak Arjantin’de 10 birim, Meksika’da 9 birim azalttığını bulmuşlardır. Diğer taraftan 2AEKK yöntemiyle yaptıkları analizlerin sonuçlarına göre kadınların ikiden fazla çocuğa sahip olmalarının işgücüne katılma ihtimallerini yüzdelik olarak Arjantin’de 8,2 birim, Meksika’da 6,3 birim düşürdüğünü göstermişlerdir. Elde ettikleri tahminlere göre Angrist ve Evans (1998)’ın ABD için yaptıkları tahminlerin, nüfus

bakımından nitelik ve sayısal olarak benzer bu iki gelişmekte olan ülke için genelleştirilebileceğini tespit etmişlerdir.

Daouli, Demoussis ve Giannakopoulos (2009), Yunanistan'da doğurganlığın, kadınların istihdamı üzerindeki nedensel etkisini tahmin etmeye çalışmışlardır. Bunun için Angrist ve Evans (1998) tarafından kullanılan ve ebeveynlerin, çocukların cinsiyeti üzerindeki tercihi dayanan AD yöntemine başvurmuşlardır. Daouli vd. (2009), çalışmalarında 1991 ve 2001 Yunanistan nüfus sayımı verilerini kullanmışlardır. Örneklemi; en az iki çocuklu (1-17 yaş arasındaki çocuklar), 21 ve 35 yaş arasındaki çalışan, evli kadınlarla sınırlandırmıştır. İlk iki çocuğun aynı cinsiyette olması, kadınların ilave olarak bir çocuğa daha sahip olması ihtimalini yüzdelik olarak 6,3 birim (1991) ve 4,5 birim (2001) artırdığını bulmuşlardır. Doğurganlığın dışsal olduğu varsayımı altında EKK yöntemini kullanarak, ikiden fazla çocuk sahibi olmanın kadınların işgücüne katılma ihtimalini yüzdelik olarak 8,3 birim (1991) ve 10,5 birim (2001) azalttığını tahmin etmişlerdir. Buna karşın doğurganlığın içselliği göz önüne alındığında, 2AEKK yöntemi kullanarak, ikiden fazla çocuk sahibi olmanın kadınların işgücüne katılma ihtimalini yüzdelik olarak 13,6 birim (1991) ve 10 birim (2001) azalttığını tahmin etmişlerdir. 2AEKK yöntemi ile elde edilen tahminlerin, 1991 yılında istatistiksel %10 düzeyinde anlamlı, 2001 yılında anlamsız olduğunu bulmuşlardır. Daouli vd. (2009) bu sonuçları, ailelerin çocuklarının cinsiyeti üzerindeki tercihlerinin doğurganlıkları üzerindeki etkisinin zamanla azaldığı ve 2001 yılında bir etkisinin olmadığı şeklinde yorumlamışlardır.

Angrist ve Evans (1998)'ın kullandığı araç değişkenin aynısını kullanan bu çalışmaların yanı sıra ebeveynlerin çocuklarının cinsiyetleri üzerindeki tercihinin erkek çocuğa meyilli olduğu toplumlar için ilk çocuğun cinsiyetini araç değişken olarak kullanan çalışmalar da bulunmaktadır. Chun ve Oh (2002) ve Nam (2010) Kore'de, Şengül ve Kırıl (2006) ise Türkiye'de kadınların işgücüne katılım kararlarında doğurganlığın nedensel etkisini ölçmek için ilk çocuğun cinsiyetini araç değişken olarak kullanmışlardır.

Chun ve Oh (2002), Kore'de doğurganlığın evli kadınların işgücüne katılımı üzerine etkisini, ilk çocuğun cinsiyetini araç değişken olarak kullanarak tahmin etmişlerdir. Çalışmalarında, evli kadınların işgücüne katılım kararında, hem çocuk

sayısındaki içselliği hem de diğer ekonomik ve demografik özellikleri kontrol etmek için iki aşamalı probit regresyonuyla analiz yapmışlardır. Beş yılda bir yapılan 1996 Kore Hanehalkı Gelir ve Harcama Anketi verilerini kullanmışlardır. Chun ve Oh (2002) Koreli ebeveynlerin çocuklarının cinsiyeti konusundaki tercihlerinin, erkek çocuk sahibi olmak olduğunu iddia etmektedirler. Analiz bu yönüyle Angrist ve Evans (1998)'ın yaptığı analizden ayrılmaktadır. Diğer bir ifade ile ilk iki çocuğun aynı cinsiyette olması değil ilk çocuğun kız olması Koreli kadınların başka bir çocuk yapma ihtimallerini artırmaktadır. Dolayısıyla bu dışsal değişken kadınların işgücü arzı denkleminde çocuk sayısı için araç değişken olarak kullanılabilir. Araç değişkenin ilk çocuğun cinsiyetine dayanmasından dolayı örneklemini en az bir çocuğa sahip hanelerce sınırlandırılmıştır.

Chun ve Oh (2002) bağımlı değişken olarak kadınların işgücüne katılıp katılmadıklarını gösteren kukla değişkeni kullanmaktadırlar. Bunun yanında modeldeki içsel bağımsız değişken olarak da diğer çalışmalarda kullanılan kukla değişken yerine sürekli değişken olan çocuk sayısını kullanmışlardır. Bununla birlikte modelde kontrol değişkenler olarak kadının yaşını, eğitim yılını, kocanın gelirini, yaşadığı yeri ve kadının ailesi ile birlikte yaşayıp yaşamadığını gösteren kukla değişkenini kullanmışlardır. Chun ve Oh (2002) ilk olarak doğurganlığı dışsal olarak kabul ederek probit regresyonla tahmin etmişlerdir. Probit tahmininden elde edilen marjinal etkiye göre, en az bir çocuğu olan aileler için, bir çocuk daha fazla olması evli kadınların işgücüne katılım kararını %5,7 oranında düşürdüğünü bulmuşlardır. Ayrıca evli kadınların işgücüne katılımının yaş ve eğitim yılı arttıkça kadınların işgücüne katılma ihtimalleri artarken, eşlerinin kazançlarının artmasıyla beraber işgücüne katılımları düşmektedir. Diğer taraftan çocuk sayısını modelde içsel kabul ederek çocuk sayısının kadınların işgücüne katılımı üzerindeki etkisini iki aşamalı probit yöntemiyle tahmin etmişlerdir. İlk olarak birinci aşamada ilk çocuğun cinsiyetinin erkek olmasının toplam çocuk sayısı üzerindeki etkisini EKK yöntemiyle tahmin etmişlerdir. Buna göre ilk çocuğun cinsiyetinin erkek olması ailenin başka bir çocuk sahibi olma isteğini negatif yönde etkilemektedir. Daha sonra bu aşamada tahmin edilen çocuk sayısını kullanarak ikinci aşamayı probit regresyonla tahmin etmişlerdir. İki aşamalı probit tahminine göre doğurganlığın, evli kadınların işgücüne katılım kararı üzerinde çok yüksek negatif etkisi vardır. Bir çocuk daha fazla olması evli kadınların işgücüne katılım kararını %27,5 oranında azaltmaktadır. Örneklemini iki ya da daha fazla çocuğu olan aileler olarak

kısıtlayarak modelleri tekrar tahmin etmişlerdir. Buna göre doğurganlığın içsellliğini kontrol etmeden yaptıkları probit tahmini doğurganlığın evli kadınların işgücüne katılımına etkisinin çok düşük olduğunu ve bu değerin en az bir çocuğu olan aileler için yapılan probit tahminine çok yakın olduğunu bulmuşlardır. İki ya da daha fazla çocuğu olan aileler için iki aşamalı probit tahminine göre ise bir çocuk daha fazla olması evli kadınların işgücüne katılım kararını yaklaşık %38 oranında düşürmektedir.

Nam (2010) çalışmasında, Kore’de daha fazla çocuk sahibi olmak ve kadınların işgücüne katılımı arasındaki nedensel ilişkiyi Chun ve Oh (2002)’nin kullandığı araç değişkeni kullanarak incelemiştir. 1980 ve 2000 yılları arasında beş yılda bir yapılan nüfus sayımı verilerini kullanmıştır. Kore’de erkek çocuğa olan güçlü tercihi göz önüne alarak, ikinci çocuk sahibi olmanın kadınların işgücüne katılımını nasıl etkilediğini analiz ederken, ilk çocuğun kız olmasını gösteren kukla değişkeni araç değişken olarak kullanmıştır. Nam (2010), EKK yöntemiyle yaptıkları analizlerinde en az bir çocuğu olan kadınların, ikinci çocuğa sahip olmasının analizde kullanılan bütün yıllar için anlamlı bir şekilde kadınların işgücüne katılımını negatif olarak etkilediğini ve bu etkinin mutlak değerinin zaman içinde arttığını bulmuştur. İkinci çocuk için birinci çocuğun kız olmasını araç değişken olarak kullanarak elde edilen 2AEKK yöntemi tahminlerine göre ise çocuk sayısının kadınların işgücüne katılımı üzerinde negatif bir etkisi olduğunu bulmuştur. Ancak bu tahminler istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Nam (2010), çocukların cinsiyetinin araç değişken olarak kullanılması için cinsiyetin bağımsız olarak belirlenmesi gerektiğini ve doğan çocuğun cinsiyetine ebeveynlerin müdahale edebilmesi durumunda bu değişkenin araç değişken olarak kullanılamayacağını belirtmiştir. Bu noktada Kore’de 1990’lı yıllarda yaygınlaşan ebeveynlerin cinsiyete göre kürtaj yaptırdıklarını dikkate almak gerektiğini söylemektedir. Bundan dolayı cinsiyete bağlı kürtajın olmadığı yıllar 1980 ve 1985 yıllarına ait verileri kullanmanın daha doğru olacağını iddia etmektedir. Sadece 1980’li yılların verilerini kullanarak üçüncü bir çocuğa sahip olmanın kadınların işgücüne katılımını nasıl etkilediğini, ilk iki çocuk arasındaki kız çocuğu sayısını araç değişken olarak kullanarak tekrar tahminler yapmıştır. Bu analizler sonucunda Nam (2010), EKK yöntemi ile 1980’li yıllarda üçüncü çocuğa sahip olmanın kadınların işgücüne katılım üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Diğer taraftan 2AEKK tahminlerine göre çocuk sayısının kadınların işgücüne katılımını anlamlı olarak negatif bir

şekilde etkilediği bulmuştur. Bu karşılaştırma sonucunda çocuk sayısının içselliğini göz ardı ederek çocuk sayısının kadınların işgücüne katılımını EKK yöntemiyle tahmin etmenin tutarsız ve yanıltıcı sonuçlar verebildiğini göstermiştir. Bulunan sonuçları gelişmiş ülkelerde elde edilen tahminlerle karşılaştırınca çocuk sayısı ve kadınların işgücüne katılımı arasındaki negatif ilişkinin EKK yöntemi ile tahmininin daha düşük sonuçlar verebileceğini belirtmiştir.

Şengül ve Kırıl (2006), çalışmalarında çocuk sayısının Türkiye’de kentsel alanlarda yaşayan evli kadınların işgücü piyasasına katılım kararı üzerine etkisini; çocuk sayısının içselliğini kontrol ederek analiz etmişlerdir. Yani, kadınların işgücüne katılım ve çocuk sahibi olma kararı arasındaki tercihlerini nasıl yaptıklarını belirlemeyi amaçlamışlardır. TÜİK’in 2003 yılına ait birinci dönem HİA verileri kullanılmıştır. Örneklemi kentte yaşayan evli, 20-54 yaşları arasında, en az bir çocuklu kadınlar olarak kısıtlamışlardır. Şengül ve Kırıl (2006), kadınların işgücü arzı denkleminde bağımlı değişken olarak kadınların çalışıp çalışmadığını gösteren kukla değişkeni kullanmışlardır. Diğer yandan modeldeki içsel değişken, toplam çocuk sayısı veya yedi yaşından küçük toplam çocuk sayısıdır. Bu içsel değişken için araç değişken olarak da ilk çocuğun cinsiyetinin erkek olduğunu gösteren kukla değişkeni kullanmıştır. Bununla birlikte kadının yaşını, yaşın karesini, kadının ve kocasının eğitim seviyelerini ve en büyük çocuk ile en küçük çocuk arasındaki yaş farkını kontrol bağımsız değişkenler olarak modele dahil etmişlerdir. Kentte yaşayan evli kadınların işgücüne katılım kararı üzerinde çocuk sayısının içselliğini kontrol etmek için, iki aşamalı Probit modelini uygulamışlardır. Şengül ve Kırıl (2006), birinci aşamada ilk çocuğun çocuk sayısı üzerindeki etkisini Poisson modeliyle tahmin etmişlerdir. Tahminlerin sonuçlarına göre ilk çocuğun erkek olmasının kadınların sahip olduğu çocuk sayısını düşürdüğünü bulmuşlardır. Bu aşamada elde edilen çocuk sayısı tahminlerini kullanarak ikinci aşamayı probit modeli ile tahmin etmişlerdir. Tahmin sonuçlarına göre kadınların sahip olduğu çocuk sayısı kadınların işgücüne katılım ihtimalini düşürmektedir. Sadece yedi yaşından küçük çocuk sayısını dikkate aldıkları durumda ise etkinin probit tahmini katsayısının mutlak değer olarak daha büyük olduğunu bulmuşlardır. Kadının ve eşinin öğrenim düzeyinin yüksek olması, en büyük çocuk ve en küçük çocuk arasındaki yaş farkının fazla olması evli kadınların işgücüne katılım kararını pozitif yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Son olarak, kadının yaşının belli bir düzeye kadar doğurganlık ve

işgücü piyasasına katılım kararını pozitif yönde etkilediği bu düzey aşıldıktan sonra ise negatif yönde etkilediğini tahmin etmişlerdir.

Sevinç (2011) çalışmasında, doğurganlığın kadınların işgücüne katılım kararı üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu amaçla; kadınların işgücüne katılımı ve doğurganlık arasındaki içselliliği hesaba katarak, AD yöntemini kullanarak çalışmasını yapmıştır. Sevinç (2011), sadece çocuk sayısının değil çocukların yaşının da kadınların işgücü arzı kararlarını etkilediğini belirtmektedir. Ayrıca ailelerin din, etnik köken ve sosyo-ekonomik farklılıklarının işgücüne katılım kararlarının ve doğurganlık tercihlerinin farklılıklar göstermesine sebep olduğuna dikkat çekmektedir. Çalışmasında TNSA'nın 1993, 1998 ve 2003 yılı verilerini kullanmıştır. Analizinde bu üç veri setini birleştirerek kullanmıştır. Örneklemi 20-44 yaş aralığında olan, en az bir çocuk sahibi olan ve kentte yaşayan kadınlarla sınırlandırmıştır.

Sevinç (2011) Türkiye'de ailelerin çocuklarının cinsiyet tercihinin erkek çocuğa olduğunu göstermiş ve araç değişkeni bu doğrultuda oluşturmuştur. En az bir çocuğu olan kadınlar dikkate alındığı durumda araç değişken, ilk çocuğun cinsiyetinin kız olmasını gösteren kukla değişkendir. Bu değişkeni, içsel bağımsız değişken olarak toplam çocuk sayısını veya en az iki çocuğu olup olmadığını gösteren kukla değişken için araç değişken olarak kullanmıştır. Birinci aşama sonuçlarına göre ilk çocuğu kız olan kadınların toplam çocuk sayısı ilk çocuğu erkek olanlara göre 0,11 daha fazla iken, ikinci çocuk olma ihtimali yüzdelerik olarak 1,3 birim daha fazladır. Bu örneklem ile yapılan EKK yöntemi tahminleri sonucuna göre çocuk sayısının bir artması kadınların işgücüne katılıma ihtimalini yüzdelerik olarak 1,3 birim azaltırken 2AEKK yöntemi ile elde edilen tahmin sonuçlarına göre ise yüzdelerik olarak 3,1 birim azaltmaktadır. Diğer taraftan iki ve daha fazla çocuğu olan kadınların ikiden az çocuğu olan kadınlara göre işgücüne katılma ihtimali EKK sonuçlarına göre yüzdelerik olarak 4,8 birim azalırken, 2AEKK sonuçlarına göre yüzdelerik olarak 26 birim azalmaktadır. Ancak 2AEKK tahminleri istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

En az iki çocuğu olan kadınlar dikkate alındığı örneklem kullanıldığı durumda birinci aşama sonuçlarına göre ilk iki çocuğu kız olan kadınlar, diğer kadınlara göre 0,32 daha fazla çocuk sahibi olurken, üç ve daha fazla çocuk sahibi olma ihtimali yüzdelerik olarak 11 birim daha fazladır. Bu örneklem kullanılarak yapılan EKK

tahminlerine göre çocuk sayısının bir artması kadınların işgücüne katılma ihtimalini yüzdelerik olarak 0,7 birim azaltırken, 2AEKK sonuçlarına göre yüzdelerik olarak 0,2 birim azaltmaktadır. Diğer taraftan üç ve daha fazla çocuğu olan kadınlar üçten az çocuğu olan kadınlara göre EKK sonuçlarına yüzdelerik olarak 5,6 birim daha düşük bir ihtimalle, 2AEKK sonuçlarına göre ise yüzdelerik 0,8 birim düşük ihtimalle işgücüne katılmaktadır. Ancak yine 2AEKK sonuçları istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

Son olarak en az üç çocuğu olan kadınlar dikkate alındığı durumda birinci aşama tahminlerine göre ilk üç çocuğun kız olması toplam çocuk sayısını 0,2 artırırken dört ve daha fazla çocuk olma ihtimalini yüzdelerik olarak 7,5 birim artırmaktadır. Bu örneklem ile yapılan tahminlere göre çocuk sayısının bir artması EKK sonuçlarına göre kadınların çalışma ihtimalini yüzdelerik olarak 0,6 birim artırırken, 2AEKK sonuçlarına göre 1,3 birim artırmaktadır. Diğer taraftan dört ve daha fazla çocuğu olan kadınlar, dörtten az çocuğu olan kadınlara göre EKK sonuçlarına göre yüzdelerik olarak 0,3 daha düşük ihtimalle, 2AEKK sonuçlarına göre ise yüzdelerik olarak 3,6 daha fazla ihtimalle işgücüne katılmaktadır. Bu örneklem kullanıldığında EKK sonuçları da 2AEKK sonuçları da istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA

3.1. ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI ve ÖNEMİ

3.1.1. Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Önemi

Çalışmanın temel amacı, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörlerin belirlenmesidir. Kadınların işgücüne katılımını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen birçok faktör vardır. Çalışmamızda daha önceki çalışmalar göz önüne alınarak kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörler belirlenmiş ve bunların etkisini analiz etmek amaçlanmıştır.

Kadının eğitim düzeyinin, eşinin eğitim düzeyinin, ailenin ve toplumun kültürel yapısının, kadının medeni durumunun, kadının sahip olduğu çocukların sayısının, kadının yaşının ve kentte veya kırsal alanda yaşamasının işgücüne katılım kararını ve işgücüne katılımını nasıl ve ne yönde etkilediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bir ülkedeki ekonomik büyümenin temel şartlarından biri hiç şüphesiz atıl durumda olan üretim faktörlerin etkin bir biçimde üretime dahil edilmesidir. En önemli üretim faktörlerinden biride işgücüdür. Türkiye işgücü piyasası incelendiğinde, kadınların işgücüne katılım oranının erkeklere göre çok düşük olduğu görülmektedir. Sürdürülebilir büyüme ve kalkınma için nüfusun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların, işgücüne katılımının sağlanması gerekmektedir. Kadınların işgücü piyasasına katılımını kısıtlayan ekonomik ve kültürel birçok neden vardır. Bu nedenlerin belirlenmesi ve etkilerinin ölçülmesi açısından çalışmanın literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

3.2. VERİ SETİ VE DEĞİŞKENLER

3.2.1. Veri Seti

Çalışmada, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) tarafından gerçekleştirilen TNSA verileri kullanılmıştır. HÜNEE; 1968 yılından itibaren her beş yılda bir, bütün ülkeyi kapsayan nüfus araştırmaları yapmaktadır. Bu nüfus

araştırmalarının ilki 1968 yılında “Türkiye’de Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması” ismiyle yayınlanmıştır. HÜNEE, 1993 yılında bu nüfus araştırmalarının ismini, “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)” diye değiştirerek bu isimle nüfus araştırmalarına devam etmektedir. 1993 yılından itibaren 5 TNSA araştırması gerçekleştirilmiştir.

Çalışma; TNSA-1993, TNSA-1998, TNSA-2003, TNSA-2008, TNSA-2013 verilerine dayanılarak yapılmıştır. TNSA-2018 verileri ise yayınlanmadığı için bu çalışmaya dahil edilememiştir.

TNSA’nın temel ilgi odağı en az bir defa evlenmiş 15-49 yaşları arasındaki kadınlardır. TNSA kadınların demografik, sosyal ve ekonomik özellikleri ile ilgili detaylı bilgi sağlamaktadır. Ayrıca kadınların sağlığı, doğurganlığı ve çocuklarının sağlığı ile ilgili en kapsamlı veri sunan araştırmadır. TNSA, kadınların sahip olduğu çocuk sayısı, bu çocukların cinsiyeti ve yaşı ile ilgili de detaylı bilgiler içermektedir. Bu özelliklerinden dolayı kadınların doğurganlığının işgücüne katılımlarının üzerine etkisini ölçmede kullanılabilecek önemli bir kaynaktır.

Çalışmada kullanılan TNSA’nın 1993, 1998, 2003, 2008 ve 2013 yıllarına ait anketlerindeki örneklem sayısı sırasıyla; 6 519, 6 152, 8 075, 7 405, 7 219’dur ve 15-49 yaşları arasındaki en az bir defa evlenmiş kadınlardan oluşmaktadır. Temel analizimizdeki örneklem; en büyük çocuğu 18 yaşından küçük, en az bir veya iki çocuklu 15-49 yaşları arasındaki evlenmiş kadınlar olarak kısıtlanmıştır.

3.2.2. Değişkenlerin Tanımlanması ve Betimleyici İstatistikler

Çalışmada kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörlerin tespit edilmesi amacıyla daha önceki çalışmalara dayanılarak bağımlı ve bağımsız değişkenler tanımlanmıştır. Bu bağımlı ve bağımsız değişkenler ile anket yıllarına göre betimleyici istatistikleri Tablo 3.1’de gösterilmiştir.

Tablo 3.1. Yıllara Göre Betimleyici İstatistikler

Değişkenler	1993		1998		2003		2008		2013	
	Ort.	Std. Sap.	Ort.	Std. Sap.	Ort.	Std. Sap.	Ort.	Std. Sap.	Ort.	Std. Sap.
Yaş	32,48	8,426	32,87	8,506	33,7	8,408	34,08	8,388	34,81	8,058
İlk Doğumda Kadının Yaşı	20,12	3,588	20,42	3,823	20,77	3,87	21,13	4,003	21,77	4,24
Evli (Evli =1)	0,962	0,191	0,958	0,201	0,952	0,214	0,951	0,216	0,947	0,224
Kent (Kentte yaşıyorsa=1)	0,633	0,482	0,676	0,468	0,74	0,439	0,733	0,442	0,732	0,443
Eğitim Yılı	4,37	3,581	4,883	3,797	5,382	3,999	5,615	3,922	6,444	4,137
Kocanın Eğitim Yılı	6,443	3,618	6,97	3,944	7,447	3,999	7,511	3,711	8,051	3,85
Çalışıyor (Anket zamanı çalışıyorsa=1)	0,357	0,479	0,317	0,465	0,259	0,438	0,293	0,455	0,313	0,464
Son 12 Ayda Çalıştı (Son 12 ayda çalışmış=1)			0,345	0,475	0,398	0,49	0,325	0,468	0,345	0,475
Toplam Çocuk Sayısı	3,011	2,24	2,874	2,202	2,757	2,086	2,645	1,967	2,47	1,771
2+ Çocuk (2 ve daha fazla çocuk var =1)	0,823	0,382	0,809	0,393	0,8	0,4	0,794	0,404	0,795	0,404
3+ Çocuk (3 ve daha fazla çocuk var =1)	0,671	0,47	0,626	0,484	0,609	0,488	0,589	0,492	0,54	0,498
Yaşadığı Bölge										
<i>Batı</i>	0,288	0,453	0,264	0,441	0,289	0,453	0,253	0,435	0,256	0,436
<i>Güney</i>	0,199	0,399	0,192	0,394	0,138	0,345	0,137	0,344	0,14	0,347
<i>Orta</i>	0,226	0,418	0,207	0,405	0,184	0,387	0,197	0,398	0,197	0,398
<i>Kuzey</i>	0,154	0,361	0,146	0,353	0,112	0,315	0,117	0,322	0,144	0,351
<i>Doğu</i>	0,134	0,341	0,19	0,392	0,278	0,448	0,295	0,456	0,262	0,44
Gözlem Sayısı	6,519		6,152		8,075		7,405		7,219	

Modelde kullanılan bağımlı değişkenler ve bağımsız değişkenler Tablo 3.1’de gösterilmiştir. Bu bağımlı ve bağımsız değişkenler ile anket yıllarına göre betimleyici istatistikleri alt başlıklarda tek tek incelenmiştir.

3.2.2.1. Modelde Kullanılan Bağımlı Değişkenler

Modelde bağımlı değişken olarak kadınların işgücüne katılım oranı iki farklı değişken ile gösterilmiştir. Bu değişkenler; *çalışıyor* ve *son 12 ayda çalıştı*.

Çalışıyor: Bu değişken anket zamanında kadın çalışıyorsa 1 değerini, çalışmıyorsa 0 değerini alan kukla değişkendir.

Çalışıyor, kukla değişken olduğu için bu değişkenin ortalaması kadınların işgücüne katılım oranını göstermektedir. Tablo 3.1'e göre 1993 yılında ankete katılan evli kadınların %36'sı çalışmaktadır. Bu oran 2003 yılına kadar düşmüş ve 2003 yılında %26 olarak ölçülmüştür. 2003 yılından sonra kadınların işgücüne katılımı tekrar artmış ve 2013'te %31 olmuştur.

Son 12 ayda çalıştı: Bu değişken son 12 ay içerisinde kadın çalışmış ise 1 değerini, çalışmamış ise 0 değerini alan kukla değişkendir.

Söz konusu bu değişken, kukla değişken olduğu için bu değişkenin ortalaması kadınların işgücüne katılım oranını göstermektedir. 1993 yılı anketinde kadının son 12 ayda çalışıp çalışmadığına dair bir soru olmadığı için 1993 yılındaki katılım oranı hesaplanamamıştır. Tablo 3.1'e göre 1998 yılında ankete katılan evli kadınların yaklaşık %34'ü, 2003 yılında %40'ı, 2008 yılında %32'si, 2013 yılında ise %34'ü son 12 ayda çalışmaktadır.

3.3.2.2. Modelde Kullanılan Bağımsız Değişkenler

Modelde kullanılan bağımsız değişkenler ve betimleyici istatistikleri tablo 3.1'de gösterilmiştir. Tablo 3.1'deki bağımsız değişkenlerin ve betimleyici istatistiklerin açıklamaları aşağıda gösterilmiştir.

Yaş: Bu değişken, ankete katılan kadınların bitirdikleri yaşı temsil etmektedir. Ankete katılan kadınların ortalama yaşı 1993 yılında yaklaşık 32 iken, 2013 yılına kadar kadınların ortalama yaşı artış göstermiş ve 2013 yılında kadınların ortalama yaşı yaklaşık 35 olarak ölçülmüştür.

Yaş işgücüne katılımı doğrusal bir biçimde etkilememektedir. Daha erken yaşlarda yaşı bir yıl artması işgücüne katılımı artan bir oranda artırırken, ilerleyen yıllarda azalan bir oranda artırmaktadır. Hatta belli bir yaştan sonra yaşı artması

işgücüne katılımı azaltmaktadır. Yani yaş ile işgücüne katılım arasında ters U şeklinde bir ilişki vardır. Örnek olarak; yaşı 25'ten 26'ya çıkması işgücüne katılımı yüksek oranda etkilerken, yaşı 35'ten 36'ya yükselmesi işgücüne katılımı daha düşük oranda etkilemektedir. Hatta daha ilerleyen yaşlarda emeklilik gibi durumlarda yaşı işgücüne katılım üzerindeki etkisi negatif olmaktadır. Bu yüzden yaş ile işgücüne katılım arasındaki doğrusal olmayan bu ilişkiyi doğru bir şekilde modele dahil edebilmek için yaş bağımsız değişkeninin yanında, yaşı karesi de başka bir bağımsız değişken olarak kullanılmaktadır.

İlk doğumda kadının yaşı: Bu değişken, kadınların ilk doğumu yaptıkları zamanki yaşlarını temsil etmektedir. İlk doğumdaki kadının ortalama yaşı 1993 yılından 2013 yılına kadar yaklaşık 1,5 yaş artmıştır ve 2013 yılında ilk doğumda kadının ortalama yaşı yaklaşık 22'dir.

Evli: TNSA'nın temel ilgi odağı en az bir kere evlenmiş kadınlar olduğundan dolayı bu değişken en az bir kere evlenmiş kadınların anket zamanındaki medeni halini ifade eder. Bu değişken kadın evli ise 1 değerini alırken kadın boşanmış veya dul ise 0 değeri alır. Bütün yıllarda kadınların yaklaşık %95'inin anket yapıldığı zaman evli olduğu gözükmektedir.

Kent: Bu değişken ankete katılan kadınların kentte yaşayıp yaşamadığını ifade eden kukla değişkendir. Kadın kentte yaşıyorsa 1 değeri alır, kadın kırsal alanda yaşıyorsa 0 değerini alır. 1993 yılında kadınların %63 kentte yaşıyorken, 2013 yılına kadar kentte yaşayan kadınların oranı yaklaşık 10 birim artmış ve kentte yaşayan kadınların oranı %73 olmuştur.

Eğitim yılı: Eğitim yılı değişkeni kadınların bitirmiş oldukları eğitim yılını göstermektedir. 1993 yılından 2013 yılına kadar ankete katılan kadınların ortalama eğitim yılı 4,3'ten 6,4'e çıkmıştır.

Kocanın eğitim yılı: Kadınların eşlerinin bitirmiş oldukları eğitim yılını göstermektedir. Kocanın eğitim yılı da, kadınların eğitim yılı gibi 1993'ten 2013'e kadar artmıştır. 1993 yılında kocanın ortalama eğitim yılı 6,4 iken, yaklaşık 1,5 yıl artarak 2013 yılında 8 yıl olarak ölçülmüştür.

Toplam çocuk sayısı: Kadınların doğurduğu toplam çocuk sayısını göstermektedir. Ortalama çocuk sayısı 1993 yılında 3 iken, 2013 yılına kadar sürekli

düşmüş ve 2013 yılında yaklaşık 2,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu verilere göre kadınların doğurganlık davranışlarının değiştiğini ve ailelerin artık daha az çocuk sahibi olmayı tercih ettiklerini söyleyebiliriz.

2+ çocuk: Bu değişken kadınların 2 veya daha fazla çocuğu olup olmadığını ifade eden kukla değişkendir. Kadının 2 veya daha fazla çocuğu varsa 1 değeri alır, 2'den az çocuğu varsa 0 değerini alır. Ankete katılan kadınların 1993 yılında %82'sinin 2 veya daha fazla çocuğu vardır. Kadınların ortalama çocuk sayısı düştüğü gibi 2 veya daha fazla çocuk sahibi olan kadınların oranı da giderek düşmüş ve 2013 yılında 2 veya daha fazla çocuk sahibi olan kadınların oranı yaklaşık %79 olmuştur.

3+ çocuk: Bu değişken kadınların 3 veya daha fazla çocuğu olup olmadığını ifade eden kukla değişkendir. Kadının 3 veya daha fazla çocuğu varsa 1 değeri alır, 3'ten az çocuğu varsa 0 değerini alır. Ankete katılan kadınların 1993 yılında %67'sinin 3 veya daha fazla çocuğu vardır. 3 veya daha fazla çocuk sahibi olan kadınların oranı bütün yıllarda düşüş göstermiş ve 2013 yılında kadınların %54'ünün 3 veya daha fazla çocuğu olduğu görülmektedir.

Batı, güney, orta, kuzey ve doğu: Bu bağımsız değişkenler ankete katılan kadınların yaşadıkları bölgeyi göstermektedir. 1993 yılında ankete katılan kadınların yaklaşık %29'u batıda, %20'si güneyde, %23'ü ortada, %15'i kuzeyde, %13'ü doğuda yaşamaktadır. 2013 yılına gelindiğinde ankete katılan kadınların yaşadıkları bölgelerin oranının değiştiği görülmektedir. 2013 yılında ankete katılan kadınların yaklaşık %26'sı batıda, %14'ü güneyde, %20'si ortada, %14'ü kuzeyde, %26'sı doğuda yaşamaktadır. Bütün bölgelerin oranı düşerken doğu bölgesinin oranının arttığı görülmektedir.

3.3. EKONOMETRİK MODEL

Çalışmada; kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörlerin belirlenmesinde logistik regresyon modeli kullanılmıştır.

3.3.1. Lojistik Regresyon Analizi

İktisadi verilerin önemli bir kısmı nitel değişkenlerden oluşmaktadır. Nitel veriler kısıtlı sayıda değerler almaktadırlar. Bu tür değişkenlerin büyük bir çoğunluğunu ise yalnızca sıfır ve bir değerlerini alan ve bir olayın gerçekleşip gerçekleşmediğini

gösteren ikili değişkenler oluşturmaktadır. İkili değişkenler aynı zamanda kukla değişkenler olarak da adlandırılmaktadır. Kukla değişkenlerin bağımlı değişken olduğu modeller ise olasılık tepki modelleri olarak adlandırılmaktadır. Bu tür modellerde temel ilgi bağımlı değişkenin gerçekleşme olasılığının tahmin edilmesi üzerindedir. Olasılık modelinin aşağıdaki gibi olduğunu kabul edelim:

$$P(y|X) = P(y = 1|x_1, x_2, \dots, x_k) \quad (3.1)$$

Denklem 3.1’de bağımlı değişken olan y ’nin bağımsız değişkenler olan x ’lerin verildiği durumda gerçekleşme olasılığı ifade edilmektedir (Wooldridge, 2013).

Denklem 3.1’deki olasılık, doğrusal bir model olarak şöyle ifade edilebilir:

$$P(y|X) = X\beta = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_k x_k \quad (3.2)$$

Denklem 3.2, doğrusal olasılık modeli olarak adlandırılır ve en küçük kareler (EKK) yöntemi kullanılarak β katsayıları tahmin edilebilir. Bu durumda katsayılar EKK’da olduğu gibi yorumlanabilir. Örneğin; β_1 ’in tahmini x_1 ’deki bir birimlik değişimin y ’nin gerçekleşme olasılığını ne kadar değiştirdiğini göstermektedir (Wooldridge, 2013).

Ancak denklem 3.1’deki koşullu olasılığı, denklem 3.2’deki gibi doğrusal olasılık modeli ile ifade ederek EKK ile tahmin edilmesi durumunda, bazı x değerleri için y ’nin gerçekleşme olasılığı 0’dan daha küçük veya 1’den daha büyük bulunabilir. Ayrıca doğrusal olasılık modelinde elde edilen katsayıların x ’lerin bütün değerleri için sabit olduğu varsayılmaktadır. Ancak herhangi bir olasılığın 0 ile 1 aralığı dışında olması mümkün olmadığından ve bağımsız değişkenlerin bu olasılık üzerindeki kısmi etkisinin değişik noktalarda farklı olabileceğinden dolayı doğrusal olasılık modeli doğru bir model olmayabilir. Bu sebeplerden ötürü, bağımlı değişkenin gerçekleşme olasılığı, logit veya probit modeller gibi doğrusal olmayan modeller kullanılarak modellenebilir.

Genel olasılık modeli şöyle ifade edilebilir:

$$P(y|X) = G(X\beta) = G(\beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_k x_k) \quad (3.3)$$

Denklem 3.3’te y , bağımlı kukla değişkeni ifade etmektedir. X sabit terimi de içeren bağımsız değişkenleri temsil etmektedir. $G(.)$ fonksiyonu 0 ile 1 aralığında

değerler alan bir fonksiyondur. Eğer $G(\cdot)$ birim fonksiyon ise, yani $G(z) = z$ olduğu durumda olasılık modeli doğrusal olasılık modelini ifade etmektedir. Diğer yandan $G(z)$ 'nin 0 ile 1 arasında olduğu herhangi bir fonksiyonu kullanarak da doğrusal olmayan olasılık modellerini elde edebiliriz. Bu çerçevede en yaygın kullanılan iki fonksiyon lojistik dağılım birikimli olasılık fonksiyonu ve normal dağılım birikimli olasılık fonksiyonudur (Wooldridge, 2013).

Normal dağılıma sahip bir değişken için birikimli olasılık modeli kullanıldığı durumda denklem 3.3, şu şekilde yazılabilir:

$$P(y|X) = G(X\beta) = \Phi(X\beta) = \int [(2\pi)^{-1/2} \exp(-(X\beta)^2/2)] \cdot dX\beta \quad (3.4)$$

Denklem 3.4 ile gösterilen model probit model olarak adlandırılır.

Diğer taraftan lojistik dağılımlı bir değişken için birikimli olasılık fonksiyonu kullanılması durumunda ise denklem 3.3 şöyle yazılabilir:

$$P(y|X) = G(X\beta) = \Lambda(X\beta) = \exp(X\beta) / [1 + \exp(X\beta)] \quad (3.5)$$

Denklem 3.5 ile elde edilen model logit model olarak adlandırılır.

Denklem 3.4'deki probit model veya denklem 3.5'teki logit model tahminleri en çok olabilirlik tahmini yöntemi kullanılarak tahmin edilir.

Doğrusal olasılık modelinin aksine, probit veya logit modelinin en çok olabilirlik tahmini kullanılarak analizi sonucunda elde edilen katsayıları yorumlamak oldukça zordur. Çünkü doğrusal olasılık modelinde bağımsız değişkenlerin kısmi etkileri her noktada aynı iken, probit ve logit modelde her bir bağımsız değişkenin farklı değerinde marjinal etki farklıdır. Ancak katsayılar, bağımsız değişkenin etkisinin yönünü ve anlamlılığını göstermektedir. Her bir bağımsız değişkenin, her spesifik değerinde marjinal etki farklılık gösterir. Probit ve logit modellerin analizlerinin sonuçlarının yorumlanmasındaki bu zorluktan dolayı bazen doğrusal olasılık modeli eksik yönlerine rağmen tercih edilmektedir (Wooldridge, 2013)

Literatürde probit ve logit model analizinde katsayıları sunmak için iki yöntem kullanılmaktadır. Örneklemdaki bütün değerler göz önüne alınarak önce bütün marjinal

etkiler hesaplanır ve bunların ortalaması alınarak sunulabilir. Alternatif olarak bütün değişkenlerin ortalama değeri göz önüne alınarak marjinal etkiler hesaplanıp sunulabilir. İkinci yöntem daha yaygın bir kullanımdır ve elde edilen sonuçları doğrusal olasılık modeli ile elde edilen sonuçlarla karşılaştırmada kullanılabilir. Bu tezde de logit modelin tahmin sonuçları ikinci yöntem benimsenerek bağımsız değişkenlerin ortalama değerlerinde hesaplanan marjinal etkiler sunulmuş ve yorumlanmıştır.

3.4. ANALİZ

Kadınların işgücüne katılımlarının belirleyicilerinin, kadınların işgücüne katılımı üzerinde nasıl etkili olduklarını bulmak amacıyla model lojistik regresyon yöntemiyle tahmin edilmiştir. Lojistik regresyon sonucu elde edilen katsayılar, değişkenlerin marjinal etkilerini vermediğinden dolayı marjinal etkiler bütün değişkenlerin ortalama değerinde hesaplanıp Tablo 3.2’de sunulmuştur.

Tablo 3.2. Kadınların İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörler ^Δ

Değişkenler	Çalışıyor = 1			Son 12 Ayda Çalışmış = 1		
	Toplam Çocuk	2+ Çocuk	3+ Çocuk	Toplam Çocuk	2+ Çocuk	3+ Çocuk
Doğurganlık	-0.004** (0.00)	-0.06*** (0.01)	-0.05*** (0.01)	-0.01*** (0.00)	-0.08*** (0.01)	-0.05*** (0.01)
Yaş	0.05*** (0.00)	0.06*** (0.00)	0.06*** (0.00)	0.06*** (0.00)	0.06*** (0.00)	0.06*** (0.00)
Yaşın Karesi	-0.00*** (0.00)	-0.00*** (0.00)	-0.00*** (0.00)	-0.00*** (0.00)	-0.00*** (0.00)	-0.00*** (0.00)
İlk Doğumda Kadının Yaşı	-0.004*** (0.00)	-0.01*** (0.00)	-0.01*** (0.00)	-0.01*** (0.00)	-0.01*** (0.00)	-0.01*** (0.00)
Eğitim Yılı	0.02*** (0.00)	0.02*** (0.00)	0.02*** (0.00)	0.02*** (0.00)	0.02*** (0.00)	0.02*** (0.00)
Kocanın Eğitim Yılı	-0.01*** (0.00)	-0.01*** (0.00)	-0.01*** (0.00)	-0.01*** (0.00)	-0.01*** (0.00)	-0.01*** (0.00)
Evli (Evli ise=1)	-0.10*** (0.01)	-0.09*** (0.01)	-0.09*** (0.01)	-0.11*** (0.01)	-0.10*** (0.01)	-0.10*** (0.02)
Kent (Kentte yaşıyorsa=1)	-0.27*** (0.01)	-0.27*** (0.01)	-0.28*** (0.01)	-0.28*** (0.01)	-0.28*** (0.01)	-0.29*** (0.01)
Gözlem	32 021	32 021	25 741	26 112	26 112	20 878

^ΔRobust standart hatalar parantez içinde verilmiştir. Anlamlılık düzeyleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1’dir. Marjinal etkiler her değişkenin ortalama değeri için hesaplanmıştır. 12 bölge ve yıllar için kukla değişkenler de regresyonlarda açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır.

Tablo 3.2'nin 1. ve 4. sütunlarında doğurganlık bağımsız değişkeni olarak kadınların sahip oldukları toplam çocuk sayısı kullanılmaktadır. 2. ve 5. sütunlarda doğurganlık kadınların 2 veya daha fazla çocuğa sahip olup olmadığını gösteren kukla değişkenle ve son olarak da 3. ve 6. sütunlarda ise 3 veya daha fazla çocuk sahibi olup olmadığını gösteren kukla değişkenle ifade edilmiştir.

Kadınların işgücüne katılımının belirleyicileri olarak kadının yaşı, kadının ilk doğumdaki yaşı, kadının eğitim yılı, kadının anket zamanında evli olup olmadığı, kadının kocasının eğitim yılı ve kadının kentte yaşayıp yaşamadığını gösteren kukla değişken kullanılmıştır. Ayrıca kadınların işgücüne katılımı ve belirleyicileri bölgeler arası ve yıllar içinde değişiklik gösterdiği için 12 bölge ve yıllar için de kukla değişkenler kontrol değişkenler olarak analize dahil edilmiştir. Ancak 12 bölge ve yıllar için kullanılan kukla değişken değerleri çok yer kapladığından dolayı tabloda gösterilmemiştir.

Tablo 3.2'nin ilk üç sütununda kadınların işgücüne katılımının anket zamanında çalışıp çalışmadığını gösteren kukla değişken ile ölçüldüğü durumu göstermektedir. İlk sütunda doğurganlık, evlenmiş kadınların toplam çocuk sayısı ile ölçülmektedir. Lojistik regresyonun marjinal etkilerine göre evlenmiş kadınların çocuk sayısının bir artması kadınların işgücüne katılımını diğer değişkenler ortalama değerlerinde sabitken yüzdelik olarak 0,4 birim azaltmaktadır. Kadınların işgücüne katılımını etkileyen önemli faktörlerden biri olan yaş değişkeni azalan hızla pozitif olarak etkilemektedir. Kadınların ilk doğum sırasındaki yaşlarının bir yaş artması ise işgücüne katılım oranını yüzdelik olarak 0,4 birim azaltmaktadır. Eğitim yılı kadınların işgücüne katılımı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kadınların eğitim yılının bir yıl daha fazla olması işgücüne katılım ihtimalini yüzdelik olarak 2 birim artırmaktadır. Evli kadınların kocalarının sosyo-ekonomik durumlarının kadınların işgücüne katılım kararları üzerinde önemli bir etkisi olduğu sonuçları diğer çalışmalarda gösterilmiştir. TNSA verilerinde kocaların gelir durumuyla ilgili bilgi bulunmamaktadır ancak eğitim durumları bilinmektedir. Analiz sonuçlarına göre kadınların kocasının eğitim yılının bir yıl artması kadınların işgücüne katılım oranını yüzdelik olarak 1 birim azalttığı bulunmuştur. Kadınların medeni durumları işgücüne katılım kararları üzerinde etkilidir. Ancak TNSA'nın temel ilgi odağı en az bir kere evlenmiş kadınlar olduğu için bekâr kadınlar örneklemimizde yer almamaktadır. Buna karşın kadınların anket zamanındaki medeni

durumunun işgücüne katılım kararları üzerindeki etkisi incelenebilir. Analiz sonuçlarına göre diğer değişkenlerin ortalama değerleri sabit olduğu durumda evli kadınlar, dul ve boşanmış kadınlara göre yüzdelik olarak 10 birim daha az bir olasılıkla işgücüne katılmaktadır. Diğer yandan kentte yaşayan kadınların çalışıyor olma olasılığı kırsal alanda yaşayan kadınlara göre yüzdelik olarak 27 birim daha düşüktür.

Tablo 3.2'nin 2. sütununda doğurganlık toplam çocuk sayısı yerine 2 ve daha fazla çocuğa sahip olup olmamayı gösteren kukla değişken ile ifade edilmiştir. Diğer bağımsız değişkenler 1. sütunda kullanılan değişkenler ile aynıdır. Lojistik regresyon sonuçlarının marjinal etkilerine göre, diğer bağımsız değişkenler ortalama değerlerinde sabit tutulduğu durumda 2 ve daha fazla çocuk sahibi olan kadınlar 2'den az çocuk sahibi olan kadınlara göre yüzdelik olarak 6 birim daha az bir ihtimalle işgücüne katılmaktadır. Yaş değişkeni kadınların işgücüne katılımını azalan hızla pozitif yönde etkilemektedir. Kadınların ilk doğum sırasındaki yaşlarının bir yaş artması işgücüne katılım oranını 1. sütunda yüzdelik olarak 0,4 birim azaltırken burada yüzdelik olarak 1 birim azaltmaktadır. Diğer değişkenlerin ortalama değerleri sabit olduğu durumda evli kadınlar, dul ve boşanmış kadınlara göre yüzdelik olarak 9 birim daha az bir olasılıkla işgücüne katılmaktadır. 2. sütundaki diğer bağımsız değişkenlerin marjinal etkileri 1. sütundaki marjinal etkiler ile aynıdır.

Tablo 3.2'nin 3. sütunda en az 2 çocuğa sahip olan kadınlar göz önüne alınarak işgücüne katılımın belirleyicileri tahmin edilmiştir. Doğurganlık bağımlı değişkeni, kadınların 3 ve daha fazla çocuk sahibi olup olmamasını gösteren kukla değişken ile ifade edilmiştir. Diğer bağımsız değişkenler 1. ve 2. Sütunlardaki bağımsız değişkenlerde aynıdır. Marjinal etkilere göre, diğer değişkenler ortalama değerlerinde sabitken 3 ve daha fazla çocuk sahibi olanların işgücüne katılma oranı, 3'ten az çocuk sahibi olanların işgücüne katılım oranına göre yüzdelik olarak 5 birim daha düşüktür. Diğer bağımsız değişkenlerin kadınların işgücüne katılım oranı üzerindeki marjinal etkileri 1. ve 2. sütundaki marjinal değerlerin hemen hemen aynıdır. Kentte yaşayan kadınların işgücüne katılma olasılığı kırsal alanda yaşayan kadınlara göre 1. ve 2. sütunlarda yüzdelik olarak 27 birim daha düşük iken burada yüzdelik olarak 28 birim daha düşüktür.

Tablo 3.2'nin son üç sütununda kadınların işgücüne katılım oranı kadınların sadece anket zamanında çalışıp çalışmadığı yerine son 12 ayda çalışıp çalışmadığını gösteren kukla değişkenle temsil edilmektedir. Ancak bu değişken 1993 yılı veri setinde olmadığından dolayı analizlerde sadece 1998-2013 yılları verileri kullanılmaktadır.

4. sütunda lojistik regresyon tahminlerinin marjinal etkileri gösterilmiştir. Analiz sonuçlarına göre diğer değişkenlerin ortalama değerlerinde sabit tutulduğu durumda kadınların sahip oldukları toplam çocuk sayısının bir artması kadınların son 12 ayda çalışmış olma ihtimalini yüzdelik olarak 1 birim azaltmaktadır. 5. sütundaki marjinal etkilere göre 2 veya daha fazla çocuk sahibi kadınların işgücüne katılma oranı 2'den daha az çocuk sahibi olan kadınlara göre yüzdelik olarak 8 birim daha düşüktür. Son olarak 6. sütundaki marjinal etkilere göre 3 veya daha fazla çocuk sahibi olan kadınlar 3'den az çocuk sahibi olan kadınlara göre işgücüne katılma oranı yüzdelik olarak 5 birim daha düşüktür. Bunun yanında diğer bağımsız değişkenlerin kadınların işgücüne katılım oranı üzerindeki marjinal etkileri ilk üç sütundaki etkilerle hemen hemen aynı olarak bulunmuştur.

Tablo 3.3. Kentte Yaşayan Kadınların İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörler ^Δ

Değişkenler	Çalışıyor = 1			Son 12 Ayda Çalışmış		
	Toplam Çocuk	2+ Çocuk	3+ Çocuk	Toplam Çocuk	2+ Çocuk	3+ Çocuk
Doğurganlık	-0.01** (0.00)	-0.06*** (0.01)	-0.04*** (0.01)	-0.01** (0.00)	-0.09*** (0.01)	-0.05*** (0.01)
Yaş	0.06*** (0.00)	0.07*** (0.00)	0.06*** (0.00)	0.06*** (0.00)	0.07*** (0.00)	0.07*** (0.01)
Yaşam Karesi	-0.00*** (0.00)	-0.00*** (0.00)	-0.00*** (0.00)	-0.00*** (0.00)	-0.00*** (0.00)	-0.00*** (0.00)
İlk Doğumda Kadının Yaşı	-0.002*** (0.00)	-0.004*** (0.00)	-0.004*** (0.00)	-0.003*** (0.00)	-0.01*** (0.00)	-0.01*** (0.00)
Eğitim Yılı	0.02*** (0.00)	0.02*** (0.00)	0.02*** (0.00)	0.02*** (0.00)	0.02*** (0.00)	0.02*** (0.00)
Kocanın Eğitim Yılı	-0.004*** (0.00)	-0.004*** (0.00)	-0.005*** (0.00)	-0.01*** (0.00)	-0.01*** (0.00)	-0.01*** (0.00)
Evli (Evli ise=1)	-0.11*** (0.01)	-0.10*** (0.01)	-0.10*** (0.01)	-0.14*** (0.01)	-0.13*** (0.01)	-0.12*** (0.02)
Gözlem	22 517	22 517	17 695	18 786	18 786	14 696

^ΔRobust standart hatalar parantez içinde verilmiştir. Anlamlılık düzeyleri: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1'dir. Marjinal etkiler her değişkenin ortalama değeri için hesaplanmıştır. 12 bölge ve yıllar için kukla değişkenler de regresyonlarda açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır.

Tablo 3.2'ye göre kadınların kentte veya kırdaki yaşadığını gösteren kukla değişken kadınların işgücüne katılım oranını belirleyen en önemli faktör olarak bulunmuştur. Ayrıca daha önce yapılmış çalışmaların bir kısmı sadece kentlerde yaşayan kadınların işgücüne katılımını belirleyen faktörleri incelediklerinden dolayı karşılaştırma yapmak amacıyla yapılan analizler sadece kentte yaşayan kadınlar dikkate alınarak tekrarlanmıştır. Tablo 3.3, Tablo 3.2'de yapılan analizlerin kentte yaşayan kadınlar için tekrar edilmesiyle elde edilen marjinal etkileri göstermektedir.

Tablo 3.3'ün ilk 3 sütununda kadınların işgücüne katılımının anket zamanında çalışıp çalışmadığını gösteren kukla değişken ile ölçüldüğü durumu göstermektedir. İlk sütunda doğurganlık, kentte yaşayan evlenmiş kadınların toplam çocuk sayısı ile ölçülmektedir. Lojistik regresyon marjinal etkilerine göre diğer değişkenler ortalama değerlerinde sabitken kentte yaşayan kadınların toplam çocuk sayısının bir artması işgücüne katılım oranını yüzdelik olarak 1 birim azaltmaktadır. Kentte yaşayan kadınların yaşı işgücüne katılım oranlarını azalan oranda pozitif olarak etkilemektedir. Kentte yaşayan kadınların ilk doğum sırasındaki yaşları işgücüne katılım kararı üzerinde düşük bir marjinal etkiye sahiptir. Kadınların ilk doğum sırasındaki yaşının artması, kadınların işgücüne katılım oranını yüzdelik olarak 0,2 birim düşürmektedir. Kentte yaşayan kadınların eğitim yılı bir arttıkça kadınların işgücüne katılım oranı yüzdelik olarak 2 birim artmaktadır. Kentte yaşayan kadınların kocasının eğitim düzeyinin artması kadınların işgücüne katılım kararını az da olsa negatif olarak etkilemektedir. Yani kentte yaşayan kadınların kocasının eğitim yılının bir yıl artması kadınların işgücüne katılım oranını yüzdelik olarak 0,4 birim azalttığı bulunmuştur. Oysaki tüm kadınlar göz önüne alınarak yapılan analizlerde kocanın eğitim yılının bir yıl artması kadınların işgücüne katılım oranını yüzdelik olarak 1 birim düşürmektedir. Kentte yaşayan evli kadınlar dul ve boşanmış kadınlara göre yüzdelik olarak 10 birim daha düşük bir oranda işgücüne katılma oranına sahiptirler.

Tablo 3.3'nin 2. sütununda doğurganlık toplam çocuk sayısı yerine 2 ve daha fazla çocuğa sahip olup olmamayı gösteren kukla değişken ile ifade edilmiştir. Diğer bağımsız değişkenler 1. sütunda kullanılan değişkenler ile aynıdır. Lojistik regresyon sonuçlarının marjinal etkilerine göre, diğer bağımsız değişkenler ortalama değerlerinde sabit tutulduğu durumda kentte yaşayan, 2 ve daha fazla çocuk sahibi olan kadınlar 2'den az çocuk sahibi olan kadınlara göre yüzdelik olarak 6 birim daha az bir ihtimalle

işgücüne katılmaktadır. 2. sütundaki diğer bağımsız değişkenlerin marjinal etkileri hemen hemen 1. sütundaki marjinal etkiler ile aynıdır.

Tablo 3.3'nin 3. sütunda en az 2 çocuğa sahip olan ve kentte yaşayan kadınlar göz önüne alınarak işgücüne katılımın belirleyicileri tahmin edilmiştir. Doğurganlık bağımlı değişkeni, kadınların 3 ve daha fazla çocuk sahibi olup olmamasını gösteren kukla değişken ile ifade edilmiştir. Diğer bağımsız değişkenler 1. ve 2. Sütunlardaki bağımsız değişkenlerde aynıdır. Marjinal etkilere göre, diğer değişkenler ortalama değerlerinde sabitken 3 ve daha fazla çocuk sahibi olanların işgücüne katılma oranı, 3'ten az çocuk sahibi olanların işgücüne katılım oranına göre yüzdelik olarak 4 birim daha düşüktür. Diğer bağımsız değişkenlerin kadınların işgücüne katılım oranı üzerindeki marjinal etkileri 1. ve 2. sütundaki marjinal değerlerin hemen hemen aynıdır.

Tablo 3.3'ün son üç sütununda kentte yaşayan kadınların son 12 ayda çalışıp çalışmadığını gösteren kukla değişken bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. 4. sütunda lojistik regresyon tahminlerinin marjinal etkileri gösterilmiştir. Analiz sonuçlarına göre diğer değişkenlerin ortalama değerlerinde sabit tutulduğu durumda kadınların sahip oldukları toplam çocuk sayısının bir artması kadınların son 12 ayda çalışmış olma ihtimalini yüzdelik olarak 1 birim azaltmaktadır. 5. sütundaki marjinal etkilere göre 2 veya daha fazla çocuk sahibi kadınların işgücüne katılma oranı 2'den daha az çocuk sahibi olan kadınlara göre yüzdelik olarak 9 birim daha düşüktür. Son olarak 6. sütundaki marjinal etkilere göre 3 veya daha fazla çocuk sahibi olan kadınlar 3'den az çocuk sahibi olan kadınlara göre işgücüne katılma oranı yüzdelik olarak 5 birim daha düşüktür. Bunun yanında diğer bağımsız değişkenlerin kadınların işgücüne katılım oranı üzerindeki marjinal etkileri ilk üç sütundaki etkilerle hemen hemen aynı olarak bulunmuştur.

SONUÇ

Dünya genelinde kadınların ücretli olarak işgücüne katılımı Sanayi Devrimi ile başlamıştır. Sanayi Devrimi'nden önce ev işleri yapan, çocuk bakımından sorumlu olan, tarımda ya da ailenin sahip olduğu küçük işletmelerde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar, Sanayi Devrimi ile birlikte ücretli olarak işgücüne katılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise, özellikle gelişmiş ülkelerde, doğum oranları önemli ölçüde düşüş gösterirken, kadınların eğitim düzeyinin artması, hizmet sektöründeki büyüme, kentleşme gibi faktörlerdeki değişimler kadınların işgücüne katılım oranının her geçen gün artmasını sağlamıştır. Günümüzde OECD Ülkelerinde kadınların işgücüne katılım oranının ortalaması yaklaşık %65, AB ve G7 Ülkelerinde ise yaklaşık %70'tir.

Türkiye'de de kadınların ücretli olarak işgücüne katılımı Sanayi Devrimi sonrasına rastlamaktadır. Türkiye'de doğum oranları düşerken, kadınların işgücüne katılım oranı kırsal kesimden kentte doğru yoğun göçler nedeniyle önce düşmüş, sonra kentte yaşayan kadınların işgücüne katılım oranının artmasıyla birlikte tekrar yükselişe geçmiştir. Kadınların işgücüne katılım oranı son yıllarda artmaya başlamış olsa da henüz gelişmiş ülkelerdeki yüksek işgücüne katılım oranına yaklaşılamamış ve 2018 yılında kadınların işgücüne katılım oranı %34,2 olarak ölçülmüştür.

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanabilmesi için üretim faktörlerinden olabildiğince yararlanılması gerekmektedir. Üretim faktörlerinden emek faktörü ve emek faktörü içerisinde olan kadınların işgücüne katılımının artırılması amacıyla devletlerin politikalar belirlemesi gerekmektedir. Bu politikaların ve yasaların etkili olabilmesi için de kadınların işgücüne katılımını engelleyen faktörlerin belirlenmesi elzemdir. Bu yüzden Türkiye'de kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve bu faktörlerin kadınların işgücüne katılımı üzerindeki etkisinin tahmin edilmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'de evlenmiş kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörler incelenmiş ve bu faktörlerin kadınların işgücüne katılım kararları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Kadınların işgücüne katılma ihtimalini belirleyen faktörlerin marjinal etkileri lojistik regresyon analiziyle tahmin edilmiştir.

Lojistik regresyon analizi sonucu elde edilen ve değişkenlerin ortalama değerlerinde hesaplanan marjinal etkilere göre evlenmiş kadınların sahip olduğu çocuk

sayısının bir artması kadınların işgücüne katılma olasılığını yüzdelik olarak 0,4 birim düşürmektedir. 2 ve daha fazla çocuk sahibi olan kadınlar 2'den az çocuk sahibi olan kadınlara göre yüzdelik olarak 6 birim daha az bir ihtimalle işgücüne katıldığı görülmüştür. 3 ve daha fazla çocuk sahibi olanların işgücüne katılma oranı, 3'ten az çocuk sahibi olanların işgücüne katılım oranına göre yüzdelik olarak 5 birim daha düşüktür. Benzer şekilde daha önce yapılan çalışmalarda da kadınların işgücüne katılımı ve doğurganlık arasında negatif bir ilişki elde edilmiştir (Gürler ve Üçdoruk (2007), Dayıoğlu ve Kırdar (2010), Kızılgöl (2012) vs.). Dayıoğlu ve Kırdar (2010); özellikle kentte yaşayan çocuklu kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yaş ile işgücüne katılım arasında ters U şeklinde bir ilişki vardır. Yani yaş, işgücüne katılma azalan hızla pozitif yönde etki etmektedir. Erken yaşlarda yaştan bir yıl artması işgücüne katılımı artan bir oranda artırırken, ilerleyen yıllarda yaştan bir yıl artması işgücüne katılımı azalan bir oranda artırmaktadır. Belli bir yaştan sonra ise yaştan artması işgücüne katılımı azaltmaktadır.

Evlenmiş kadınların eğitim yılının bir yıl artması kadınların işgücüne katılım oranını yüzdelik olarak 2 birim artırırken; kadınların kocasının eğitim düzeyi kadınların işgücüne katılma ihtimalini azaltmaktadır. Nitekim daha önce yapılan çalışmalarda da eğitimin kadınların işgücüne katılımını pozitif yönde etkilediği ve özellikle kentte yaşayan kadınların işgücüne katılımı için belirleyici bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır (Dayıoğlu ve Kırdar (2010), Kızılgöl (2012), Doğrul (2008), Yamak, Abdioğlu ve Mert (2012), Gürler ve Üçdoruk (2007) vs.).

En az bir defa evlenmiş kadınların işgücüne katılım olasılığı üzerindeki en etkili faktör kadının yaşadığı yer olarak bulunmuştur. Buna göre kentte yaşayan kadınların işgücüne katılma olasılığı, kırsal alanda yaşayanlara göre yüzdelik olarak 27 birim daha düşüktür. Özellikle 1950'li yıllardan sonra yaşanan hızlı kentleşme ile birlikte kırsal alanda işgücüne katılım oranı düşmeye başlamıştır. Kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar, kentte mesleki eğitimlerinin yetersiz olması, kadının çalışmasına karşı toplumsal bakış açısının olumsuz olması gibi nedenlerden dolayı işgücüne dahil olamamış ve ev kadını olarak hayatlarına devam etmişlerdir. Bu

kapsamda Dayıoğlu ve Kırdar (2010)'a göre de kadınların işgücüne katılım oranındaki düşüşün en önemli nedenlerinden biri kentleşmedir.

Kadınların işgücüne katılımını etkileyen başka bir önemli faktör de kadının medeni halidir. Analiz sonucuna göre diğer değişkenlerin ortalama değerleri sabit olduğu durumda evli kadınlar, dul ve boşanmış kadınlara göre yüzdelik olarak 10 birim daha az bir olasılıkla işgücüne katılmaktadırlar.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre, kadınların işgücüne katılımını kısıtlayan, kadının çalışmasına karşı olan ve kadını yalnızca ev içi işlerden sorumlu tutan toplumsal bakış açısının değişmesi gerekmektedir. Bu toplumsal bakış açısı kadınların daha iyi bir eğitim düzeyine ulaşmasını da engellemekte ve bunun sonucunda kadınların işgücüne katılımının düşük olmasına neden olmaktadır. Eğitim düzeyi artıkça işgücüne katılım da artmaktadır. Buna göre özellikle kadınların eğitim düzeyini artırmaya ve mesleki eğitim alabilmelerine yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir. Analiz sonucuna göre hanedeki çocuk sayısı kadınların işgücüne katılımı önündeki engellerden biri olarak görülmektedir. Bunun için çalışan kadınların çocuklarını bırakabilecekleri kreşlerin yaygınlaştırılması ve ücretinin daha makul bir hale getirilmesi kadınları işgücüne katılma konusunda cesaretlendirecektir. Sonuç olarak kadınların işgücüne katılımını destekleyen politikalar devlet tarafından benimsenmeli, bu konuda hukuki yönde gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altindag, O. (2016). “Son preference, fertility decline, and the nonmissing girls of Turkey”. *Demography*, 53(2), 541-566.
- Angrist, J. D., Evans, W. N. (1998). “Children and Their Parents' Labor Supply: Evidence from Exogenous Variation in Family Size”. *American Economic Review*, 450-477.
- Berber, M., Eser, B. Y. (2008). “Türkiye'de Kadın İstihdamı: Ülke Ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz”. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 10(2), 1-16.
- Boyraz, B., Cantürk, A. (2014). “Amerika Birleşik Devletleri Örnekleminde İkinci Dünya Savaşı Dönemi Askeri Propaganda Posterleri”. *Journal of International Social Research*, 7(34), 431-442.
- Bozkaya, G. (2013). “Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Analiz”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 69-89.
- Chun, H., Oh, J. (2002). “An instrumental variable estimate of the effect of fertility on the labour force participation of married women”. *Applied Economics Letters*, 9(10), 631-634.
- Cruces, G., Galiani, S. (2007). “Fertility and female labor supply in Latin America: New causal evidence”. *Labour Economics*, 14(3), 565-573.
- Çakmak, R. (2001). *Kadın İşgücü ve Yönetim Kadrolarında Kadın İstihdamı*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Daouli, J., Demoussis, M., Giannakopoulos, N. (2009). “Sibling-sex composition and its effects on fertility and labor supply of Greek mothers”. *Economics Letters*, 102(3), 189-191.
- Dayıoğlu, M., Kırdar, M. G. (2010). *Türkiye’de kadınların işgücüne katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler*. Ankara: DPT Yayınları.
- Demirtaş, G., Yayla, N. (2017). “Küresel entegrasyonun kadın istihdamı üzerine etkisi: Ampirik bir inceleme”. *Journal of Yaşar University*, 12(48), 339-349.

- Dingeç, E. (2010). “Osmanlı toplumunda kadınların üretime katkıları”. *History Studies*, 2/1, 9-30.
- Doğrul, G. (2008). “2001 krizi sonrasında Türkiye’de kentsel alanlarda kadınların işgücüne katılımının belirleyicileri”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 239-262.
- Durmaz, Ş. (2016). “İşgücü piyasasında kadınlar ve karşılaştıkları engeller”. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 37-60.
- Gündoğdu, A. (2018). *Kadınların İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Türkiye Uygulaması*. (Yüksek Lisans Tezi). Tekirdağ: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürler, Ö. K., Üçdoğruk, Ş. (2007). “Türkiye’de Cinsiyete Göre Gelir Farklılığının Ayırıştırma Yöntemiyle Uygulanması”. *Journal of Yasar University*, 2(6), 571-589.
- Göksel, İ. (2013). “Female labor force participation in Turkey: The role of conservatism”. *Women's Studies International Forum*, Vol. 41, 45-54.
- Hüseyinli, N., Hüseyinli, T. (2016). “Çocuk Bakımının Kadın İşgücü Üzerinde Etkileri ve Hukuki Düzenlemeler”. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(34), 108-137.
- Iacovou, M. (2001). “Fertility and female labour supply”. *ISER Working Paper Series*, 2001-19.
- Kara, Ö. S. (2015). *Lojistik Regresyon Analizi ve Kadın İşgücü Üzerine Bir Uygulama*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karabıyık, İ. (2012). “Türkiye’de çalışma hayatında kadın istihdamı”. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(1), 231-260.
- Kızılgöl, Ö. A. (2012). “Kadınların işgücüne katılımının belirleyicileri: Ekonometrik bir analiz”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(1), 88-101.
- Korkmaz, A., Korkut, A. G. G. (2012). “Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyicileri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 41-65.

- Kuzgun, Y., Sevim, S. A. (2004). “Kadınların çalışmasına karşı tutum ve dini yönelim arasındaki ilişki”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 14-27.
- Lee, G. H., Lee, S. P. (2014). “Childcare Availability, Fertility and Female Labor Force Participation in Japan”. *Journal of the Japanese and International Economies*, 32, 71-85.
- Makal, A. (2010). “Türkiye’de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği”. *Çalışma ve Toplum*, 2, 13-39.
- Makal, A. (2011). “Türkiye’de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emeğine İlişkin Gelişmeler”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(02).
- Mishra, V., Nielsen, I., Smyth, R. (2010). “On the Relationship Between Female Labour Force Participation and Fertility in G7 countries: Evidence From Panel cointegration and Granger causality”. *Empirical economics*, 38(2), 361-372.
- Mishra, V., Smyth, R. (2010). “Female Labor Force Participation and Total Fertility Rates in the OECD: New Evidence From Panel Cointegration and Granger Causality Testing”. *Journal of Economics and Business*, 62(1), 48-64.
- Nam, K. (2010). “The Effect of Having More Children on Women's Labour Force Participation in Korea: An Analysis Using Instrument Variables”. *Labour*, 24(3), 333-356.
- Önder, N. (2013). “Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü”. *Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(1), 35-61.
- Özer, M., Biçerli, K. (2003). “Türkiye’de kadın işgücünün panel veri analizi”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 55-85.
- Sevinç, O. (2011). *Effect of fertility on female labor supply in Turkey*, (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Staiger, D., J.H. Stock (1997). “Instrumental Variables Regression with Weak Instruments”, *Econometrica*, 65, 557 – 586.

- Şengül, S., Kıral, G. (2006). “Türkiye’de Kadının İşgücü Pazarına Katılım Ve Doğurganlık Kararları”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 89-105.
- Şenkal, A. (2003). “Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (45), 97-126.
- TÜİK (2010). *İstatistik Göstergeler 1923-2013*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- TÜİK (2013). *İstatistiklerle Kadın 2012*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Uraz, A., Aran, M., Hüsamoglu, M., Şanalmiş, D. O., Çapar, S. (2010). “Türkiye’de kadınların işgücüne katılımında son dönemde gözlenen eğilimler”. *DPT ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı, Çalışma Raporu*, (2).
- Yamak, R., Abdioğlu, Z., Mert, N. (2012). “Türkiye’de işgücüne katılımı belirleyen faktörler: Mikro ekonomik analiz”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 41-59.
- Yayla, N. (2013). *Küresel Entegrasyonun Kadın İstihdamı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, K., Karaman, D., Taşdemir, M., *Makro Ekonomi* (9. Baskı), Yıldırım, K. (Ed.), Seçkin Yayınevi, Ankara 2010.
- Yıldırım, K., Özer, M., (2013). *Makro İktisat*. (1. Baskı), Şıklar, İ., Doğan, B. (Ed.), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013.
- Yılmaz, A., Bozkurt, Y., İzci, F., Bozkurt, Y., Ferit, İ. (2008). “Kamu Örgütlerinde Çalışan Kadın İşgörenlerin Çalışma Yaşamlarında Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 89-114.

Wooldridge, J.M. (2013). *Ekonometriye Giriş 2-Modern Yaklaşım/Introductory Econometrics A Modern Approach*. (Çev. Ed.: Ebru Çağlayan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

İNTERNET KAYNAKLARI

TÜİK, İşgücü İstatistikleri (<http://www.tuik.gov.tr>) E.T. 25.08.2019

OECD (https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEXAGE_I_R#) E.T.: 20.07.2019

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Sinan TAHTACI
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum - 1982
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Anadolu Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, SBE, İktisat Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	sinan649@gmail.com
Tarih	08.11.2019